STUDII ȘI CERCETĂRI DE ANTROPOLOGIE

1

TOMUL 5
1968

EDITURA ACADEMIEI REPUBLICII SOCIALISTE ROMÂNIA

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

COMITETUL DE REDACȚIE

Redactor responsabil: — prof. univ. dr. doc. șt. OLGA NECRASOV, membru corespondent al Academiei Republicii Socialiste România

Redactor responsabil adjunct: — dr. V. V. CARAMELEA

Membri:
— ACADEMICIAN ȘT.-M. MILCU,
— prof. dr. I. G. RUSSU,
— dr. SUZANA GRINȚESCU-POP,
— D. NICOLĂESCU-PLOPȘOR,
— MARIA CRISTESCU

Secretar de redacție: — ELENA RADU

În țară, abonamentele se primesc la oficiile poștale, agențiile poștale, factorii poștali și difuzorii de presă din întreprinderi și instituții.

Comenzile de abonamente din străinătate se primesc la CARTIMEX, București, Căsuța poștală 134—135, sau la reprezentanții săi din străinătate.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

STUDII ŞI CERCETĂRI DE ANTROPOLOGIE

Tom V, nr. 1 1968

SUMAR

Paleoantropologie

Pag.

OLGA NECRASOV şi MARIA CRISTESCU, Studiul antropologic al scheletelor de la Truşeşti aparţinînd culturii Noua 3

D. BERCIU, Cu privire la mormîntul traco-getic de la Agighiol 19

DARDU NICOLĂESCU-PLOPŞOR, Date antropologice asupra resturilor scheletice umane din mormîntul traco-getic de la Agighiol 23

ALEXANDRA BOLOMEY, Despre osemintele de cai din mormîntul traco-getic de la Agighiol 27

IOANA POPOVICI, Consideraţii antropologice asupra unor schelete din cimitirul din secolul XIV de la Cuhea-Maramureş. 33

Antropologie contemporană

MARIA CRISTESCU, D. RADU şi ANA LAZĂR, Unele aspecte biochimice în corelaţie cu dezvoltarea morfo-funcţională a copiilor în perioada peripuberală. Nota III Variabilitatea creatinuriei în raport cu vîrsta cronologică şi fiziologică 39

S. ALOMAN şi H. SCHMIDT, Cercetări asupra statusului salivar şi testului gustativ (P.T.C.) pe valea Teleajenului. 47

C. VULPE şi A. RUDESCU, Contribuţii la studiul sulcusului palmar transvers la o populaţie din zona bazinului superior al Teleajenului 55

MARIA VLĂDESCU şi V. V. CARAMELEA, Analiza caracterelor fizice constituţionale în studiul complex al adaptabilităţii şi personalităţii. Cercetări de antropologie a muncii — fizică, psihologică, socială, culturală şi ecologică — la o secţie automatizată a Combinatului pentru industrializarea lemnului din Piteşti — Argeş (I) 65

Antropologie socială, demografică şi culturală

ALEX. BERA şi V. V CARAMELEA, Ecologia naturală şi culturală în studiul adaptabilităţii umane şi al personalităţii (I). Contribuţie în cadrul cercetărilor interdisciplinare iniţiate de antropologia socială şi culturală în staţia pilot Berivoeşti-Argeş 81

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

S. CHELCEA, şi V. V. CARAMELEA, Contribuţii la studiul personalităţii în concepţia unei antropologii integrale. Testări sociometrice în cadrul cercetărilor interdisciplinare coordonate de antropologia socială la Băileşti-Argeş. 87

TR. HERSENI, V. V. CARAMELEA şi N. RADU, Anchete de psihologie socială agrară în cadrul primei cercetări multidisciplinare iniţiate de antropologia socială şi culturală în staţia-pilot Berivoeşti-Argeş (II) 93

Antropologie aplicată

TH. ENĂCHESCU, Antropologia medicală ca domeniu de cercetare fundamentală şi aplicativă a omului 97

IULIA GHIŢESCU, Biotipologia în chirurgia estetică şi în chirurgia plastică maxilo-facială 107

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

STUDIUL ANTROPOLOGIC AL SCHELETELOR DE LA TRUȘEȘTI APARȚINÎND CULTURII NOUA

DE

OLGA NECRASOV și MARIA CRISTESCU

572.7

Săpăturile efectuate de către colectivul de arheologie al Filialei din Iași a Academiei, sub conducerea prof. M. Petrescu-Dîmboviţa, pe platoul dealului Ţugueta de la Truşeşti, au scos la iveală, printre altele, o importantă necropolă, aparţinînd culturii Noua de la sfîrşitul vîrstei bronzului.

Materialul osteologic din cele 94 de morminte ale acestui vast cimitir preistoric ne-a fost încredinţat în vederea unui studiu antropologic, fapt pentru care ţinem să aducem aici viile noastre mulţumiri prof. M. Petrescu Dîmboviţa şi colaboratorilor d-sale. Acest material este reprezentat prin 103 schelete sau, foarte des, prin resturi de schelete. Numărul mai mare de schelete decît de morminte se explică prin faptul că unele din acestea din urmă au fost morminte duble conţinînd cîte două schelete.

I. CONSIDERAŢII ASUPRA MORMINTELOR DUBLE

Dacă marea majoritate a mormintelor (84) sînt simple, conţinînd fiecare cîte un singur schelet, 10 sînt morminte duble, conţinînd fiecare cîte două schelete. Mormintele duble prezintă o grupare variabilă, după vîrstă şi sex, a indivizilor îngropaţi împreună, aşa cum aceasta se poate constata din tabelul nr. 1.

Din acest tabel se poate deduce că nu a existat nici o regulă în gruparea indivizilor în mormintele duble, nici după sex, nici după vîrstă.

Astfel, în ceea ce priveşte gruparea pe vîrste, dacă în cea mai mare parte a mormintelor duble (şapte morminte) găsim un matur sau un adult îngropat împreună cu un copil, totuşi în alte trei morminte duble constatăm prezenţa fie a doi copii (un mormînt), fie a unui bătrîn şi a unui adult (un mormînt), fie, în fine, a unui adult şi a unui adolescent (un mormînt).

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

Tabelul nr. 1

Gruparea, după vîrstă şi sex, a indivizilor din mormintele duble

Vîrsta	Senili	Maturi	Adulţi	Adolescenţi	Infans II	Infans I
Senili			♂ ♂			
Maturi					♀ ? ♀ ?	? ?
Adulţi					♂ ? ? ?	
Adolescenţi			♂ ?			
Infans II		♂ ?	♀ ?			
Infans I					? ?	

În acest tabel, sexul a fost notat prin semnul convenţional: ♂ = masculin, ♀ = feminin. Dacă sexul nu a putut fi determinat, ceea ce este cazul copiilor, în locul semnului convenţional s-a pus semnul întrebării (?).

În ceea ce priveşte sexul, constatăm că în mormintele ce grupează împreună un adult sau matur cu cîte un copil sau adolescent sexul primilor poate fi atît masculin, cît şi feminin. Astfel, din cele şapte morminte prezentînd această asociaţie după vîrstă, am putut determina *cu precizie* sexul a cinci adulţi sau maturi, constatînd că în trei cazuri este vorba de cîte o femeie, iar în alte două de cîte un bărbat. Nu am putut determina sexul adolescentului din mormîntul dublu unde el era asociat cu un adult, dar în ceea ce priveşte acesta din urmă sexul său era masculin. Cît priveşte mormîntul dublu care conţinea un adult şi un bătrîn, am constatat că amîndoi erau de sex masculin.

În legătură cu existenţa mormintelor duble în cimitirul de la Truşeşti, se pune în primul rînd problema motivului pentru care două cadavre erau înmormîntate împreună. Sîntem în prezenţa unor decese concomitente în urma unor epidemii, a unor accidente, a unor lupte sau, din contra, a unei sacrificări forţate sau consimţite a unuia din cei doi indivizi îngropaţi în acelaşi mormînt? În literatura ştiinţifică de specialitate întîlnim, bine documentate, toate aceste alternative. În cazul necropolei de la Truşeşti, nu găsim însă nici un indiciu care să ne poată permite precizarea acestei chestiuni. Totuşi, faptul că găsim aici aproape toate combinaţiile posibile în ceea ce priveşte asocierea, după sex şi vîrstă, a celor îngropaţi împreună ne face să înclinăm pentru părerea că nu sîntem întotdeauna în prezenţa unor sacrificii rituale. De altfel, pentru acest punct de vedere pledează şi faptul că înmormîntările în aceeaşi groapă nu erau deseori practicate, din 94 de morminte numai 10 fiind duble.

https://bibliotecà-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

II. DATE DE ORDIN PALEODEMOGRAFIC

1. CONSIDERAȚII ASUPRA METODOLOGIEI STABILIRII VÎRSTEI

Stabilirea vîrstei la care a murit un individ al cărui schelet se află la dispoziția antropologului este totdeauna o operație anevoioasă. Criteriile clasice care servesc în acest scop sînt următoarele pentru epoca de creștere : ordinea de erupție a dentiției de lapte și definitive, succesiunea obliterării discurilor de creștere la oasele lungi. În perioada matură, principalul criteriu îl constituie gradul de obliterare a suturilor pe exocraniu, la care se mai adaugă și gradul de erodare a dinților, aspectul faciesului simfizar și al spongioasei oaselor lungi și altele.

În literatura științifică sînt bine cunoscute tabelele lui Broca (privind uzura dinților), precum și ale lui Martin, ale lui Todd și Lyon, ale lui Vallois, ale lui Testut etc. (privind obliterarea suturilor craniene) ; toate aceste tabele se referă însă îndeosebi la scheletele actuale. Or, procesele pe desfășurarea cărora ele se sprijină au putut prezenta o anumită variație în timp. Mai mult decît atît, chiar pentru timpurile noastre, succesiunea obliterării suturilor craniene prezintă (așa cum am putut constata noi înșine pe cranii ale căror sex și vîrstă erau bine stabilite prin fișe clinice) mari posibilități de deviere față de ceea ce se socotește în general drept media normală, oglindită de tabelele citate. Cu atît mai mult, astfel de devieri față de tabelele clasice pot fi așteptate cînd e vorba de preistorie. Pe de altă parte, criteriul erodării dentare, luat singur, poate fi extrem de înșelător, dat fiind că uzura smalțului și a dentinei depinde, pe de o parte, de grosimea și soliditatea acestora, iar pe de altă parte de modul de hrană (duritatea alimentelor de exemplu). Iată de ce acest criteriu, după părerea noastră, poate fi întrebuințat doar în corelație cu alte criterii (obliterarea suturilor mai ales) și pe baza cunoașterii intensității acestui fenomen în seria craniologică întreagă. În acest caz numai, el poate să ne permită cîteva precizări bune.

Iată de ce, înainte de a trece la stabilirea vîrstei fiecărui schelet în parte, am procedat la studiul seriei întregi din punctul de vedere al succesiunii apariției dinților la copii ; al ordinii de închidere a discurilor de creștere la adolescenți și adulți ; al mersului obliterării suturilor pe exocraniu și al variabilităților erodării dinților, în corelație cu fenomenul precedent, la maturi și bătrîni. Credem că această operație prealabilă ne-a permis să determinăm vîrsta scheletelor de la Trușești cu mai multă exactitate. Iată care sînt rezultatele obținute în această privință pentru seria de la Trușești.

a) *Apariția dentiției de lapte și a dentiției definitive* prezintă o succesiune asemănătoare cu aceea din zilele noastre.

b) *Închiderea discurilor de creștere ale oaselor lungi* prezintă următoarea succesiune :

Discurile de creștere din regiunea cotului sînt acelea care se închid primele. Întîi dispare discul din partea *distală* a humerusului. Aproape simultan cu el se osifică și cel *proximal* al radiusului. Cam tot atunci se închide și cartilajul de creștere din partea *proximală* a femurului. După aceasta urmează osificarea discurilor *distale* ale peroneului și tibiei. Osificarea discurilor *proximale* ale acelorași oase apare ceva mai tîrziu decît a celor distale și aproape concomitent cu discurile *distale* ale cubitusului și radiu-

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

sului. În fine, urmează osificarea discului *distal* al femurului şi, la sfîrşit de tot, a discului *proximal* al humerusului.

Comparînd această succesiune a închiderii discurilor de creştere în seria de la Truşeşti cu tabloul clasic al aceluiaşi fenomen, aşa cum ni-l dă, de exemplu, Testut, trebuie să remarcăm că nu există un paralelism perfect între datele clasice şi datele obţinute pe seria noastră. Aceasta se referă în special la oasele lungi ale membrului inferior. Într-adevăr, în timp ce în seria prezentă se observă o osificare mai rapidă a discului proximal al femurului decît a discului distal al tibiei în tabelele clasice această succesiune apare inversată. De asemenea, în timp ce la scheletele de la Truşeşti discul distal al tibiei se osifică aproape concomitent cu cel al peroneului, în tabelele clasice osificarea acestuia din urmă apare mai tardiv chiar decît aceea a discului proximal al aceluiaşi os. Ţinînd însă seama de acest decalaj, relativ mic, putem utiliza datele actuale referitoare la vîrsta de închidere a diverselor discuri de creştere a oaselor lungi pentru stabilirea vîrstei scheletelor de studiul cărora ne ocupăm aici.

c) *Mersul obliterării suturilor pe exocraniu* prezintă următoarele particularităţi în seria noastră :

Obliterarea suturilor craniene începe aici, fără excepţie, cu închiderea părţii temporale a suturii coronare şi, aproape concomitent, a suturii sfeno-parietale.

În ceea ce priveşte mersul ulterior al obliterării, se pot distinge trei tipuri mari, de frecvenţă neegală. Dintre acestea, două tipuri pot fi socotite ca diametral opuse unul faţă de celălalt, iar cel de-al treilea ca un tip intermediar.

Tipul I. După obliterarea părţii temporale a suturii coronare începe obliterarea suturii sagitale, fie în regiunea obelică, fie mai rar în regiunea vertexului, extinzîndu-se de aici înapoi asupra regiunii lambdice a aceleiaşi suturi, apoi asupra regiunii lambdice a suturii lambdoide. Procesul de obliterare se extinde şi înainte asupra regiunii bregmatice a suturii sagitale şi de aici asupra regiunii bregmatice a suturii coronare. Restul suturii coronare este atins de sinostoză ceva mai tîrziu, de obicei mai întîi în partea ei complicată, iar apoi în partea ei bregmatică. Cam tot atunci se obliterează şi partea medie a suturii lambdoide. Partea asterică a acesteia din urmă se obliterează şi mai tîrziu.

Acest tip de obliterare, denumit de noi *sagital*, se întîlneşte frecvent la bărbaţi. Totodată, el se apropie cel mai mult de schema dată de R. Martin.

Tipul II. Poate fi socotit diametral opus primului. Aici, după obliterarea părţii temporale a suturii coronare şi a suturii sfeno-frontale, încep să se oblitereze partea complicată a suturii coronare şi partea obelică a sagitalei. Procesul de sinostoză atinge apoi partea medie a suturii lambdoide, se extinde asupra restului suturii coronare, apoi asupra sagitalei şi, în fine, asupra restului lambdoidei.

Acest tip de obliterare, denumit *coronar*, foarte diferit de tipul clasic, este bine reprezentat printre craniile feminine.

Tipul III. Poate fi socotit drept intermediar între cele două tipuri precedente. Aici după ce a avut loc închiderea părţii temporale a suturii coronare (precum şi a suturii sfeno-frontale), obliterarea atinge sutura sagitală în regiunea obelică şi a vertexului. Dar, spre deosebire de tipul I,

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

înainte ca acest proces să se extindă asupra întregii suturi sagitale, are loc obliterarea restului suturii coronare, începînd tocmai cu regiunea complicată. Uneori, chiar procesul de obliterare se instalează aproape concomitent în regiunea mijlocie a sagitalei (obelica și a vertexului) și în regiunea complicată a suturii coronare. El apare apoi și în regiunea medie a lambdoidei, extinzîndu-se mai tîrziu și asupra regiunii lambdice a acesteia.

Acest tip de obliterare se întîlnește la Trușești atît la craniile masculine, cît și la cele feminine. El este mai puțin diferit de tipul clasic de obliterare decît tipul precedent (tipul II).

Nu este locul să discutăm aici factorii care au putut determina existența acestor diferențe în succesiunea obliterării suturilor craniene. Această problemă dificilă va trebui să facă obiectul unor cercetări speciale. Desfășurarea procesului de sinostoză a fost analizată în seria de la Trușești numai în legătură cu necesitatea de a stabili cît mai precis vîrsta scheletelor studiate.

2. REPARTIȚIA DUPĂ SEX ȘI VÎRSTĂ A SCHELETELOR

Utilizînd constatările făcute asupra seriei noastre referitoare la caracterele ce permit stabilirea vîrstei și întrebuințînd caracterele curente pentru determinarea sexului, am putut stabili următoarea repartiție :

Tabelul nr. 2

Repartiția indivizilor după sex și vîrstă

Vîrsta (ani) / Sex	Copii (0—7)		Copii (7—14)		Adolescenți (14—20)		Adulți (20—30)		Maturi (30—60)		Bătrîni (+60)		Total	
	ind.	%	ind.	%	ind.	%	ind.	%	ind.	%	ind.	%	ind.	%
Masculin	—	—	—	—	—	—	6	5,82	13	13,62	6	5,82	25	24,27
Feminin	—	—	—	—	1	0,97	2	1,94	22	21,35	2	1,94	27	26,20
Indeterminabil	13	12,62	25	24,27	5	4,85	4	3,89	4	3,89	—	—	51	49,62
Total	13	12,62	25	24,27	6	5,82	12	11,65	39	37,86	8	7,76	103	99,99

3. CONCLUZII ASUPRA MORTALITĂȚII

Din analiza cifrelor înscrise în tabel reiese că, din „populația" necropolei de la Trușești, circa 36% nu au depășit vîrsta copilăriei, 6% nu au depășit vîrsta adoloscenței, iar 11% nu au depășit vîrsta adultă. Abia 37% au atins vîrsta maturității și numai 8% au ajuns la bătrînețe.

Perioadele maxime de mortalitate au fost deci vîrsta a doua a copilăriei (7—14 ani), precum și vîrsta maturității. Din contra, perioada adolescenței și a vîrstei adulte prezintă o mortalitate foarte mică. Dacă considerăm că perioada maturității se eșalonează pe 30 de ani (30—60 de ani),

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

Tabelul nr. 3

Valorile statistice ale seriei de schelete de la Trușești

Nr. Martin	Dimensiuni și indici	Bărbați				Femei				Bărbați + femei + indeterminabili			
		N	M	m	σ	N	M	m	σ	N	M	m	σ
1	gl-op	15	19,38	1,11	6,43	15	185,45	1,10	6,36				
8	eu-eu	15	139,58	1,19	6,88	15	134,38	1,00	5,74				
9	ft-ft	15	101,02	0,86	4,78	12	98,28	0,60	3,14				
10	co-co	13	120,60	1,00	7,19	14	117,45	1,61	5,01				
12	ast-ast	13	113,06	1,32	5,60	14	108,52	0,91	4,42				
17	ba-b	6	139,61	—	—	2	136,00	—	—				
20	po-b	14	114,73	1,09	6,10	14	111,66	1,06	5,91				
45	zy-zy	7	134,88	—	—	5	125,80	—	—				
48	u-pr	7	74,31	—	—	5	67,80	—	—				
51	mf-ekt	7	42,17	—	—	6	39,33	—	—				
52	înălț. orbitară	7	34,00	—	—	6	34,00	—	—				
54	al-al	7	26,17	—	—	6	24,50	—	—				
55	n-ns	7	54,88	—	—	6	60,00	—	—				
66	go-go	10	106,10	1,08	5,10	4	95,50	—	—				
8/1	ind. cefalic	14	71,78	0,75	4,21	15	72,26	0,79	4,55	30	72,03	0,54	4,42
9/10	ind. frontal. tr.	11	82,81	0,41	2,06	12	83,25	0,42	2,18	24	83,20	0,28	2,06
12/8	ind. occ. par. tr.	14	82,07	0,69	3,88	14	80,40	0,41	2,33	28	81,07	0,43	3,43
17/1	ind. ba-br. lg.	6	72,28	—	—	2	73,00	—	—	8	72,50	—	—
17/8	ind. ba-br. tr.	6	99,95	—	—	2	99,50	—	—	8	99,62	—	—
20/1	ind. po-br. lg.	14	59,28	0,78	4,33	14	59,71	0,43	2,41	28	60,02	0,42	3,38
20/8	ind. po-br. tr.	14	82,64	1,16	6,49	14	83,07	1,17	6,55	28	83,27	0,82	6,52
9/8	ind. fr. par. tr.	13	72,68	0,60	3,24	12	73,53	0,61	3,16	26	72,65	0,42	3,22
45/8	ind. jugo-par.	7	98,13	—	—	5	95,16	—	—	12	96,70	0,93	4,84
48/45	ind. fac. sup.	7	54,95	—	—	5	53,94	—	—	12	54,75	0,43	2,22
52/51	ind. orbitar	7	81,47	—	—	6	86,67	—	—	13	84,00	1,21	6,47
54/55	ind. nazal	7	47,71	—	—	6	49,02	—	—	13	48,30	0,70	3,73
66/45	ind. jugo-mand.	7	79,25	—	—	2	78,12	—	—	9	78,45	1,34	6,09
	TALIA	16	170,27	0,71	1,41	21	158,08	0,41	2,95				

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

iar cea a copilăriei a doua pe numai șapte ani, atunci trebuie să conchidem că perioada cea mai critică din punctul de vedere al mortalității a fost tocmai aceasta din urmă. Și aici este locul să ne întrebăm, revenind la problema înhumărilor duble, dacă caracterul critic din punctul de vedere al mortalității acestei vîrste nu este în legătură tocmai cu eventualele sacrificii rituale, despre care a fost vorba mai sus. Constatăm însă că abia nouă copii din totalul de 37 au fost găsiți în înhumările duble.

Dacă calculăm acum vîrsta medie a morții pentru seria întreagă de la Trușești, obținem o medie de *26 de ani*, ceea ce indică o longevitate relativ foarte scăzută. Dacă facem abstracție de indivizii morți la vîrsta copilăriei și adolescenței și luăm în considerație numai pe cei ce au depășit vîrsta de 20 de ani, atunci vîrsta medie a morții acestora se ridică la circa *40 de ani*. Dacă calculăm vîrsta medie a morții aparte pentru cele două sexe, atunci obținem o cifră mai joasă pentru femei (37 de ani) și mai înaltă pentru bărbați (42 de ani).

Longevitatea medie mai scăzută la femei decît la bărbați, precum și mica mortalitate la vîrsta adolescenței și la vîrsta adultă ne duc la concluzia că populația de la Trușești nu era o populație războinică, trăind dimpotrivă, o viață destul de pașnică. De altfel, în acest sens vorbesc și datele referitoare la paleopatologia seriei întregi, unde nu constatăm decît relativ rar existența de leziuni traumatice.

III. CARACTERISTICILE ANTROPOLOGICE ALE SERIEI DE LA TRUȘEȘTI

Pentru carcterizarea antropologică a seriei de la Trușești vom putea folosi deocamdată numai scheletele de adulți, maturi și bătrîni (fără deformații senile), adică circa 59 de schelete. Dintre acestea, unele prezintă o stare de conservare foarte defectuoasă, astfel încît s-au putut recupera prin restaurare, în vederea unui studiu biometric, numai circa 30 de neurocranii și 13 masive faciale. Restul materialului a fost utilizat numai pentru un studiu morfologic, de ordin somatoscopic.

În tabelul nr. 3 dăm principalele date referitoare la seria de la Trușești.

1. CRANIUL NEURAL

Craniul neural al scheletelor de la Trușești este în medie lung și îngust, prezentînd un indice cefalic accentuat dolicocran atît la femei, cît și la bărbați. Dăm mai jos repartiția pe categorii a indicilor cefalici la cele două sexe.

Tabelul nr. 4

Repartiția pe categorii a indicelui cefalic

Categorii	♂		♀		♂ + ♀ + indeterminabili	
	nr.	%	nr.	%	nr.	%
Ultradolicocrane (x—64,9)	1	7,14	—	—	1	3,23
Hiperdolicocrane (65—69,9)	3	21,42	5	33,33	10	32,25
Dolicocrane (70—74,9)	7	50,00	5	33,33	11	35,48
Mezocrane (75—79,9)	3	21,42	4	26,66	8	25,81
Brahicrane (80—84,9)	—	—	1	6,66	1	3,23
Hiperbrahicrane (75—89,9)	—	—	—	—	—	—
Ultrabrahicrane (90—x)	—	—	—	—	—	—

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

Analizînd cifrele înscrise în acest tabel, trebuie să subliniem faptul că marea majoritate a craniilor se situează în categoriile dolicocrane, mezocraniile reprezentînd doar 25% din serie, iar categoria brahicrană moderată fiind reprezentată doar printr-un singur craniu (feminin).

Înălțimea relativă a calotei este în medie mijlocie în raport cu diametrul antero—posterior, indicii bazilo—bregmatic longitudinal și porio-bregmatic longitudinal încadrîndu-se din punctul de vedere al mediilor lor în categoriile ortocrane atît la bărbați, cît și la femei.

Tabelul nr. 5

Repartiția pe categorii a indicelui vertico-longitudinal (17/1)

Categorii	♂		♀		♂ + ♀ + indeterminabili	
	nr.	%	nr.	%	nr.	%
Chamaecrane (x—69,9)	2	33,33	—	—	2	25,00
Ortocrane (70—74,9)	2	33,33	2	100,00	4	50,00
Hipsicrane (75—x)	2	33,33	—	—	2	25,00

Repartiția pe categorii a acestor indici ne indică însă prezența atît a formelor chamaecrane, cît și a formelor hipsicrane.

Tabelul nr. 6

Repartiția pe categorii a indicelui porio-longitudinal (20/1)

Categorii	♂		♀		♂ + ♀ + indeterminabili	
	nr.	%	nr.	%	nr.	%
Chamaecrane (x—57,9)	4	28,57	3	21,42	7	25,00
Ortocrane (58—62,9)	7	50,00	10	71,42	18	64,28
Hipsicrane (63—x)	3	21,42	1	7,14	3	10,71

Față de diametrul transversal al craniului, înălțimea bazilo—bregmatică prezintă o dezvoltare foarte mare, indicele bazilo—bregmatic mediu situîndu-se în categoria acrocrană, în timp ce înălțimea porio—bregmatică prezintă numai o dezvoltare medie, indicele porio—bregmatic transversal situîndu-se în categoria metriocrană.

Tabelul nr. 7

Repartiția pe categorii a indicelui vertico-transversal (17/8)

Categorii	♂		♀		♂ + ♀ + indeterminabili	
	nr.	%	nr.	%	nr.	%
Tapeinocrane (x—91,9)	1	16,66	—	—	1	12,50
Metriocrane (92—97,9)	1	16,66	1	50,00	2	25,00
Acrocrane (98—x)	4	66,66	1	50,00	5	62,50

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

Repartiția ambilor indici ne arată însă prezența celor trei categorii, chiar dacă categoriile în care se situează mediile sînt dominante.

Tabelul nr. 8

Repartiția pe categorii a indicelui porio-transversal (20/8)

Categorii	♂		♀		♂ + ♀ + indeterminabili	
	nr.	%	nr.	%	nr.	%
Tapeinocrane (x—79,9)	3	21,42	3	21,42	7	25,00
Metriocrane (80—85,9)	6	42,85	8	57,14	12	42,85
Acrocrane (86—x)	5	35,71	3	21,42	9	32,14

Mediile indicelui fronto—parietal transversal se situează, pentru ambele sexe, în categoria eurimetopă.

Tabelul nr. 9

Repartiția pe categorii a indicelui fronto-parietal transversal (9/8)

Categorii	♂		♀		♂ + ♀ + indeterminabili	
	nr.	%	nr.	%	nr.	%
Stenometope (x—65,9)	—	—	—	—	—	—
Metriometope (66—68,9)	2	15,38	—	—	3	11,53
Eurimetope (69—x)	11	84,61	12	100,00	23	88,46

Repartiția pe categorii a acestui indice se caracterizează prin absența frunților stenometope la ambele sexe, precum și a frunților metriometope la femei, ceea ce înseamnă o predominanță covîrșitoare a categoriei eurimetope.

Mediile indicelui frontal—transversal se situează în categoria frunților de tip intermediar, repartiția pe categorii indicînd predominanța covîrșitoare a acestei categorii, frunțile cu margini paralele fiind absente, iar cele de formă sferică fiind foarte rare.

Tabelul nr. 10

Repartiția pe categorii a indicelui frontal-transversal (9/10)

Categorii	♂		♀		♂ + ♀ + indeterminabili	
	nr.	%	nr.	%	nr.	%
Sferică (x—80)	1	9,09	1	8,33	2	8,33
Intermediară (80—100)	10	90,90	11	91,66	22	91,66
Cu margini paralele (100—x)	—	—	—	—	—	—

Dezvoltarea relativă în lărgime a occipitalului (redată de indicele occipito—parietal lateral) ne indică predominanța categoriei largi, atît în ceea ce privește situația mediilor celor două sexe, cît și în ceea ce pri-

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

veşte repartiţia pe categorii. Din acest din urmă punct de vedere trebuie să remarcăm şi lipsa occipitalelor înguste.

Tabelul nr. 11

Repartiţia pe categorii a indicelui parieto-occipital transversal (12/8)

Categorii	♂		♀		♂ + ♀ + indeterminabili	
	nr.	%	nr.	%	nr.	%
Îngust (x—71,9)	—	—	—	—	—	—
Mijlociu (72—78,9)	2	14,28	3	21,42	8	28,57
Larg (79—85,9)	10	71,42	10	71,42	18	64,28
Foarte larg (86—x)	2	14,28	1	7,14	2	7,14

Occipitatul prezintă totdeauna o formă bombată şi un plan nucal deosebit de alungit, mai ales la craniile masculine. La acestea din urmă remarcăm prezenţa unor apofize mastoide deosebit de masive.

Relieful neurocraniului este aproape întotdeauna pronunţat la bărbaţi (cel glabelar, cel supraorbitar, precum şi cel occipital).

Notăm la ambele sexe o dezvoltare apreciabilă a reliefului supramastoidian.

2. CRANIUL FACIAL

Masivul facial este în general înalt, dar de lărgime mijlocie sau mare, ceea ce corespunde unor medii ale indicelui facial superior de tip mezen la ambele sexe. Trebuie să observăm însă că, în timp ce media acestui indice la femei este accentuat mezenă, la bărbaţi ea se situează la limita dintre această categorie şi cea leptenă.

Repartiţia pe categorii a acestui indice oferă o majoritate mezenă, categoria leptenă fiind însă destul de bine reprezentată, în timp ce celelalte trei categorii sînt absente.

Tabelul nr. 12

Repartiţia pe categorii a indicelui facial superior (48/45)

Categorii	♂		♀		♂ + ♀ + indeterminabili	
	nr.	%	nr.	%	nr.	%
Hipereuriene (x—44,9)	—	—	—	—	—	—
Euriene (45—49,9)	—	—	—	—	—	—
Mezene (50—54,9)	5	71,42	4	80,00	9	75,00
Leptene (55—59,9)	2	28,57	1	20,00	3	25.00
Hiperleptene (60—x)	—	—	—	—	—	—

Dacă raportul dintre lărgimea bizigomatică şi înălţimea masivului facial oferă o medie de tip mijlociu, în schimb raportul dintre acelaşi diametru al feţei şi diametrul lateral al neurocraniului (raportul cranio—fa-

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

cial transversal, exprimat prin indicele jugo-parietal) oferă medii foarte ridicate la ambele sexe (mai ridicate totuși la bărbați decît la femei), corespunzînd unei fenozigii foarte accentuate.

Această caracteristică a seriei noastre de studiu, care-i conferă un caracter de oarecare primitivitate, se datorește atît lărgimii mijlocii sau mari a masivului facial, cît și lărgimii relativ mici a neurocraniului.

Lărgimea mare a masivului facial la craniile care o prezintă este determinată nu numai de lărgimea părții mijlocii a maxilarului superior, dar și de o dispoziție frontalizată a malarelor. Aceasta din urmă este de obicei corelată și cu o oarecare masivitate a acestui os.

Profilul facial vertical se caracterizează printr-un unghi facial total predominant ortognat, putînd oferi însă unele cazuri de mezognatism și chiar de prognatism subnazal (alveolar).

Fosele canine sînt aproape totdeauna foarte profunde.

Orbitele sînt caracterizate printr-un indice orbitar, în medie mezoconc la bărbați, el fiind hipsiconc la femei.

Tabelul nr. 13

Repartiția pe categorii a indicelui orbitar (52/51)

Categorii	♂		♀		♂ + ♀ + indeterminabili	
	nr.	%	nr.	%	nr.	%
Cameconc (x—75,9)	1	14,28	—	—	1	7,69
Mezoconc (76—84,9)	5	71,42	3	50,00	8	61,54
Hipsiconc (85—x)	1	14,28	3	50,00	4	30,77

Repartiția pe categorii a acestui caracter ne arată o mare concentrare a orbitelor în categoria mezoconcă la bărbați, fără însă ca celelalte două categorii să fie absente (chiar dacă sînt slab reprezentate). La femei însă, notăm absența formelor cameconce, indicii orbitari repartizîndu-se în mod egal între categoriile mezoconcă și hipsiconcă.

Nasul oferă indici nazali medii de tip mezorin la ambele sexe, femeile prezentînd însă o cifră mai apropiată de categoria camerină decît bărbații.

Această situație se oglindește bine în repartiția pe categorii, indicii nazali ai bărbaților integrîndu-se numai în categoriile leptorină și mezorină, în timp ce femeile prezintă în plus și un procent apreciabil de forme camerine.

Carena nazală (judecînd fie după dispoziția nazalelor, fie după dispoziția apofizelor frontale ale maxilarelor superioare, cînd nazalele lipsesc) este totdeauna proeminentă. Apertura piriformă este de tip antropin și spina nazală este bine dezvoltată.

Indicele palatal prezintă o repartiție care exclude tipul leptostafilin, toți indicii concentrîndu-se fie în categoria mezostafilină, fie în cea brahistafilină.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

Tabelul nr. 14

Repartiția pe categorii a indicelui nazal (54/55)

Categorii	♂		♀		♂ + ♀ + indeterminabili	
	nr.	%	nr.	%	nr.	%
Leptorin (x—46,9)	2	28,57	3	50,00	5	38,46
Mezorin (47—50,9)	5	71,42	1	16,66	6	46,15
Camerin (51—57,9)	—	—	2	33,33	2	15,38
Hipercamerin (58—x)	—	—	—	—	—	—

Mandibula, de cele mai multe ori puternic dezvoltată în lărgime și robustă, prezintă un menton proeminent și de formă piramidală.

Dentiția este foarte sănătoasă, prezentînd rar carii dentare.

3. SCHELETUL POSTCRANIAN ȘI TALIA

Scheletul postcranian este în general robust, iar oasele lungi oferă un puternic relief muscular.

Femurele sînt toate platimere sau hiperplatimere (formele eurimere fiind absente). Marea lor majoritate (66%) prezintă un pilastru destul de puternic. De asemenea, relieful subtrohanterian este întîlnit destul de frecvent mai ales sub formă de creastă și fosă subtrohanteriană, dar mai rar, sub formă de al 3-lea trohanter.

Tibiile sînt însă mai rar platicnemice (37%), majoritatea lor fiind fie de tip mezocnem, fie chiar de tip euricnem. Ele prezintă destul de frecvent o retroversiune a platourilor tibiale, mai mult sau mai puțin pronunțată, precum și o deviere spre exterior a platoului tibial lateral. Marea lor majoritate oferă fațete articulare suplimentare pentru astragal pe marginea lor antero—inferioară (fațeta orientală).

După cum se știe, majoritatea acestor caractere ale femurelor și tibiilor sînt caractere de ordin morfofuncțional, fiind legate fie de o anumită dezvoltare a unor mușchi, fie de obiceiul de a sta jos cu picioarele în poziție chircită.

Talia medie, evaluată pentru fiecare individ după toate oasele lungi ale scheletului său, avute la dispoziție, se încadrează în categoria taliilor înalte la bărbați. La femei, ea aparține categoriei supramijlocii, situîndu-se însă la limita superioară a acesteia.

În repartiția taliilor pe categorii, observăm că la bărbați taliile predominante sînt cele mari, categoriile foarte mare, supramijlocie și mijlocie fiind prezente, în timp ce categoriile submijlocie, mică și foarte mică sînt absente. La femei, variabilitatea acestui caracter este și mai restrînsă, maximum de concentrare corespunzînd cu categoriile taliilor mari și supramijlocii, taliile mijlocii fiind mai puțin frecvente iar celelalte categorii fiind absente.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

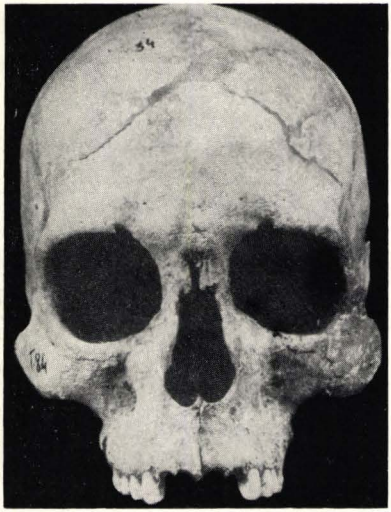

Planșa I. Craniul nr. 84 de la Trușești.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

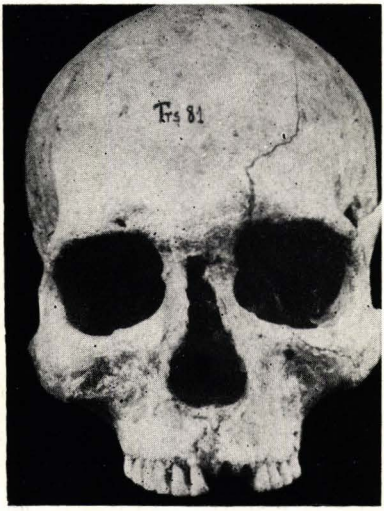

Planșa II. Craniul nr. 81 de la Trușești.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

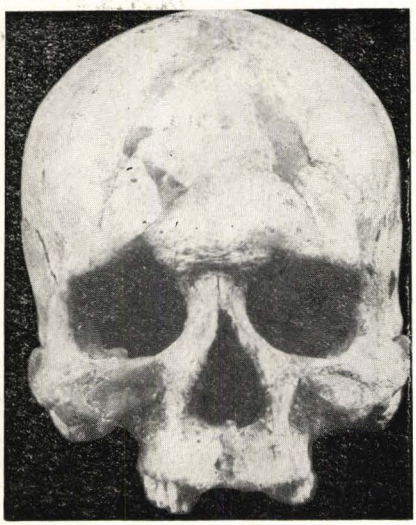

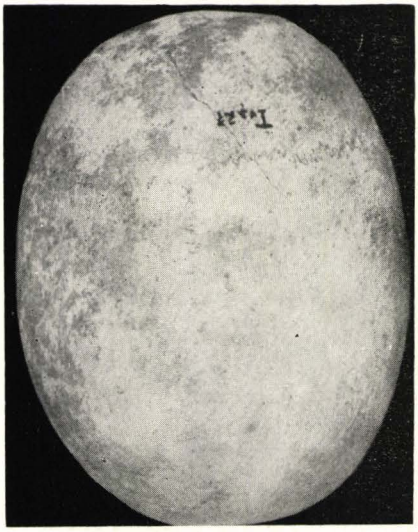

Planșa III. Craniul nr. 21 de la Trușești

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

Planșa IV. Craniul nr. 101 de la Trușești.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

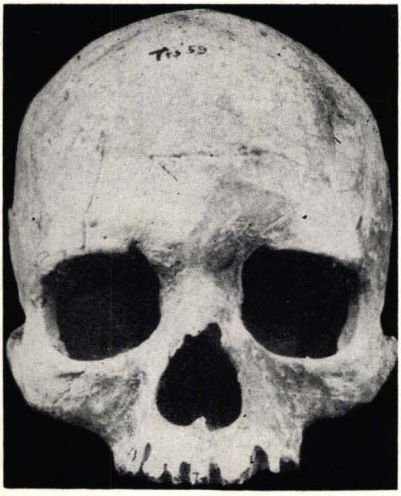

Planșa V. Craniul nr. 59 de la Trușești.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

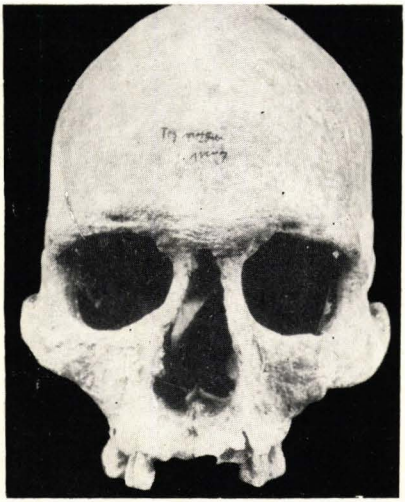

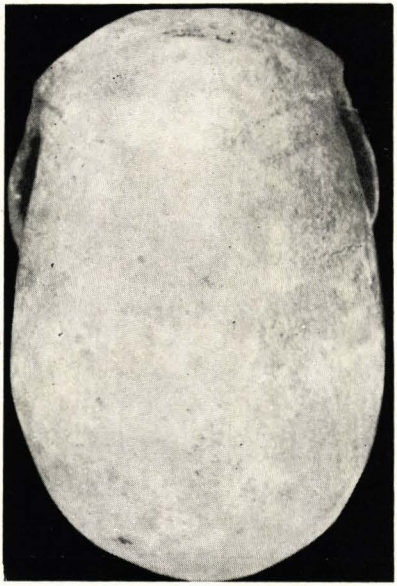

Planșa VI. Craniul nr. 127 de la Trușești.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

Tabelul nr. 15

Repartiția pe categorii a taliei

Talia	Bărbați			Femei		
	Clasele	%	nr.	Clasele	%	nr.
Foarte mică	x—150	—	—	x—140	—	—
Mică	150—160	—	—	140—149	—	—
Submijlocie	160—164	—	—	149—153	—	—
Mijlocie	164—167	29,41	5	153—156	14,28	3
Supramijlocie	167—170	17,64	3	156—159	42,85	9
Mare	170—180	41,17	7	159—168	42,85	9
Foarte mare	180—200	11,76	2	168—187	—	—

4. DATE DE ORDIN PALEONTOLOGIC

Am subliniat deja caracterul dentiției, care oferă cazuri foarte rare de carii.

În ceea ce privește scheletul, remarcăm existența următoarelor osteopatii : cîteva cazuri de spondilartroză, care au atins la unele schelete chiar vertebre cervicale, cazuri de osteofite pe unele oase lungi, precum și cîteva rare cazuri de fracturi (bine consolidate).

5. DATE DE ORDIN TIPOLOGIC

După cum reiese din succinta caracterizare antropometrică și somatoscopică, dată mai sus, seria de la Trușești prezintă o oarecare uniformitate, chiar și variabilitatea sexuală a indicilor fiind relativ restrînsă. Acest fapt se reflectă și în tipologia acestei serii, care se caracterizează prin predominanța unui tip „nordoid" primitiv (protonordic, pl. 1 și 2), prezentînd și un anumit amestec de caractere protoeuropoide atenuate (pl. 3 și 4). La acest fond dominant trebuie să mai adăugăm rare elemente atlanto—mediteranoide (pl. 5), cele mediteranoide gracile fiind chiar excepționale. Totodată trebuie să semnalăm prezența unui schelet oferind un ansamblu de caractere foarte primitive (bolta craniană de formă aproape ogivală, relief frontal foarte accentuat, torus occipital, precum și o fenozigie deosebit de acuzată). Rataşarea la un tip anumit a acestui schelet, unic în felul lui, este deocamdată dificilă (pl. 6).

IV. CONCLUZII ASUPRA STRUCTURII ANTROPOLOGICE A TRIBURILOR APARȚINÎND CULTURII NOUA

Triburile culturii Noua, care au trăit pe teritoriul țării noastre la sfîrșitul epocii bronzului și de tranziție spre epoca I a fierului (hallstatt), sînt cunoscute din punct de vedere antropologic atît prin seria de la Trușești, studiată în această lucrare, cît și prin schelete provenind din necropole mai mici : Doina, Probota (studiată de M. Cristescu și colab.), Cluj (studiată de I. G. Russu și colab.), precum și prin unele schelete izolate găsite la Leţcani, Ciritei, Alba-Iulia (studiate de M. Cristescu).

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

Compararea rezultatelor obţinute de aceste cercetări ne permite să tragem concluziile următoare :

Populaţia aparţinînd culturii Noua din Transilvania pare să fi prezentat un grad mai înalt de brahicefalizare decît aceeaşi populaţie din Moldova. Într-adevăr, în timp ce mediile indicilor cranieni ai seriilor din această din urmă parte a ţării se menţin toate în categoria dolicocrană, seria de la Cluj (str. Banatului) prezintă o medie accentuat mezocrană, cu o repartiţie a indicilor cefalici în care categoriile brahicrane formează o majoritate. Din nefericire, masivele faciale ale scheletelor din această serie sînt absente, dar media taliei este destul de joasă, acest caracter prezentînd o repartiţie unde domină taliile mici şi mijlocii, un singur individ aparţinînd categoriei taliilor înalte. Aceste caracteristici ale seriei de la Cluj ne permit să conchidem că fondul său antropologic era format dintr-un amestec de mediteranoizi şi alpini.

Seriile osteologice provenite din Moldova, toate predominant dolicocefale, nu sînt totuşi perfect asemănătoare. Astfel, dacă seria de la Truşeşti prezintă o predominanţă incontestabilă a tipurilor „nordoide" (amestecate cu caractere protoeuropoide atenuate) şi foarte rare elemente mediteranoide, seriile de la Doina şi Probota, precum şi scheletele izolate de la Ciritei şi Leţcani oferă, din contra (după M. Cristescu şi colab.), un fond predominant mediteranoid, cu rare influenţe de tip nordic.

Credem că particularităţile structurii antropologice a triburilor aparţinînd culturii Noua din Moldova pot fi explicate — cel puţin în faza cunoştinţelor noastre actuale — printr-o dozare diferită a amestecului (urmat de încrucişare) al populaţiilor neolitice locale (cu fond mediteranoid predominant) cu triburile complexului mormintelor cu ocru (în structura cărora intrau, pe lîngă o componentă importantă protoeuropoidă, şi elemente nordoide). Dacă rolul componentelor de origine „ocromană" pare să fi fost mai puternic în formarea populaţiei de la Truşeşti, în schimb rolul componentelor în proveniență neolitică a fost mult mai important în cazul triburilor de la Doina, Probota şi Ciritei.

În ceea ce priveşte brahicefalizarea mai intensă a populaţiei transilvănene de la sfîrşitul epocii bronzului (cultura Noua), este greu să ne pronunţăm asupra cauzelor care au provocat-o. Totuşi trebuie să subliniem faptul că deja bronzul mijlociu al Transilvaniei de nord-vest (cultura Otomani) a cunoscut desfăşurarea acestui proces.

BIBLIOGRAFIE

1. Antoniu S. şi Roşca-Gramatopol M., *Studiul antropologic al scheletelor din complexul mormintelor cu ocru de la Valea Lupului*, Anal. şt. Univ. Iaşi, 1966, **XII**, *1*.
2. Cristescu M., *Contribuţie la studiul antropologic al unor schelete de la sfîrşitul epocii bronzului şi începutul epocii fierului din Moldova*, Arheologia Moldovei, 1960, *1*, 129—148.
3. Cristescu M. şi Antoniu S., *Contribuţii la cunoaşterea structurii antropologice a populaţiei aparţinînd culturii Noua din Moldova*, Anal. şt. Univ. Iaşi, 1962, **VIII**, *2*, 137—156.
4. Cristescu M., Sandu-Antoniu S. şi Klüger R., *Studiul antropologic al scheletelor de la Cioinagi-Bălineşti*, St. şi cerc. antropol., 1965, **II**, *1*, 29—42.
5. Дебец Г.Ф., *Материалы по палеоантропологии СССР, нижнее повольжье*, Антроп. журнал, 1936, **I**, 65—81.
6. Хаас Н. и Максимилиан К., *Антропологическое исследование окрашенных костяков из комплекса могил с охрой в Глазенштий Векь, Корлэгень и Стойкнь-Четэцуя*, Сов. антроп., 1948, *4*, 131—142.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

7. *Istoria României*, vol. I, București, 1960.
8. Maximilian C., Caramelea V. V., Firu P. și Negrea-Gherga A., *Sărata-Monteoru*, București, 1962.
9. Necrasov O. și Cristescu M., *Contribuție la studiul antropologic al scheletelor din complexul mormintelor cu ocru de la Holboca-Iași*, Probleme de antropologie, 1957, **III**, 73—147.
10. — *Contribuție la studiul antropologic al scheletelor din complexul mormintelor cu ocru de la Brăilița*, St. și cerc. ist. veche, 1957, **VIII**, *1—4*, 75—88.
11. — Studiul antropologic al scheletelor de la Pir aparținînd culturii Otomani, Anal. șt. Univ. Iași 1960, **VI**, *1*, 39—56.
12. Некрасов О., *К изучению антропологического состава населения Румынской Народной Республики*, Сов. антроп. 1964, 270—283.
13. Necrasov O., Cristescu M. et Antoniu S., *Étude anthropologique des squelettes de Smeeni, datant de l'Énéolithique et de l'âge du Bronze*, Ann. Roum. Anthrop., 1964, **I**, 19—28.
14. Necrasov O., Klüger R. și Roșca M., *Studiul antropologic al scheletelor de la „Dealul Sofia" (Cernavoda)*, St. și cerc. antropol., 1965, **II**, *2*, 163—173.
15. Necrasov O., Rusu G. I. și Cristescu M., *Date noi asupra structurii culturii Otomani (vîrsta bronzului)*, St. și cerc. antropol. 1966, **III**, *1*, 51—58.
16. Necrasov O. et Cristescu J., *Données anthropologiques sur l'âge de la pierre en Roumanie*, Homo, 1965, **16**, *3*, 129—161.
17. Petrescu-Dîmbovița M., *Principalele rezultate ale săpăturilor de la Trușești*, Anal. șt. Univ. Iași, 1957, **III**, *1—2*, 1—25.
18. Russu I. G., Șerban M., Motioc N. și Farcaș T., *Date antropometrice asupra populației vechi (epoca tîrzie a bronzului) din regiunea Cluj*, Morfol. norm. patol., 1958, **I**, 51—58.

Centrul de cercetări biologice
Iași
Secția de Antropologie

Primit în redacție la 12 decembrie 1967

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

CU PRIVIRE LA MORMÎNTUL TRACO-GETIC DE LA AGIGHIOL (DOBROGEA)

DE

Prof. D. BERCIU

80261.739

In 1931 s-a descoperit pe înălțimile Babadagului, nu prea departe de satul Agighiol (județul Tulcea), un important mormînt traco-getic în tumul. „Căutătorii de comori" luaseră aproape toate obiectele prețioase, iar sătenii folosiseră în nevoile lor gospodărești blocurile de piatră lucrată cu îngrijire. Săpăturile de salvare, care au fost efectuate în toamna anului 1931 de Ioan Andrieșescu, ajutat de către subsemnatul, au putut duce la precizarea unor detalii și fapte care ajută înțelegerea problemelor puse de această descoperire.

Este vorba de un mormînt în tumul, care a fost ridicat pe înălțimi, departe de văile locuite. Tumulul avea un diametru de 32 m și o înălțime de 2 m. Săpătura clandestină din 1931 se făcuse chiar în mijlocul tumulului. În timpul săpăturilor s-a constatat că o violare a mormîntului mai avusese loc în antichitate și poate o alta în cursul primului război mondial, cînd unele obiecte de argint similare celor de la Agighiol au intrat într-o colecție particulară din Viena și ulterior, după al doilea război mondial, au trecut în institute și muzee din Statele Unite ale Americii. Săpăturile din 1931 au reușit de asemenea să dea peste un complex rămas intact : la aproximativ 1,50 m depărtare de locul unde se afla mormîntul principal s-a descoperit o cameră din ziduri de piatră de rîu, în care fuseseră înmormîntați trei cai, care au fost uciși la înmormîntarea personajului principal. Între două vertebre cervicale ale unui cal și între coastele acestuia s-au găsit vîrfuri de săgeată de bronz. Caii fuseseră omorîți, probabil, cu săgeți otrăvite.

Ioan Andrieșescu nu a putut publica studiul monografic pe care îl plănuise. El a dat doar o serie de planșe în „Revista de preistorie și antichități naționale", vol. I, nr. 1, 1937 (pl. XIII-XXVII), cu ocazia celui de-al VII-lea Congres internațional de antropologie și arheologie preistorică, ținut la București, între 1 și 8 septembrie 1937. O lucrare monografică va apărea în curînd sub semnătura autorului rîndurilor

ST. CERC. ANTROPOL., 1968, t. 5, nr. 1, p. 19–22

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

de față. Acolo se vor pune toate problemele esențiale ale artei tracice, respectiv traco-getice din România și din Bulgaria.

În partea principală a tumulului se găsesc două camere cu ziduri de piatră de talia. Pe un bloc erau săpate două litere grecești : T și Y. În camera mai mare se găsea îngropat un bărbat al cărui cadavru fusese depus într-un sarcofag de lemn, ale cărui resturi au fost identificate în timpul săpăturilor din 1931. În camera de alături, care avea dimensiuni mai mici, fusese îngropată o femeie, probabil ucisă la moartea bărbatului. Vîrsta acestuia era de 22 de ani și a femeii de 23 de ani, după determinările făcute de dr. Dardu Nicolăescu-Plopșor. În camera bărbatului s-au găsit arme, un coif de argint etc., pe cînd în camera funerară a femeii au fost găsite unele obiecte de podoabă, printre care perle de aur și un cercel.

Printre piesele cu o valoare științifică și muzeistică mai mare, amintim doar cîteva. În primul rînd, demn de amintit este coiful de argint (fig. 1,1), pe alocuri aurit. El are o formă de căciulă țuguiată. Fața rămînea complet descoperită. Obrăzarele și apărătoarea cefei se legau direct, organic de calota coifului. Acesta a fost lucrat dintr-o singură placă de argint. Înălțimea coifului este de 0,27 m. Partea superioară a calotei nu era ornamentată, iar partea inferioară și apărătoarele obrazului și cefei sînt bogat decorate. Pe porțiunea ce acoperea fruntea luptătorului au fost reprezentați doi ochi apotropaici, care îndepărtau spiritele rele și fereau, după mentalitatea de atunci, pe luptător de loviturile dușmanului. Pe fiecare apărătoare a obrazului se află reprezentat cîte un călăreț traco-get, înarmat cu lance și îmbrăcat într-o cuirasă „cu solzi", poate de influență elenică. Ambii călăreți sînt reprezentați în momentul cînd stau gata să arunce lancea, unul cu mîna stîngă, celălalt cu dreapta. Capul este descoperit, iar părul cu grijă pieptănat în cîrlionți. Caii sînt acoperiți cu stofe prețioase și ornamentați. Șaua călăreților este legată pe sub pîntecul și pe sub pieptul calului. Acest sistem de a fixa dublu șaua se întîlnește uneori și la sciți. Caii poartă de asemenea piese de harnașament.

Decorațiunea apărătoarei cefei este unitară și independentă de restul ornamentării coifului. Ea cuprinde imaginea a doi luptători călări, gata să arunce lancea, ca și cei precedenți. Atît călăreții, cît și caii sînt redați în mișcare. Un asemenea dinamism este caracteristic artei tracice și noi îl întîlnim la multe piese de la Agighiol. În schimb, partea inferioară a calotei este ornamentată cu trei frize suprapuse și cu elemente florale și geometrice.

Coiful de la Agighiol este un coif de paradă, ca și binecunoscutul coif de aur de la Coțofănești, comuna Poiana-Vorbilău, jud. Prahova, descoperit în 1929 la arat. În total se cunosc pînă în prezent trei coifuri întregi, *de tip getic*, după cum le-am numit noi : cel de aur, cel de argint de la Agighiol și un altul de argint în parte aurit, ca și cel precedent, și care în prezent se află în „The Detroit Institute of Arts" din Statele Unite ale Americii, provenind tot din fosta colecție „Franz Trau" din Viena. Se pare că și fragmente din placa de aur din tezaurul tracic de la Băiceni, în apropiere de Cucuteni (azi în Muzeul de istorie al Moldovei), aparțin unui tip de coif getic.

În mormîntul luptătorului au fost găsite două cnemide sau genunchiere de argint, care erau de asemenea piese de paradă (fig. 1,2), ca și

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

Fig. 1. — Agighiol. 1, Coiful de argint de tip getic ; 2, cnemidă de argint.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

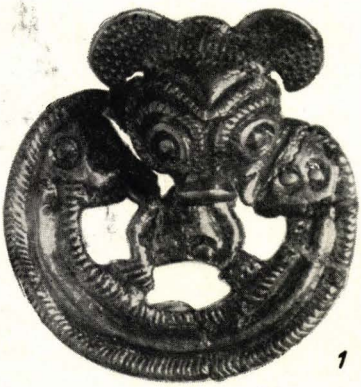

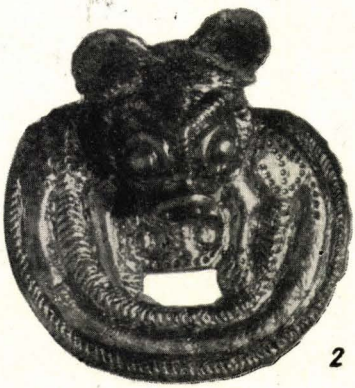

Fig. 2. — Agighiol. 1 și 2, Două aplice de argint în formă de cap de urs ; 3, aplică de argint de pe fruntea calului, în formă de cioc de grifon.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

coiful. Sînt deocamdată singurele obiecte de acest fel descoperite pînă acum pe teritoriul țării noastre. În Bulgaria s-a găsit într-un mormînt traco-getic, în 1965, o cnemidă asemănătoare.

Cele două cnemide de la Agighiol sînt prevăzute în partea superioară, în dreptul genunchiului, cu chipul unui personaj feminin. Părul este tratat cu deosebită grijă în cîrlionți mari. Una dintre figuri poartă la gît un colier torsionat, cu capetele răsucite, de veche tradiție hallstattiană-tracică. Al doilea colier, reprezentat la gîtul femeii, este alcătuit din mai multe perle de aur în formă de ghindă. În urechi sînt redați cercei de tip zis de „piramidă răsturnată", care de fapt se cunosc în inventarul mormintelor membrilor aristocrației tracice, precum și în lumea grecească din perioada elenistică. De fapt, asemenea tip de cercei sînt de origine grecească.

Corpul propriu-zis al unei cnemide este acoperit pe o latură cu două scene diferite : una reprezintă un călăreț cu arc, călare ; alta înfățișează un personaj masculin șezînd pe un tron cu spetează și ținînd într-o mînă un riton și în cealaltă un vultur. Este vorba de o scenă de cult. Pe latura opusă sînt reprezentați șerpi mult stilizați, pe care-i găsim și pe a doua cnemidă, de unde lipsesc însă scenele cu figuri omenești. Fața personajului feminin este decorată cu benzi orizontale și paralele date cu aur.

Deși piese de paradă, cnemidele noastre reproduc fără îndoială, forme de cnemide de bronz folosite în luptă și la vînătoare. Pe o aplică de aur de la Lenița (Bulgaria) este redat un călăreț la vînătoare, îmbrăcat în cuirasă și cu cnemidă pe picior.

În mormîntul principal s-au găsit vîrfuri de săgeată de bronz, vîrfuri de lance de fier și pietre de praștie, precum și o serie de vase de argint, care se împart în două tipuri principale, ambele de origine persană : 1) vasul zis „situlă", bitronconic, încărcat de motive decorative zoomorfe, realizate în tehnică *au repoussé* ; 2) vasul în formă de strachină cu buza răsfrîntă ; unele exemplare din această grupă sînt ornamentate cu caneluri, „coaste" sau cu palmete și boboci de lotus ; altele însă nu poartă nici un decor. Pe un asemenea vas întîlnim și o inscripție gravată cu litere grecești : *Kotyos Egbeo*. Ar putea fi vorba de un reprezentant al aristocrației locale cu numele de Kotyos, îngropat în tumulul de la Agighiol, dar nu este exclus să ne aflăm și în fața proprietarului atelierului.

În mormîntul secundar, care aparține unei femei de circa 23 de ani (vezi determinările aparținînd dr. Dardu Nicolăescu-Plopșor), s-au găsit cercei de aur, perle de aur și alte obiecte de valoare. Femeia înmormîntată va fi fost omorîtă la moartea reprezentantului aristocrației locale și ea era, foarte probabil, una dintre soțiile acestuia.

Din camera celor trei cai s-a scos un important material arheologic și osteologic, dar în parte acesta a dispărut în cursul ultimului război mondial. Caii au fost uciși pentru îndeplinirea unui ritual al vremii (pentru unele observații asupra osemintelor cailor, vezi p. 27—31). Cei trei cai au fost îngropați cu toate piesele de harnașament. Tipul tracic de zăbală este documentat în două exemplare. Aplicele zoomorfe folosesc forme de animale reale, sălbatice (cerb, mistreț, urs, iepure) sau domestice (cal, porc), precum și animale fantastice, păsări și grifoni (fig. 2).

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

Cele două camere funerare și camera cailor au fost construite în același timp. Pe baza obiectelor descoperite, a concluziilor scoase din studiul lor, precum și a ceramicii locale lucrate cu mîna, și în special a celei grecești cu figuri roșii, noi am datat mormîntul tumular de la Agighiol în jurul anului 400 î.e.n., deci într-o etapă de dezvoltare a artei traco-getice ulterioară sabiei-emblemă de la Medgidia și anterioară aceleia a „tezaurului" getic zis de la Craiova. Bogatul inventar aparține artei traco-getice și stilului animalier tracic. Este vorba de un mormînt aparținînd unui reprezentant al aristocrației locale traco-getice.

Institutul de arheologie
București

Primit în redacție la 15 decembrie 1967.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

DATE ANTROPOLOGICE ASUPRA RESTURILOR SCHELETICE UMANE DIN MORMÎNTUL TRACO-GETIC DE LA AGIGHIOL

DE

Dr. DARDU NICOLĂESCU-PLOPȘOR

572.7:902.6

Violarea și jefuirea complexului funerar de la Agighiol, județul Tulcea, cu mulți ani înainte ca I. Andrieșescu și D. Berciu să fi întreprins o săpătură de salvare în acest important mormînt tumular tracic (1931), au avut drept rezultat, pe lîngă înstrăinarea unor obiecte de inventar, și o distrugere a scheletelor umane, din care s-au recuperat doar cîteva oseminte, într-o stare foarte fragmentară, care ne-au fost încredințate spre studiere de prof. D. Berciu.

Fragmentele osoase umane din mormîntul tracic de la Agighiol aparțin la doi indivizi, un bărbat și o femeie. Nu avem însă nici un indiciu cu privire la locul precis unde au fost descoperite osemintele fiecăruia dintre indivizi, și anume care din ei se afla în camera principală și care în încăperea alăturată.

Ținînd seama însă de inventarul funerar caracteristic — vîrfuri de săgeată și de lance, coif, cnemide în camera principală și cercei și podoabe în camera alăturată (1)—, nu încape îndoială că scheletul bărbatului a fost descoperit în camera principală și cel al femeii în cealaltă încăpere.

În analiza antropologică pe care o facem, vom nota cu M.1 mormîntul principal, cel masculin, și cu M.2 pe cel feminin.

Mormîntul 1. Reprezentat printr-un fragment de frontal cu glabela moderat dezvoltată (gradul II, Broca), un fragment de occipital, aproape întreg, și o porțiune din parietalul stîng. Sutura lambdoidă este deschisă pe întreg traiectul său, iar relieful planului nucal moderat dezvoltat.

Mandibula, căreia îi lipsesc apofizele coronoide și condilii, este de aspect gracil, cu bărbie pătrată-rotunjită, cu corpul mandibular de înălțime mică și cu un indice de robusticitate redusă (69 (3) : 69 (1)= 30,00). Gonioanele sînt drepte, foarte ușor evazate și cu un indice

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

fronto-mandibular mezo-mandibular (9 : 66 = 101,05). Molarul al treilea din dreapta este în curs de erupție, indicînd o vîrstă de 17 — 21 de ani (3).

Humerusul drept, singurul prezent, căruia îi lipsește capul humeral, păstrează zone clare, care arată că nu s-a închis cartilajul de creștere, ceea ce indică o vîrstă de 18 — 22 de ani. V-ul deltoidian este moderat dezvoltat și șanțul bicipital are o adîncime mijlocie.

Radiusul drept nu are epifiza distală, care se sudează la vîrsta de 21 — 23 de ani. Creasta interosoasă este relativ bine dezvoltată — ținînd seama de vîrstă — în treimea mijlocie a radiusului.

Jumătatea inferioară a cubitusului stîng nu are sudată epifiza distală, ceea ce indică o vîrstă de 18 — 20 de ani. Menționăm încă primele trei vertebre ale sacrului, la care corpurile vertebrale nu sînt sudate.

Din datele de mai sus rezultă o vîrstă minimă de 17 ani și una maximă de 23 de ani, cu o medie — pe toate datele — de 20 de ani.

În ceea ce privește sexul, în afară de deschiderea unghiului colodiafizar al femurelor, care pledează în favoarea sexului masculin, coxalul drept, singurul prezent, vine să tranșeze diagnosticul. Utilizînd metoda propusă de J. Gaillard (2), și anume lărgimea puboacetabulară plus diferența dintre distanța spinosciatică și distanța spinoauriculară, obținem valoarea 55,5. Or, valorile mai mici de 22,4 mm arată aproape sigur că e vorba de sexul feminin, iar valorile mai mari de 29,13 mm arată aproape sigur apartenența la sexul masculin.

În ceea ce privește femurele, cel stîng aproape întreg, lipsindu-i condilii (distruși), iar cel drept reprezentat doar prin jumătatea sa superioară, notăm o schiță de trifurcare a inserției vaștilor în zona subtrohanteriană, platimeria femurului drept (10 : 9 = 78,69), cel stîng fiind platimer spre eurimer (10 : 9 = 84,48), cu un indice pilastric mic (6 : 7 = 94,00) și un indice de masivitate de asemenea redus $\left(\frac{6+7}{2} = 24,25\right)$.

Printre fragmentele osoase aparținînd la M.1, se numără și un axis și cîteva fragmente de coaste.

Putem conchide, pe baza datelor de mai sus, menționate și în tabelul nr. 1, că osemintele din M.1 de la Agighiol au aparținut unui bărbat tînăr, cu o vîrstă medie de 20 de ani.

Mormîntul 2. Din fragmentele osoase ale scheletului din M.2, s-au putut recupera, prin întregire, în vederea analizei, frontalul și parietalele, care permit să apreciem forma ovoidă a calotei, cu relieful glabelar șters și cu bosele frontale și parietale mijlociu dezvoltate. Fruntea lată spre foarte lată în sectorul frontotemporal și mijlocie spre lată în sectorul coronar este intermediară (9 : 10 = 84,02), ortometopă (9 : 8 = 72,18) și rotundă (ortometopă) în plan sagital (29 : 26 = 86,82).

Parietalul, de lungime și cu arcuire medii, este mijlociu bombat, la limită cu categoria parietalelor bombate (30 : 27 = 88,26).

Occipitalul (ast-ast = 98), în raport cu lățimea calotei (eu-eu = 142), este îngust spre mijlociu (12 : 8 = 69,01).

Un fragment de mandibulă — jumătatea dreaptă, cu regiunea mentonieră și cu ramura verticală parțial distruse — este gracilă, cu corpul mandibular scund și cu un indice de robusticitate redus (69(3): 69(1) = 31,03). Regiunea mentonieră prezintă un trigon mental cu tuberculii apropiați și tuberculul mental jos situat.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

PLANȘA I. Mormîntul 1 de la Agighiol.
Fig. 1 și 2. — Mandibula.
Fig. 3. — Cele două femure.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

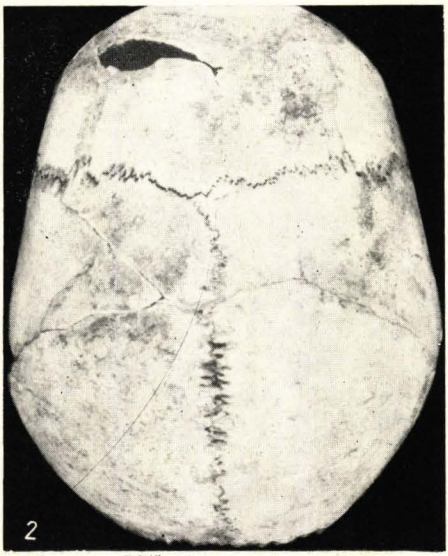

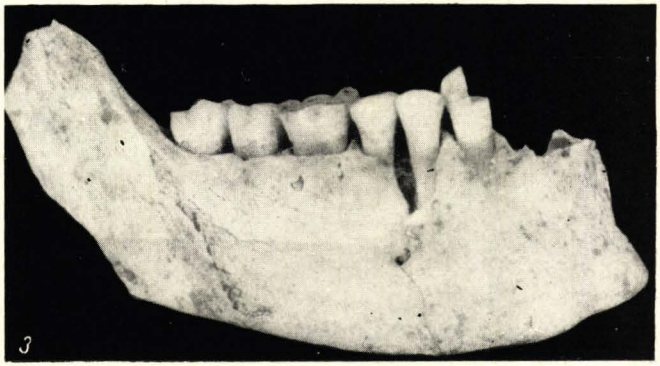

PLANȘA II. Mormîntul 2 de la Agighiol.
Fig. 1 și 2. — Fragment de calotă craniană în norma laterală și verticală.
Fig. 3. — Fragment de mandibulă.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

Analizînd gradul de uzură a dinților prezenți în alveole pe fragmentul de mandibulă și pe fragmentul de maxilar, putem estima o vîrstă minimă de 18—20 de ani și o vîrstă maximă de 25—30 de ani, deci o vîrstă medie de circa 23 de ani.

Ținînd seama și de faptul că suturile prezente — coronară și sagitală — sînt complet deschise și cu un grad de complicare a desenului sutural, care indică o vîrstă sub 26 de ani, opinăm pentru valoarea obținută pe baza gradului de uzură a dinților.

Menționăm în plus clavicula dreaptă, gracilă, cu un indice de soliditate scăzut (25,18).

În ceea ce privește sexul, relieful glabelar șters, dezvoltarea bosele frontale și parietale și fruntea rotundă pledează în favoarea sexului feminin.

Putem conchide, pe baza datelor prezentate mai sus și menționate și în tabelul nr. 2, că în M.2 de la Agighiol avem de-a face cu oseminte aparținînd unei femei în vîrstă de circa 23 de ani.

Pentru o discuție, oricît de hazardată, cu privire la grupul structural fenotipic căruia a aparținut fiecare din indivizii descoperiți în mormîntul tracic de la Agighiol, nu sînt suficiente doar cîteva resturi extrem de fragmentare și incomplete.

În această ordine de idei, dată fiind și lipsa de material comparativ studiat provenind din alte morminte tracice, nu ne putem permite decît să subliniem, cu toată vîrsta tînără a celor două cazuri, caracterele și aspectul gracil atît al bărbatului, cît și al femeii de la Agighiol, care i-ar putea apropia de grupul de forme mediteranoide gracile întîlnite în regiunile noastre din neolitic și pînă în prezent.

Totodată, prin aceleași caractere, indivizii descoperiți în mormîntul tracic de la Agighiol nu pot fi apropiați de vreuna din variantele grupelor structural-fenotipice, obișnuit întîlnite la începutul secolului al IV-lea î.e.n. printre populațiile scitice.

Tabelul nr. 1

Mormîntul 1

	Craniu		*Coxal*		
9	ft-ft	= 96?	1. Dist. spinosciatică = 66		
12	ast-ast	=112	2. Dist. spinoauriculară = 75		
31	1-o	=104,5	3. Lărg. puboacetabulară = 44,5		
66	go-go	= 95			
69	id-gn	= 29	*Femur*	*st.*	*dr.*
69 (1)	înălț.for. mental	= 30	6	23,5	—
			7	25	—
69(3)	gros. for. mental	= 9	9	29	30,5
			10	24,5	24
71(a)	lăț. ram. vert.	= 27	6 : 7	94,00	—
			$\frac{6+7}{2}$	24,25	—
9 : 66		=101,05			
69(3) : 69(1)		= 30,00	10 : 9	84,48	78,69

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

Tabelul nr. 2

Mormîntul 2

	Craniu		*Mandibulă*	
8	eu-eu	=142	69(1) înălț. for. mental	=29
9	ft-ft	=102,5	69(3) gros. for. mental	= 9
10	co-co	=122	69(3) : 69(1)	=31,03
12	ast-ast	= 98		
26	arc. n-b	=129	*Claviculă*	
27	arc. b-1	=132		
29	n-b	=112		
30	b-1	=116,5	lungime	=135
	9 : 10	= 84,02	perimetru	= 34
	9 : 8	= 72,18	indice soliditate	= 25,18
	12 : 8	= 69,01		
	29 : 26	= 86,82		
	30 : 27	= 88,26		

BIBLIOGRAFIE

1. Berciu D., *Zorile istoriei în Carpați și la Dunăre*, Edit. științifică, București, 1966, p. 282.
2. Gaillard J., *Détermination sexuelle d'un os coxal fragmentaire*, Bull. et Mém. Soc. d'Anthropologie, Paris, 1960, t. I, XIe série, nr. 2, p. 255—267.
3. Permar, 1955, citat de *B. A. Nikitiuk, Opredelenie vozrasta celoveka po skeletu i zubam*, Voprosi antropologhii, 1960, nr. 3, p. 118—129.

Centrul de cercetări antropologice,
București

Primit în redacție la 15 decembrie 1967.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

DESPRE OSEMINTELE DE CAI DIN MORMÎNTUL TRACO-GETIC DE LA AGIGHIOL

DE

ALEXANDRA BOLOMEY

902.6

De la săparea în 1931, de către I. Andrieşescu, a mormîntului tracic de la Agighiol s-au scurs mai mult de trei decenii, interval în care ţara noastră nu a fost scutită de evenimente dramatice. În cazul de care ne interesăm, acestea au avut drept cosecinţă pierderea unei bune părţi din materialul ştiinţific. Astfel, prof. D. Berciu, care a participat la săparea tumulului, scrie: „... a fost construită o cameră specială de piatră..., în care au fost depuse cadavrele a trei cai sacrificaţi în timpul înmormîntării propietarului lor... În gura lor s-au găsit zăbale de metal, iar pe cranii, pe piept şi de o parte şi de alta a şirii spinării numeroase aplice..." ((8), p.114; vezi şi (12), p.223). Reiese clar din această descriere că scheletele erau complete; or, din ele s-a păstrat astăzi abia un mănunchi de piese, din fericire suficient de întregi, şi anume: Ag. I = fragment scapulă dreaptă, humerus drept, radius + ulnă drepte; Ag. II = fragment pelvis drept, humerus drept, radius drept-stîng, metacarp drept-stîng, o falangă III anterioară şi două posterioare. Un fragment de premaxilă este unicul rest dintr-un craniu care, după gradul de uzură al incisivilor, aparţinea unui individ de 9—10 ani.

Caracteristica osemintelor grupate de noi sub simbolul Agighiol I este puternica lor impregnare cu oxizi metalici, impregnare ce a pătruns în toată grosimea oaselor, dîndu-le o culoare verde-brună uniformă. Ele provin de la un animal mic (vezi tabelul nr. 2), relativ gracil, cu o înălţime la greabăn de 1,32 m (tabelul nr. 1). Este de reţinut că animalul a suferit de o maladie localizată la nivelul extremităţii distale radiale, maladie manifestată nu numai printr-o exostoză extraarticulară marcată, dar şi prin modificarea profundă a structurii specifice a articulaţiei respective (fig. 1*a* şi *b*). Fără îndoială că asemenea deformaţii patologice de mult instalate au provocat incapacitatea de deplasare normală a animalului şi deci imposibilitatea folosirii lui fie la călărie, fie la trac-

ST. CERC. ANTROPOL., 1968, t. 5, nr. 1, p. 27—31

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

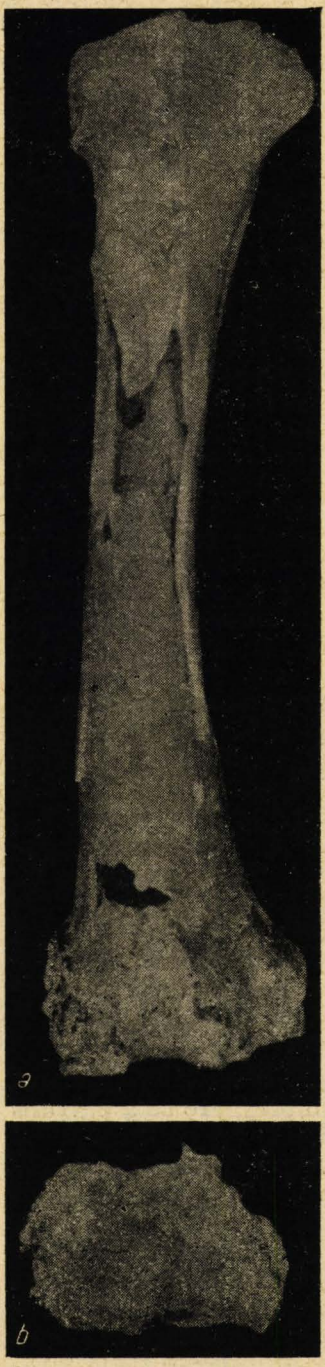

Fig. 1. — Agighiol I. Radius cu deformaţii patologice. *a*, normă dorsală ; *b*, normă distală.

ţiune. Sacrificarea lui rituală şi, îndeosebi, împodobirea lui cu harnaşamentul de rigoare trebuie puse mai probabil pe seama unor considerente de ordin sentimental (afecţiunea stăpînului defunct) sau, poate, de economisire a indivizilor valizi.

Oasele din grupa Agighiol II au culoarea galben-albicioasă, cu suprafeţele uşor corodate. Nici unul din ele nu trădează contactul cu un obiect metalic. Din punct de vedere metric, ele constituie un grup unitar, diferit de Agighiol I, de care se deosebesc prin valori dimensionale net superioare (tabelul nr. 2). Din tabelul nr. 1 rezultă că înălţimea la greabăn, calculată după humerus, radius şi metacarp, era de 1,44—1,47 m. Există două alternative : fie că toate aceste oase provin de la acelaşi individ, cu o talie medie de 1 459 mm (alternativă către care înclinăm), fie că ele provin de la doi indivizi de înălţimi sensibil egale.

Tabelul nr. 1

Calcularea înălţimii la greabăn (metoda Kisewalter)

Agighiol	Piesă scheletică	Lungime laterală × coeficient	Talie în mm
I	humerus	272 × 4,87	1 324
II	humerus	330 × 4,87	1 461
II	radius	340 × 4,34	1 475
II	metacarp	225 × 6,41	1 442

Analizînd caii epocii fierului european, S. Bökönyi (3) constată existenţa a două grupe deosebite ca talie şi cărora le corespunde şi o repartiţie teritorială distinctă : o grupă estică, de înălţime variabilă, dar tinzînd către clasele mari, răspîndită în regiunile răsăritene ale Europei centrale, în Europa de sud-est, peste stepele din sudul U.R.S.S. pînă în regiunea Altaiului, şi o grupă vestică, documentată mai ales în fierul Elveţiei (calul helveto-galic al lui Marek (7)) şi în descoperirile celtice din sudul şi sud-vestul Germaniei (2), (5) şi caracterizată prin talii mici, apropiate de ale poneilor. Graniţa dintre cele două grupe s-ar situa pe la nivelul Sloveniei sau Austriei.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

Fondul grupei estice îl constituie caii scitici, care „își datorează talia mare mai cu seamă factorilor geografici favorabili, condițiilor de hrană mai bune și, după toate probabilitățile, încrucișării cu cai de calitate din interiorul Asiei" ((3), p.239).

Separarea celor două mari grupe — estică și vestică —, care se manifestă din hallstatt și pînă în perioada de extindere a cuceririlor și zonelor de influență ale Imperiului roman, este suficient de bine susținută de materialele existente și, mai mult încă, se confirmă o dată cu fiecare nouă descoperire. Mai puțin clară este în schimb „unitatea" grupei estice. Pe de o parte, toate studiile asupra materialelor scitice din stepele nord-pontice și din kurganele Altaiului (8), (9), (10) subliniază prezența unor cai mici, de stepă, alături de exemplare care ating pînă la 1,60 m înălțime; pe de altă parte, chiar din diagramele construite de S. Bökönyi după datele din literatura de specialitate ((3), fig. 3 și 4) rezultă că metacarpiene peste 225 mm și metatarsiene peste 273 mm (deci talii peste circa 1,40 m) se găsesc *numai* printre caii scitici din sudul Rusiei și din Altai și la caii tracici din Bulgaria. Acestei ultime categorii de cai înalți *trebuie să i se adauge și caii din tumulul XII de la Histria* (4) *și exemplarul Agighiol II*. Și aici, ca și acolo, este vorba despre cai de elită. De aceea, caii epocii fierului din România nu pot fi caracterizați prin cele două descoperiri citate. Trebuie ținut cont de faptul că ambele localități se află pe teritoriul Dobrogii și reprezintă morminte „princiare", că atît într-un caz, cît și în celălalt se constată influențe scitice nord-pontice în practicile rituale (1), (10) și, în sfîrșit, că din izvoarele literare și din documentele arheologice reies raporturile multilaterale stabilite între aristocrația sud-tracică și cea a sciților din stepe (8), (12). Oare printre aceste raporturi multilaterale nu ar trebui considerat de acum înainte și „importul" din lumea aristocrației scitice al acestor cai înalți, probabil arătoși, eventual de proveniență asiatică, rînduiți să împărtășească pînă la capăt soarta stăpînilor lor? Aceasta cu atît mai mult cu cît exemplarul Agighiol I ar fi dovada că în acea vreme caii de talie mică existau în regiune, ei reprezentînd, probabil, rasa autohtonă. Nu trebuie însă trecut cu vederea că în bronzul românesc S. Haimovici (6) a găsit cai cu o talie în medie mai mare și o masivitate mai accentuată decît în alte regiuni ale Europei în aceeași epocă. Este posibil ca, așa cum s-a întîmplat în cea mai mare parte a continentului, în etapele cronologice următoare talia lor să fi scăzut (și deci în epoca fierului caii autohtoni să fi fost mici), sau poate că, dimpotrivă, „tracii, iubitori de cai", au găsit modalități de îmbunătățire a rasei din bronz, asigurînd menținerea sau chiar creșterea înălțimii ei; în acest caz, ipoteza importurilor nu ar mai fi justificată.

Am prezentat în adins alternativele posibile pentru a sublinia, o dată mai mult, necesitatea adunării intensive a acestor umile resturi — osemintele animale. Mărginindu-ne la prezentarea unor descoperiri izolate, nu vom ajunge decît după timp îndelungat la caracterizarea lumii animale a unei etape istorice.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

Tabelul nr. 2

Valori dimensionale (în mm)

Humerus	Ag. I	Ag. II	Radius	Ag. I	Ag. II dr.	Ag. II st.
Lungime totală	282	—	Lungime totală	—	360	356
Lungime de la caput	261	285	Lățime proximală	80	85	85
Lățime proximală	85	97	Lățime artic. prox.	72	77	76
Diam. ant.-post. proximal	89	104	Lățime min. diaf.	36	40	39
Lățime min. diaf.	34	36	Lățime distală	—	78	78
Circumf. min. diaf.	126		Lățime artic. dist.	—	67	67
Lățime distală	77	82	I $\frac{\text{lat. min. df.} \times 100}{\text{lung. tot.}}$	—	11^1	10^9
Lățime trochlee	71	76				

Metacarp	Ag. II dr.	Ag. II st.	Scapulă	Ag. I
Lungime totală	233	234	Lungime proc. artic.	87
Lățime proximală	53,5	53,5	Lungime cavit. artic.	51
Diam. ant.-post. proximal	35	35	Lățime cavit. artic.	46
Lățime min. diaf.	36	36	**Ulnă**	**Ag. I**
Circumf. min. diaf.	106	107	Lungime apof. olecran.	82
Lățime distală	55	54	Diam. min. peste proc. anconeu	65
$\frac{\text{lat. min. df.} \times 100}{\text{lungime}}$	15,4	15,4	Diam. min. olecranon	45
$\frac{\text{circumf. min. df.} \times 100}{\text{lungime}}$	45,4	—		

Phalanx III	Ag. II ant.	Ag. II post.	Ag. II post.
Lungime maximă	76		
Lungime dorsală	56		
Lățime maximă	98		
Lățime supr. artic.	57	51	51
Înălț. supr. artic.	(28)	(27)	25

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

BIBLIOGRAFIE

1. Alexandrescu P., *Necropola tumulară, Histria II*, Edit. Academiei, Bucureşti, 1966, p. 274—277.
2. Boessneck J., *Zur Entwicklung vor- und frühgeschichtlicher Haus- und Wildtiere Bayerns*, Studien an vor- und frühgeschichtlichen Tierresten Bayerns II, 1958, p. 67 şi urm.
3. Bökönyi S., *Angaben zur Kenntnis der eisenzeitlichen Pferde in Mittel- und Osteuropa*, Acta Arch. Hung., 1964, 3—4, *16*, p. 227—239.
4. Bolomey Al., *Equideele din tumulul XII în necropola tumulară de la Histria, Histria II*, Edit. Academiei, Bucureşti, 1966, p. 394.
5. Frank G. C., *Neue Funde des Pferdes aus dem keltischen Oppidum von Manching*, Studien an vor- und frühgeschichtlichen Tierresten Bayerns XIII, 1962.
6. Haimovici S., *Studiul paleofaunei din epoca bronzului*, autoreferat, Iaşi, 1966, p. 42—44.
7. Hescheler K. u. Kuhn E., *Die Tierwelt der prähistorischen Siedlungen der Schweiz*, în O. Tschumi, *Urgeschichte der Schweiz*, 1949, vol. I, p. 322—330.
8. Pippidi D. M. şi Berciu D., *Din istoria Dobrogei*, vol. I, Edit. Academiei, Bucureşti, 1965, p. 114—118.
9. Talkin V. I., *K izuceniu loşadei iz kurganov Altaia*, MIA, 1952, *24*, p. 147—156.
10. — *Domaşnie i dikie jivotnie Severnovo Pricernomoria v epohu rannevo jeleza*, MIA, 1960, *53*, p. 35—49.
11. Vitt V. O., *Loşadi iz Paztrikskih kurganov*, CA, 1952, *16*, p. 163—205.
12. *Istoria României*, vol. I, Edit. Academiei, Bucureşti.

Centrul de cercetări antropologice, Bucureşti

Primit în redacţie la 15 decembrie 1967

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

CONSIDERAȚII ANTROPOLOGICE ASUPRA UNOR SCHELETE DIN CIMITIRUL DE SECOLUL AL XIV-lea DE LA CUHEA-MARAMUREȘ

DE

IOANA POPOVICI

572.7 : 902.6

Mica serie medievală de la Cuhea, deși nereprezentativă, ne dă totuși primele indicații asupra unor vechi locuitori ai Maramureșului. Majoritatea scheletelor sînt asemănătoare cu alte serii transilvănene contemporane.

Scheletele feudale de la Cuhea au fost descoperite cu prilejul primei campanii de săpături, organizată în Maramureș de Institutul de arheologie din București (conducător de șantier Radu Popa) în colaborare cu muzeul din Baia Mare.

Deși numărul lor este restrîns, am considerat utilă o scurtă caracterizare antropologică, fiind singura pe care o avem deocamdată asupra locuitorilor acestui vechi pămînt românesc.

Evident, mica serie nu va reflecta structura antropologică a întregii comunități și, cu atît mai puțin, pe cea a întregului ținut. Totuși, ea poate da unele informații prețioase și pentru că vine de la o parte din contemporanii sau, poate, rudele voievozilor maramureșeni.

Despre importanța Maramureșului în conservarea unor vechi tradiții și obiceiuri (particularități socio-culturale și istorice generate în mare parte de așezarea geografică) se știe încă destul de puțin. Izolarea, pădurile întinse, care abia în timpurile moderne au început să fie exploatate, drumurile greu accesibile fac din această parte a țării o regiune ideală pentru cercetare.

Aceasta a fost de altfel și justificarea acțiunii arheologice (3).

Săpăturile au scos la iveală, lîngă biserica actuală din lemn, fundația și o parte din zidurile primei biserici maramureșene de piatră în stil gotic timpuriu, ridicată de voievozii români în ultimii ani ai domniei lui Carol Robert, probabil pe urmele alteia mai vechi din lemn.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

Mormintele descoperite au fost delimitate în două faze : una contemporană bisericii de piatră (cea mai veche monedă găsită în mormîntul principal din biserică datează din 1343) şi alta anterioară, probabil de la sfîrşitul secolului al XIII-lea.

Majoritatea scheletelor care ne-au ajuns aparţin celei de-a doua faze, parte din mormintele mai vechi fiind tăiate de temeliile bisericii de piatră. În total au fost găsiţi 14 indivizi, deoarece vatra satului actual nu a permis o extindere a săpăturilor. Din cele 14 schelete, 7 sînt probabil bărbaţi, 3 femei, 3 copii şi unul de sex incert.

Seria fiind prea mică pentru calcule statistice şi concluzii asupra populaţiei, ne-am propus să facem o scurtă caracterizare individuală, încercînd să desprindem eventual unele trăsături particulare.

Din faza mai veche fac parte cu siguranţă 4 morminte : Vom începe cu ele, continuînd în ordine descrierea scheletelor fazei a II-a.

Faza I. M. 8., probabil bărbat, foarte tînăr (circa 20 de ani), gracil, mezocran (76,4). Calota, scundă-mijlocie (po-b. = 110 mm), ortocrană (60,4), tapeinocrană (79,2), are un occipital bombat. Fruntea este ortometopă (86,5), mijlocie-lată (68,3), netedă. Faţa incompletă, măsurată cu aproximaţie, este joasă (n-pr = 64 mm, n-gn = 114 mm), cu orbite înalte, rotunde şi nas larg (54,2). Maxilarul superior îngust, uşor prognat.

M. 13, femur probabil de la un bărbat adult, de înălţime submijlocie (aproximativ 161,9 cm).

M. 35, femeie gracilă, matură (circa 40 de ani), cu craniul de înălţime mijlocie (po-b. = 111 mm), hipsicran (64,1), metriocran (82,2), mezocran (78,03). Fruntea este moderat îngustă (65,9), bombată (85,8) şi occipitalul rotunjit. Din masivul facial s-a păstrat doar mandibula, ascuţită, cu ramuri oblice. Talia este mijlocie, aproximativ 155,9 cm.

M. 36, fragmente craniene ale unui copil de 3—4 ani.

Faza a II-a. M.2 aparţine unui bărbat matur în jurul a 45 de ani. Calota ultrabrahicrană (93,9 — indicele mărit prin deformare), mijlocie-înaltă (po-b. = 117 mm), hipsicrană (70,9), tapeinocrană (75,5). Fruntea îngustă (61,3), dreaptă (80,0), cu relief supraorbitar moderat.

M.6, femeie tînără (circa 20 de ani). Craniul brahicran incipient (81,2), de înălţime mijlocie (po-b. = 114 mm), hipsicran moderat (63,0), tapeinocran (77,5), cu occipital rotunjit şi frunte dreaptă (79,2), îngustă (63,3). Faţa ovală, joasă (48,9 şi 81,9), are nas îngust-mijlociu (46,0) şi orbite înalte (89,2), ovale. Din schelet, un cubitus măsurabil indică aproximativ o talie mică, în jur de 145,5 cm.

M. 7, incert ca sex. Femurul aparţine unui individ foarte tînăr, de talie joasă (155 cm bărbat, 151 cm femeie).

M.18, calotă fără occipital. A aparţinut unui copil în vîrstă de 8—9 ani.

M.22, craniu şi fragment de schelet gracil, aparţinînd unei femei foarte tinere (16—18 ani). Calota joasă (po-b. = 106 mm), chamaecrană (58,9), tapeinocrană (77,9), mezodolicocrană (75,6). Fruntea este dreaptă (89,3), mijlociu-îngustă (66,9 şi occipitalul proeminent. Faţa, măsurată cu aproximaţie, este joasă, foarte îngustă, cu indici la limita superioară a categoriilor eurien, euriprosop (49,8 şi 84,8). Orbitele sînt înalte (91,6) şi nasul incipient lat (51,6).

M. 24, copil în jur de 11—13 ani. Calotă înaltă (64,5), hiperbrahicrană (86,0), uşor planoccipitală.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

M. 24, bărbat matur (peste 50 de ani), de statură mijlocie (167,4 cm), robust. Calota, la limita inferioară a brahicraniei (80,0), mijlociu-înaltă (po-b. = 118 mm), ortocrană (60,0), tapeinocrană (75,0), are occipitalul ușor aplatisat. Fruntea dreaptă (83,6), joasă, moderat lată (69,4), cu relief supraorbital mijlociu dezvoltat. Fața, de aspect rectangular, are orbite înalte (86,8), ușor rotunjite, nas mijlociu (48,8), arcuit. Malarele sînt ușor frontalizate. Mandibula are ramuri înalte, drepte, cu gonioane răsfrînte în afară.

M. 28 face parte din mormintele care nu s-au putut data precis. Fragmentul de calotă, mijlociu-înaltă (po-b. = 118 mm), lată (eu-eu = 153 mm), puternic aplatisată, indică brahicrania. A aparținut unui bărbat adult de circa 35 de ani, de statură înaltă, aproximativ 176 cm.

Am lăsat la urmă cele două schelete, M.15 și M.16, înhumate în biserică, în încăperea construită în partea de nord a altarului (folosită ca sacristie în bisericile catolice), și considerate (2) „cele mai vechi și mai importante din cimitir, poate chiar ale ctitorilor", respectiv tatăl lui Bogdan întemeietorul și fratele său Iuga.

M. 15, scheletul avea o monedă emisă de Ludovic I, datată 1343. A aparținut unui bărbat în vîrstă probabilă de 35—40 de ani, cu craniul relativ gracil, moderat lung (191 mm), îngust (138 mm), dolicocran (72,2), de înălțime mijlocie (po-b. = 116 mm), ortocran (60,7), metriocran (84,2). Fruntea este dreaptă (87,3), mijlociu-largă în raport cu calota (68,8), cu relief glabelar moderat dezvoltat. Curbura regulată a calotei coboară pieziș către occipitalul proeminent. Statura calculată pe două tibii și un femur este de circa 164,2 cm (după Manouvrier) și de 166,6 cm (după Trotter-Glesser).

M.16 a avut o monedă emisă între 1346 și 1349. Deși foarte gracil, e posibil să fi aparținut tot unui bărbat, judecînd după relieful osos mai dezvoltat în comparație cu craniile feminine ale seriei. Vîrsta probabilă 55—60 de ani. Craniul este scund (po-b. = 104 mm), chamaecran (56,1), tapeinocran (75,9), mijlociu-lung (187 mm), îngust (137 mm), dolicocran (73,3). Fruntea este moderat lată (69,3), dreaptă (88,8). Văzut din norma laterală, ca și la craniul anterior, se observă o puternică aplatisare în regiunea lambdei și un occipital proeminent, dar tras în jos, în formă de coc. Fața este prin dimensiuni joasă (n-pr = 67 mm și n-gn = 113 mm), îngustă (circa 125 mm), cu indici mezen (53,6) și leptoprosop la limita inferioară a categoriei (90,4). Fosele canine sînt moderat adînci, malarele gracile orientate temporal, orbitele înalte-largi (85,0), rectangular-ovale și nasul mezorin (49,0). Din scheletul inutilizabil pentru măsurători s-a păstrat un fragment de tibie mai gracil, dar asemănător osului corespunzător al scheletului din M.15. Cele două cranii au indicii cranieni de valori apropiate (ca și dimensiunile componente), dar calota este mult mai înaltă la M.15, care, judecînd după fragmentele rămase, avea și o față mai lată și, probabil mai înaltă.

Sintetizînd observațiile de mai sus, putem afirma că pentru o perioadă de aproximativ un veac și jumătate se poate vorbi de o notă caracteristică celor mai multe schelete, și anume un grad variabil de gracilitate, care se întîlnește atît la scheletele din faza I, cît și la majoritatea celor din faza a II-a. O altă trăsătură comună puținelor cranii care și-au păstrat masivul facial este fața joasă, asociată cu orbite înalte și nas mijlociu-lat.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

Tabelul nr. 1

Principalele dimensiuni şi indici

Nr. Martin	Dimensiuni	M. 2	M. 6	M. 8	M. 15	M. 16	M. 22	M. 21	M.28	M. 35
1	g-op	?165	181	182	191	187	180	180	—	173
8	eu-eu	?155	147	139	138	137	136	144	153	135
17	ba-b	—	—	—	—	—	—	130	—	128
5	n-b	—	—	—	—	—	—	95		92
20	po-b	117	114	110	116	104	106	108	118	111
9	ft-ft	95	93	95	95	95	91	100	—	89
10	co-co	125	119	117	115	122	109	125	—	110
12	ast-ast	108	120	—	114	111	106	112	111	105
25 a	arc n-o	347	—	—	373	—	359	367	—	370
26	arc n-b	125	130	133	134	125	122	134	—	127
27	arc b-l	122	113	112	123	145	128	112	120	129
28	arc l-o	100	—	—	116	—	109	123	104	114
29	n-b	100	113	115	117	111	109	112	—	109
30	b-l	105	103	111	112	133	114	102	104	110
31	l-o	88	—	—	96	—	92	102	89	96
45	zy-zy	—	133?	—	—	125?	105?	140?	—	
40	ba-pr	—		—	—		—	91		
48	n-pr	—	66	?64	—	67	60	68		
47	n-gn	—	109	?114	—	113	103	114		
55	n-sn	—	50	48	—	50	43?	52		
54	lăţ. orif. nazal	—	23	26	—	24	22	26		
51	mf-ek	—	37	—	—	40	36	38		
52	înălţ. orbitei	—	33	—	—	35	33	33		
50	mf-mf		26	27	—	24	—	27		
65	kdl-kdl	125	119	—	—	—		113?		
66	go-go	102	90	—	—	—		103?	—	92?
70	înălţ. ram.	68	48	50	—	—	45	66		
71	lăţ. ram.	35	31	32	—	—	25	29		27
79	unghi mandib.	114°	136°	123°	—	—	130°	122°		129°
	Indici									
8 : 1	cranian	?93,9	81,2	76,4	72,2	73,3	75,6	80,0	—	78,0
17 : 1	vertico-long. (ba)	—	—	—	—	—		72,2	—	74,0
20 : 1	vertico-long. (po)	70,9	63,0	60,4	60,7	56,1	58,9	60,0	—	64,1
17 : 8	vertico-transv. (ba)	—	—	—	—	—	—	90,3	—	94,8
20 : 8	vertico-transv. (po)	75,5	77,5	79,2	84,1	75,9	77,9	75,0	—	82,2
9 : 10	fronto-transv.	76,0	78,1	81,2	82,6	77,9	83,5	80,0	—	80,9
9 : 8	fronto-pariet.	61,3	62,3	68,3	68,8	69,3	66,9	69,4	—	65,9
12 : 8	occipit.-tr.	—	—	—	82,6	81,0	77,9	77,7	—	77,8
29 : 26	curb. front.	80,0	79,2	86,5	87,3	88,8	89,3	83,6	—	85,8
30 : 27	curb. pariet.	86,7	91,1	99,1	91,1	91,7	89,1	91,1	—	85,3
31 : 28	curb. occipit.	83,8	—	—	82,8	—	80,7	82,9	—	84,2
48 : 45	facial sup.	—	48,9	—	—	53,6	49,2	48,5	—	
47 : 45	facial morf.		81,9	—		90,4	84,8	81,4	—	
54 : 55	nazal		46,0	54,2		49,0	51,6	50,0	—	
52 : 51	orbitar		89,2	—		85,0	91,0	86,8	—	
66 : 65	go-go/kdl-kdl	81,6	75,6	—		—	—	91,1	—	
71° : 70	lăţ. min. ram. / înălţ. ram.	51,5	64,6	60,4		—	55,6	43,9	—	
Talia			145,5	—	164,2 166,6	—	—	167,6	176,0	155,9

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

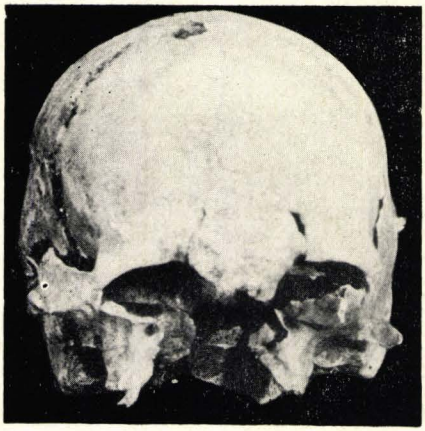

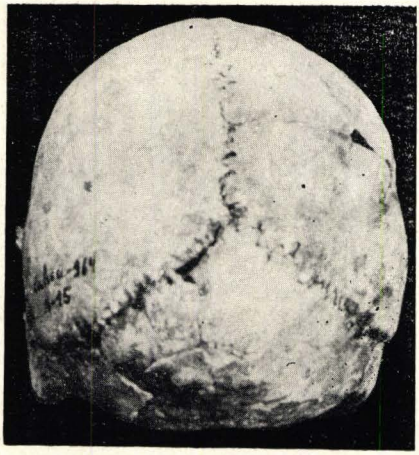

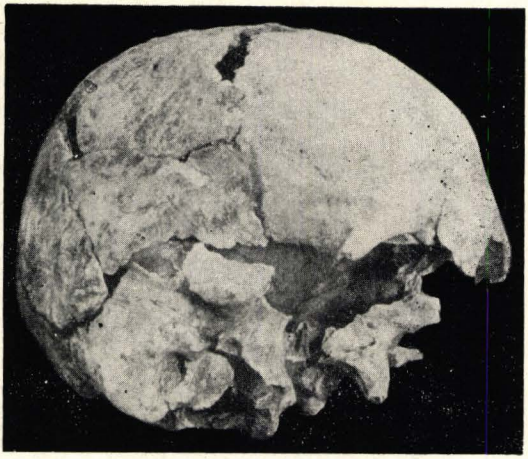

PLANȘA I — Craniul M. 15.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

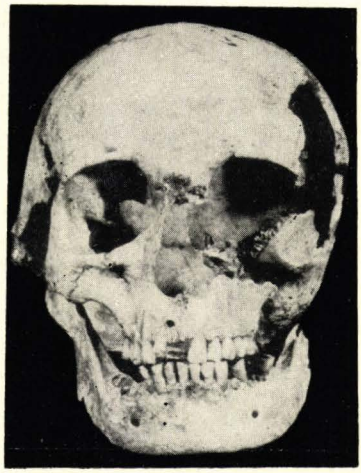

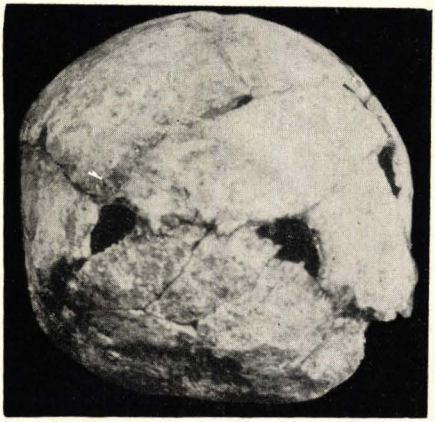

PLANȘA II — Craniul M. 16.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

De asemenea, majoritatea indivizilor au o talie submijlocie. Fac excepție trei schelete masculine din faza a II-a, robuste, cu calotă brahicrană, mai mult sau mai puțin planoccipitale, unul din ele avînd și cea mai înaltă statură a seriei.

Subliniem ca o notă particulară celor două schelete din mormîntul principal dolicocrania. Calotele lor au cele mai mari lungimi și în același timp sînt mai înguste decît toate celelalte cranii masculine ale eșantionului. Ne întrebăm dacă această trăsătură distinctivă n-ar putea veni în sprijinul ipotezei descoperitorului, și anume că ar fi vorba de rude apropiate, respectiv tată și fiu, morți la scurt interval unul după celălalt (considerînd că data emiterii monedelor este sincronă cu data morții).

Comparînd eșantionul de la Cuhea cu alte mici serii medievale mai vechi sau mai noi studiate în Transilvania, constatăm că mezodolicocrani gracili, cu față joasă, îngustă-mijlocie, cu orbite înalte și nas mijlociu-lat, predomină și la Biharea (4) în secolele X—XII, la Sîntion (1) în secolele XI—XVI și la Morești în secolele XII—XVII. Și, dacă ar fi să o pornim pe drumul asemănărilor, femeia dacă de la Soporul de Cîmpie (5) se deosebește foarte puțin de M.35 din seria noastră (DD = 2,6 pentru dimensiuni și 1,25 pentru formă).

Semnalăm în treacăt că în populația actuală dintr-un sat din Maramureș, din cîte am putut observa în perioada de șantier, se întîlnesc atît tipul gracil, cît și cel mai masiv, cu față mai lată, descoperit în regiune încă din primele secole ale mileniului nostru.

Dar, firește, nu se pot trage concluzii pe un număr atît de redus de schelete, reprezentanți scoși la întîmplare ai mai multor generații. Materialul în curs de prelucrare de la Giulești — Sighet, ca și cel din săpăturile viitoare, sperăm să aducă mai multă lumină în cunoașterea înfățișării fizice și, eventual, a felului de viață al vechilor locuitori ai Maramureșului.

BIBLIOGRAFIE

1. Maximilian, C., *Notă asupra scheletelor descoperite la Sîntion sec. XI—XVI*, Probleme de antropologie, 1961, **VI**.
2. Popa R., *Biserica de piatră din Cuhea și unele probleme privind istoria Maramureșului în sec. XIV*, S.C.I.V., 1966, **17**, *3*.
3. — *Recherches d'archéologie médiévale au Maramureș*, Rev. Roum. Hist., 1966, **V**, *5*.
4. Russu și colab., *Date antropologice asupra populației vechi „Cetatea Biharea"*, Secția de morfologie a Societății științelor medicale, București, 1955.
5. — *Studiu antropologic la osemintele dintr-un cimitir dacic (sec. II—III)*, Morfol. norm. patol., 1959, *3*.

Centrul de cercetări antropologice, București

Primit în redacție la 15 decembrie 1967.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

UNELE ASPECTE BIOCHIMICE ÎN CORELAȚIE CU DEZVOLTAREA MORFOFUNCȚIONALĂ A COPIILOR ÎN PERIOADA PERIPUBERALĂ

Nota III. VARIABILITATEA CREATINURIEI ÎN RAPORT CU VÎRSTA CRONOLOGICĂ ȘI FIZIOLOGICĂ

DE

MARIA CRISTESCU, D. RADU și ANA LAZĂR

616.633.495.9-053.6

Se studiază creatinuria în corelație cu momentul instalării pubertății și totodată cu creatininuria și valorile eleminării 17-cetosteroizilor neutri urinari.

În două note precedente am studiat eliminarea 17-cetosteroizilor neutri urinari și creatininuria în corelație cu procesul de maturizare sexuală și modificările de ordin morfologic la adolescenți.

În lucrarea de față ne-am propus să studiem creatinuria corelativ cu aceleași fenomene și totodată corelativ cu creatininuria, precum și cu eliminarea 17-cetosteroizilor.

După cum se știe, creatinuria în perioada de creștere este un fapt bine stabilit; ea se constată la toate mamiferele în creștere, indiferent de tipul lor de alimentație. În ce privește însă particularitățile procesului de dispariție a creatinei în urină, progresiv cu vîrsta, rămîn încă multe precizări de făcut, iar explicațiile privind creatinuria la copil nu au depășit faza ipotezelor.

Încă în 1911, Rosle considera că creatinuria durează pînă la pubertate. Pentru Krause însă, aceasta ar dura la băieți pînă pe la 5—6 ani, în timp ce la fete ar înceta mult mai tîrziu. Harding și Gaebler neagă influența sexului. Vague susține că creatinuria dispare la pubertate, mai tîrziu însă la fete decît la băieți. După cum știm însă, pubertatea fetelor este mai timpurie decît a băieților. Care este deci raportul real dintre dispariția creatinuriei și pubertate?

MATERIALUL DE STUDIU ȘI METODA DE LUCRU

Seria noastră este constituită din 141 de fete și 161 de băieți, în vîrstă de 10 pînă la 15 ani. Ei provin din regiunea Iași, în exclusivitate din mediul rural. Pentru a evita influența tipului de alimentație, materialul

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

a fost recoltat la elevii din tabăra de pionieri Bucium-Iaşi spre sfîrşitul sejurului acestora în tabără.

Fiecare subiect a fost studiat din punctul de vedere al maturităţii sexuale (vîrsta primei menstruaţii pentru fete şi dezvoltarea organelor genitale pentru băieţi) şi din punctul de vedere al dezvoltării somatice. Dimensiunile stabilite au fost următoarele : statura, statura şezînd, greutatea, diametrul biacromial şi bicretal, perimetrul toracelui, al braţului şi al coapsei. Explorările de ordin biochimic au constat în dozarea creatinei şi creatininei după metoda Folin şi în dozarea 17-cetosteroizilor neutri urinari după metoda Drekter-Calow, modificată de Feighelis şi colab.

Parametrii statistici pentru caracterele morfologice şi biochimice au fost calculaţi pe clase de vîrste cronologice, dar totodată în cadrul fiecăreia din acestea şi pe grupe de aceeaşi etapă fiziologică (puberi şi impuberi).

DATE ASUPRA MATURITĂŢII SEXUALE

Vîrsta medie puberală a fetelor este pentru seria considerată de 13,36 ani. Frecvenţa fetelor pubere şi a băieţilor puberi în fiecare clasă de vîrstă cronologică este următoarea :

Tabelul nr. 1

Repartiţia procentuală a fetelor pubere şi a băieţilor puberi pe fiecare clasă de vîrstă

Vîrsta	Băieţi			Fete		
	nr. total	nr. puberi	%	nr. total	nr. puberi	%
10	22	—	—	20	—	—
11	20	—	—	21	3	14,28
12	29	—	—	27	4	14,81
13	25	2	7,67	26	4	15,39
14	23	6	26,08	20	11	55,00
15	42	23	54,77	28	25	89,00

VARIABILITATEA CREATINURIEI CU VÎRSTA, SEXUL ŞI STADIUL PUBERAL

În tabelul nr. 2 dăm parametrii de poziţie şi dispersie ai creatinei urinare obţinuţi de noi la fete şi băieţi, calculaţi pe clase de vîrstă cronologică.

Tabelul nr. 2

Parametrii de poziţie şi dispersie ai creatinei urinare

Vîrsta	Băieţi				Fete			
	limite	M(mg)	m	σ	limite	M(mg)	m	σ
10	60—500	268	15	115	81—400	242	13	90
11	30—420	252	18	120	46—460	259	17	128
12	69—400	194	10	90	56—420	208	11	98
13	81—270	153	7	110	30—620	188	17	138
14	0—440	132	13	97	0—640	155	19	130
15	0—360	60	6	65	0—460	111	15	129

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

Din lectura cifrelor înscrise în acest tabel se constată că la ambele sexe creatinuria scade progresiv cu vîrsta. Începînd cu clasa de vîrstă de 12 ani, valorile medii ale creatinei urinare devin mai mici la băieți în raport cu fetele, diferențele dintre sexe amplificîndu-se și ele cu vîrsta. După cum se vede, creatinuria la băieți capătă valori inferioare fetelor la o vîrstă cînd aceștia sînt încă departe de realizarea maturității lor sexuale.

La fiecare sex însă, în cadrul aceleiași clase de vîrstă, indivizii puberi (fetele cu ciclul menstrual, băieții cu organele genitale complet dezvoltate) prezintă în medie valori mai scăzute ale creatinei urinare decît impuberii.

Tabelul nr. 3

Valorile medii ale creatinei urinare la puberi și impuberi pe clase de vîrstă

Vîrsta	Băieți				Fete			
	impuberi		puberi		impubere		pubere	
	creatina	statura	creatina	statura	creatina	statura	creatina	statura
12	—	—	—	—	212	143,27	180	153,45
13	—	—	—	—	209	147,82	65	157,95
14	134	153,91	110	159,70	190	153,55	110	155,45
15	78	154,11	58	162,53	—	—	—	—

Cum subiecții puberi sînt în medie mai înalți decît cei impuberi de aceeași vîrstă cronologică, rezultă că creatinuria variază cu nivelul de dezvoltare.

Din tabelul nr. 3 rezultă însă totodată că atît la băieți, cît și la fete creatinuria nu dispare în toate cazurile o dată cu realizarea maturității sexuale.

Remarcăm de asemenea că nu lipsesc cazurile cînd, din contră, și prepuberii pot fi acreatinurici, deși frecvența acestora este însă mult mai redusă. Astfel, calculînd frecvența, pe de o parte a indivizilor puberi, iar pe de altă parte a indivizilor impuberi, în cadrul fiecărei clase de vîrstă, în urina cărora nu se constată în mod practic creatină (tabelul nr. 4).

Tabelul nr. 4

Repartiția procentuală a puberilor și impuberilor cu creatina urinară absentă

Vîrsta	Băieți puberi			Băieți impuberi			Fete pubere			Fete impubere		
	nr. total	nr. abs.	%	nr. total	nr. abs.	%	nr. total	nr. abs.	%	nr. total	nr. abs.	%
10	—	—	—	22	—	—	—	—	—	17	—	—
11	—	—	—	20	—	—	3	—	—	16	—	—
12	—	—	—	29	—	—	4	—	—	23	—	—
13	2	—	—	23	—	—	4	—	—	22	—	—
14	6	2	33,33	17	2	11,76	10	3	30,00	10	1	10,00
15	23	6	26,08	19	2	10,52	25	9	36,00	3	1	33,33
10—15	31	8	25,80	130	4	3,07	46	12	26,08	91	2	2,19

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

Pubertatea deci nu aduce cu sine în mod inevitabil încetarea creatinuriei, chiar dacă în medie are loc o scădere a intensităţii acestui fenomen o dată cu pubertatea. Mai mult decît atît, un număr însemnat de fete, devenite pubere cu un an sau chiar cu doi ani după momentu explorării (vîrsta primei menstruaţii s-a stabilit prin anamneză), prezintă încă fenomenul creatinuriei.

Astfel, printre fetele de 15 ani care deveniseră pubere cu un an sau doi ani după momentul examinării, am întîlnit o frecvenţă de 41,60% de cazuri cu creatinurie în valoare de peste 50 mg la %.

Pentru a urmări variabilitatea valorilor relative ale creatinei urinare, am calculat indicele creatină (mg)/greutate (kg) şi indicele creatină (mg)/statură (cm). Valorile medii ale acestor doi indici scad la ambele sexe progresiv cu vîrsta, ca rezultat al scăderii, pe de o parte, a creatinei urinare, iar pe de altă parte a creşterii greutăţii şi staturii paralel cu vîrsta.

Diferenţele sexuale în ceea ce priveşte creatinuria relativă sînt ilustrate în graficele de mai jos, pe care le prezentăm în paralel cu graficele reprezentînd creatina în valoare absolută, mediile staturii şi ale greutăţii (fig. 1—5).

Din examinarea acestor grafice se constată că la clasa de vîrstă de 11 ani, cînd creatina urinară este în medie foarte asemănătoare la ambele sexe, valoarea sa pe kg corp este mai mare la băieţi decît la fete, datorită greutăţii corporale mai mari a fetelor în această perioadă decît a băieţilor. (fig. 3). Chiar la clasa de vîrstă de 12 ani, cînd fetele prezintă mai multă creatină urinară medie decît băieţii, indicele creatină/greutate este la ambele sexe practic egal. La clasa de vîrstă de 13 ani, deşi fetele sînt încă în medie mai grele decît băieţii, creatinuria lor prezintă valori suficient de ridicate, încît indicele considerat oferă o medie mai ridicată la acestea decît la băieţi. În ceea ce priveşte indicele creatină / statură, începînd chiar la clasa de vîrstă de 11 ani, fetele prezintă în medie valori mai ridicate decît băieţii, deşi statura este în medie mai ridicată la primele decît la cei din urmă.

RAPORTUL DINTRE CREATINURIE ŞI CREATININURIE

Din graficele de mai jos se constată că, atît la fete, cît şi la băieţi, valorile medii ale creatinei urinare sînt în întreaga perioadă considerată mai mari decît cele ale creatininei urinare (fig. 6 şi 7).

Diferenţele cresc progresiv cu vîrsta, deoarece progresiv cu aceasta asistăm la o creştere a creatininuriei şi în mod paralel la o scădere a creatinuriei.

Socotind analiza comparativă a valorilor medii ale creatinei şi creatininei urinare drept insuficientă pentru a surprinde variabilitatea raportului dintre creatinurie şi creatininurie, am recurs la urmărirea individuală a modului în care se corelează valorile creatinuriei cu cele ale creatininuriei. În acest scop am stabilit, pe baza spaţiilor sigmatice, trei tipuri de creatinurie şi creatininurie : slabă, mijlocie şi accentuată. În tabele cu dublă intrare am încadrat cazurile noastre în tipul de creatinurie cu tipul corespunzător de creatininurie.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

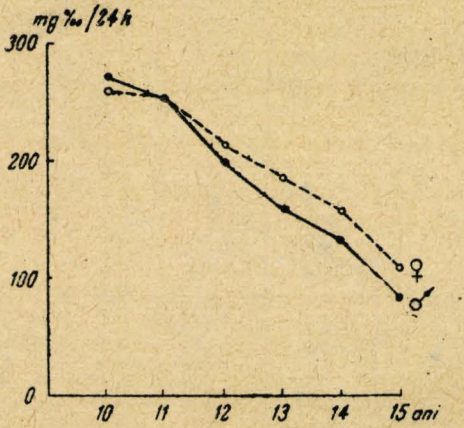

Fig. 1. — Variabilitatea creatinuriei cu vîrsta la fete și băieți.

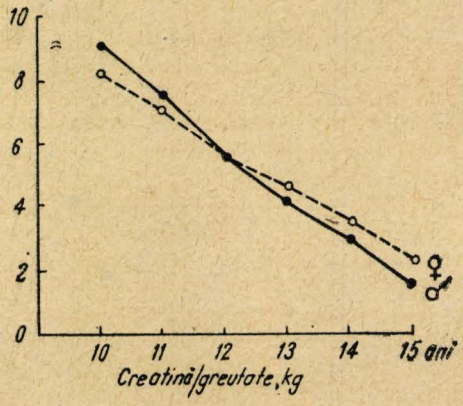

Fig. 2. — Variabilitatea indicelui creatină/greutate cu vîrsta la fete și băieți.

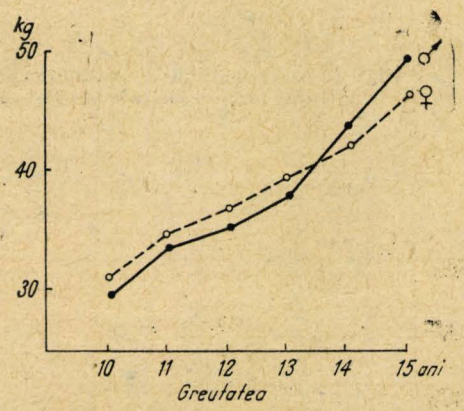

Fig. 3. — Variabilitatea mediilor de greutate cu vîrsta la fete și băieți.

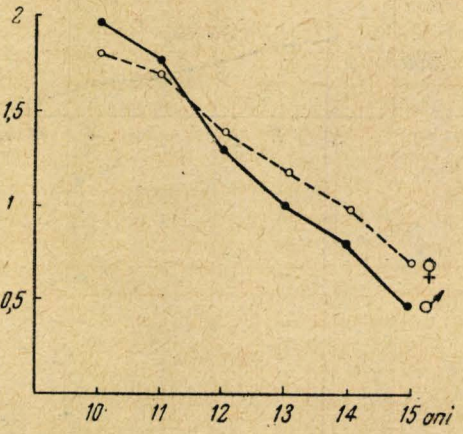

Fig. 4. — Variabilitatea indicelui creatină/statură cu vîrsta la fete și băieți.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

Fig. 5. — Variabilitatea mediilor staturii cu vîrsta la fete și băieți.

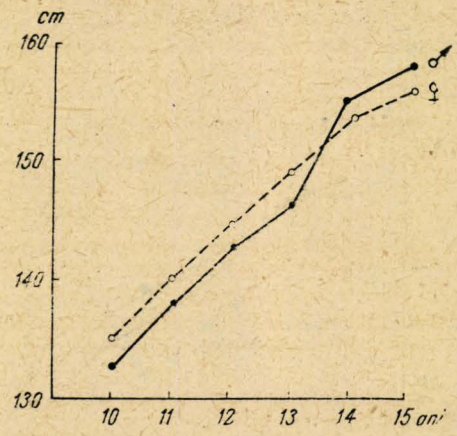

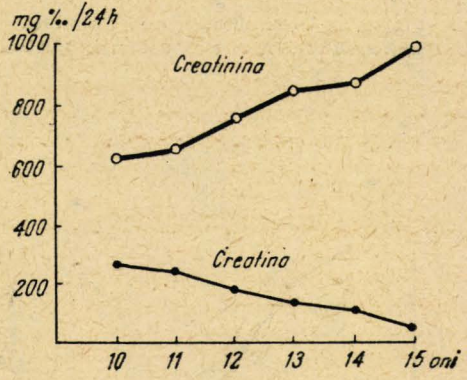

Fig. 6. — Variabilitatea cratinuriei și creatininuriei cu vîrsta la băieți.

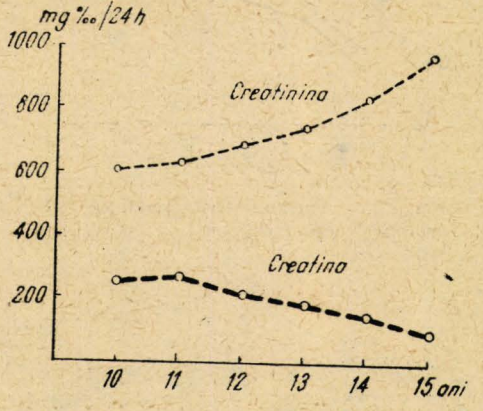

Fig. 7. — Variabilitatea creatininuriei și creatinuriei cu vîrsta la fete.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

Dăm mai jos tabelele obținute pentru băieți și fete cu frecvențele respective.

Tabelul nr. 5

Tipurile de combinare a creatinuriei cu creatininuria la băieți

Creatinuria	Creatininuria					
	slabă		mijlocie		accentuată	
	N.	%	N.	%	N.	%
Slabă	15	9,49	21	13,29	27	17,08
Mijlocie	18	11,39	26	16,45	8	5,06
Accentuată	26	16,45	8	5,06	9	5,69

Tabelul nr. 6

Tipurile de combinare a creatinuriei cu creatininuria la fete

Creatinuria	Creatininuria					
	slabă		mijlocie		accentuată	
	N.	%	N.	%	N.	%
Slabă	14	10,00	21	15,00	9	6,42
Mijlocie	22	15,71	23	16,42	12	8,57
Accentuată	14	10,00	20	14,28	5	3,57

Din aceste tabele se constată că toate combinațiile posibile sînt reprezentate în seriile studiate de noi.

Frecvențele maxime însă corespund la băieți cu combinațiile : creatininurie slabă cu creatininurie accentuată, creatinurie accentuată cu creatininurie slabă și creatinurie mijlocie cu creatininurie mijlocie, în timp ce la fete cele mai frecvente combinații sînt : creatinurie mijlocie cu creatininurie mijlocie, creatinurie mijlocie cu creatininurie slabă și creatinurie slabă cu creatininurie mijlocie. Aceasta se reflectă în coeficientul de corelație, care este mai mare la băieți (—0,4260) decît la fete (—0,1268).

Constatarea noastră indică astfel diferențe sexuale în guvernarea metabolismului creatinic. De altfel calculînd coeficientul de corelație dintre creatinurie și eliminarea 17-cetosteroizilor neutri urinari, constatăm iarăși un coeficient de corelație mai ridicat la băieți (—0,5202) decît la fete (—0,2290).

Ne propunem să aprofundăm, pe baza îmbogățirii numărului de cazuri, precum și pe baza corelării și cu alți indicatori biochimici (fosfocreatina, gonadostimulinele de exemplu), factorii care guvernează mecanismele complexe ale metabolismului creatinei.

CONCLUZII

1. Creatinuria în medie scade progresiv cu vîrsta cronologică, atît la fete, cît și la băieți.

2. Atît fetele, cît și băieții puberi prezintă valori medii ale creatinei urinare mai joase decît impuberii de aceeași vîrstă cronologică.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

3. Deşi pubertatea fetelor este în medie mai timpurie decît a băieţilor, creatinuria diminuează mai devreme la băieţi decît la fete. (Începînd cu clasa de vîrstă de 12 ani, deci înainte de realizarea în medie a maturităţii sexuale a băieţilor, aceştia prezintă valori medii ale creatinei urinare mai mici decît fetele.)

4. Creatinuria nu dispare întotdeauna o dată cu pubertatea. Frecvenţa băieţilor puberi cu creatinuria absentă este de 25,80 % iar a fetelor de 26,08%.

5. La băieţi, coeficientul de corelaţie negativ dintre creatinurie şi creatininurie este mai ridicat decît la fete.

BIBLIOGRAFIE

1. Aschkenasy Lelu a. Aschkenasy A., *Effects of Androgens and Oestrogens on the metabolism of Proteins and the Growth of Tissues*, World Rev. of Nutr. and Diet, Londra, Colchestes, 1959.
2. Clark L. C., Thomson H. a. Beck E. L., *Excretion of creatine and creatinine by children*, Amer. J. Dis. Child., 1951, 81, 774.
3. Cristescu M., Gramatopol-Roşca M., Radu E. şi Taller L., *Consideraţii asupra variabilităţii unor caractere în raport cu vîrsta cronologică şi fiziologică la fete*, St. şi cerc. antropol., 1965, **2**, *1*, 121.
4. Cristescu M. şi Radu D., *Unele aspecte biochimice în corelaţie cu dezvoltarea morfofuncţională a copiilor în perioada peripuberală. Nota I. Variabilitatea eliminării 17-cetosteroizilor neutri urinari în raport cu vîrsta cronologică şi fiziologică*, St. şi cerc. antropol., 1966, **3**, *1*, 51.
5. Cristescu M., Radu D. şi Lazăr Ana., *Unele aspecte biochimice în corelaţie cu dezvoltarea morfofuncţională a copiilor în perioada peripuberală. Nota II, Variabilitatea eliminării creatininei în raport cu vîrsta cronologică şi fiziologică*, St. şi cerc. antropol., 1967, **4**, *1*, 93.
6. Drekter M., J. clin. Endocrin. Metab., 1955, **12**, *1*.
7. Faighelis C., Macovei D. şi Nacu A., *Contribuţii la dozarea 17-cetosteroizilor*, Com. Soc. med. şi nat., Iaşi, mai 1965.
8. Folin O., J. biol. Chem., 1914, **17**, 469.
9. Lupulescu A., *Hormonii steroizi*, Edit. medicală, Bucureşti, 1957.
10. Niţesco L. T. et Gontzea I., *Hormone somatotrope et créatinurie*, C.R. Soc. Biol., 1937, **125**, 281.
11. Niţesco L. T. et Gontzea I., *Hormone gonadotrope préhypophysaire et créatinurie*, C.R. Soc. Biol., 1937, **125**, 80.
12. Polonovski C. et Colin I., *Les explorations biologiques en pédiatrie*, Paris, 1957.
13. Shoch, *Creatine excretin in adolescents*, Child. Develop., 1945, **16**, 167.
14. Tanner T. M., *Growth at adolescence*, Oxford, 1962.
15. Vague J. et Dunan J., *La créatine. Etude physio-pathologique*, Masson, Paris, 1939.

Centrul de cercetări biologice, Iaşi,
Secţia de antropologie

Primit în redacţie la 15 decembrie 1967.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

CERCETĂRI ASUPRA STATUSULUI SALIVAR ȘI TESTULUI GUSTATIV (P.T.C.) PE VALEA TELEAJENULUI

DE

SERGIU ALOMAN și HORST SCHMIDT

572.7 : 616.316-008.8

În vederea întocmirii *Atlasului antropologic al României*, în anul 1967 s-a început studiul antropologic și serologic al populației actuale din Muntenia, regiune mai puțin cunoscută din punct de vedere antropologic decît altele.

Materialul recoltat pînă în prezent (noiembrie 1967) provine din cinci sate din bazinul superior al Teleajenului, și anume Mîneciu-Unguren i, Izvoarele și Drajna de Sus — comune așezate pe căi de comunicație mai importante și deci mai deschise din punct de vedere demografic — și satele Schiulești și Bătrîni, mai izolate și cu un grad mai mare de endogamie. Studiul s-a efectuat pe copii de vîrstă școlară.

Pentru ca cercetarea noastră să reflecte cît mai fidel caracteristicile populației locale, s-au întocmit pentru fiecare subiect fișe genealogice individuale. Din aceste loturi au fost selecționați numai copiii cu ascendență genealogică parentală, asigurată pe patru generații din satul respectiv. Deci s-a recoltat material biologic doar de la copiii cu părinți, bunici și străbunici din localitatea studiată.

Studiul de față cuprinde analiza statistică a testului gustativ cu fenil-tiocarbamidă în soluție de 650 mg/l și a statusului secretor salivar, efectuat pe salive colectate în teren și prelucrate în laboratorul Centrului de cercetări antropologice, folosind fitaglutinine extrase din *Evonymus europaeus* (5).

Pe valea Teleajenului din punctul de vedere al frecvenței fenotipice (T), gustătorii prezintă o minimă de 77,10% la Bătrîni și o maximă de 85,81% la Schiulești. Din punct de vedere genotipic, frecvențele confirmă tabloul fenotipic printr-un T′ minim = 0,5214 și, respectiv, t′ = 0,4786 la Bătrîni și printr-o maximă frecvență de T′ = 0,6234 și, respectiv, t′ = 0,3766 la Schiulești (tabelul nr. 1).

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

Tabelul nr. 1

Frecvențe fenogenotipice ale testului gustativ

Satul		Total	Obs.	Frecvențe fenotipice	Frecvențe genotipice	TT	Tt	tt
Mineciu-Ungureni	T	163	136	83,44±2,91	T′—0,5930	35,16	48,28	16,56
	t		27	16,56±2,91	t′—0,4070			
Izvoarele	T	175	149	85,14±2,68	T′—0,6146	37,77	47,38	14,85
	t		26	14,86±2,68	t′—0,3854			
Schiulești	T	148	127	85,81±2,86	T′—0,6234	38,86	46,96	14,18
	t		21	14,19±2,86	t′—0,3766			
Bătrîni	T	166	128	77,10±3,26	T′—0,5214	27,19	49,90	22,91
	t		38	22,90±3,26	t′—0,4786			
Drajna de Sus	T	162	133	82,10±3,01	T′—0,5770	33,29	48,82	17,89
	t		29	17,90±3,01	t′—0,4230			
Total	T	814	673	82,68±1,32	T′—0,5838	34,08	48,60	17,32
	t		141	17,32±1,32	t′—0,4162			

Tabelul nr. 2

Frecvențe fenogenotipice ale statusului secretor salivar

Satul		Total	Obs.	Frecvențe fenotipice	Frecvențe genotipice	SS	Ss	ss
Mineciu-Ungureni	Se	162	121	74,69±3,41	S—0,4969	24,69	50,00	25,31
	se		41	25,31±3,41	s—0,5031			
Izvoarele	Se	175	123	70,29±3,45	S—0,4549	20,69	49,60	29,71
	se		52	29,71±3,45	s—0,5451			
Schiulești	Se	148	92	62,17±3,98	S—0,3850	14,82	47,36	37,82
	se		56	37,83±3,98	s—0,6150			
Bătrîni	Se	143	119	83,22±3,12	S—0,5904	34,86	48,36	16,78
	se		24	16,78±3,12	s—0,4096			
Drajna de Sus	Se	162	123	75,93±3,35	S—0,5094	25,95	49,98	24,07
	se		39	24,07±3,35	s—0,4906			
Total	Se	790	578	73,16±1,57	S—0,4819	23,22	49,94	26,84
	Se		212	26,84±1,57	s—0,5181			

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

În ceea ce priveşte statusul secretor salivar, minima frecvenţe fenotipice a secretorilor (Se) o găsim la Schiuleşti (62,17%) şi maxima la Bătrîni (83,22%). Şi aici, ca şi la testul gustativ, genotipurile confirmă frecvenţele fenotipice cu un S maxim = 0,5904 şi, respectiv, s = 0,4096 la Bătrîni şi un S minim = 0,3850 şi, respectiv, s = 0,6150 la Schiuleşti (tabelul nr. 2).

Repartiţiile fenogenotipice ale secretorilor şi gustătorilor din regiunea cercetată prezintă o interesantă inversiune a frecvenţelor tuturor localităţilor cercetate. Astfel, aşezînd în ordine crescîndă frecvenţele secretorilor, găsim următoarea scară : Schiuleşti →Izvoarele →Mîneciu-Ungureni → Drajna de Sus → Bătrîni, similară, dar inversă pentru frecvenţele gustătorilor, care cresc astfel : Bătrîni → Drajna de Sus → Mîneciu-Ungureni → Izvoarele → Schiuleşti. Acest fenomen de compensaţie observat în această regiune a fost remarcat de altfel şi în ancheta serologică efectuată pe valea Bistriţei (2). Înclinăm să credem că sistemele binare de tip secretor, gustativ, olfactiv, Rh, P etc. au tendinţa de a se compensa în repartiţia frecvenţelor două cîte două. Această observaţie merită să fie urmărită şi în alte cercetări, care să confirme sau nu cele de mai sus şi să stabilească o eventuală afinitate în modul de combinare a acestor sisteme binare.

Analiza diferenţială, statistică a celor cinci sate studiate de pe valea Teleajenului s-a efectuat urmărindu-se testul χ^2 al frecvenţelor fenotipice, care ne arată diferenţieri evidente, semnificative între unele localităţi. Dacă între Mîneciu-Ungureni şi Izvoarele, sate apropiate, aşezate pe aceeaşi cale de comunicaţie, statusul secretor salivar nu diferenţiază semnificativ cele două sate (P∼0,40), ca şi Izvoarele faţă de Schiuleşti, sate vecine, care la fel nu prezintă o diferenţiere semnificativă (P∼0,15), satul Schiuleşti însă se diferenţiază semnificativ faţă de celelalte comune (tabelul nr. 3).

Tabelul nr. 3

Test χ^2 (secretori) între sate

Sat / Sat	χ^2 P	Mîneciu-Ungureni	Izvoarele	Schiuleşti	Bătrîni
Drajna de Sus	χ^2 P	0,0662 ∼0,80	1,3573 ∼0,25	6,8939 ∼0,01	2,4610 ∼0,10
Bătrîni	χ^2 P	3,2915 ∼0,07	7,2338 ∼0,001	16,1798 ∼0,001	
Schiuleşti	χ^2 P	5,6528 ∼0,02	2,3785 ∼0,15		
Izvoarele	χ^2 P	0,8164 ∼0,40			

Motivul acestei diferenţieri este condiţionat de aşezarea izolată şi de endogamia crescută a acestui sat. Aceeaşi situaţie ca la Schiuleşti (izolare, endogamie) o găsim la satul Bătrîni, care nu se diferenţiază

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

de Drajna de Sus, sat apropiat, cu un P∼0,10, dar se diferenţiază semnificativ de toate celelalte localităţi studiate (fig. 1).

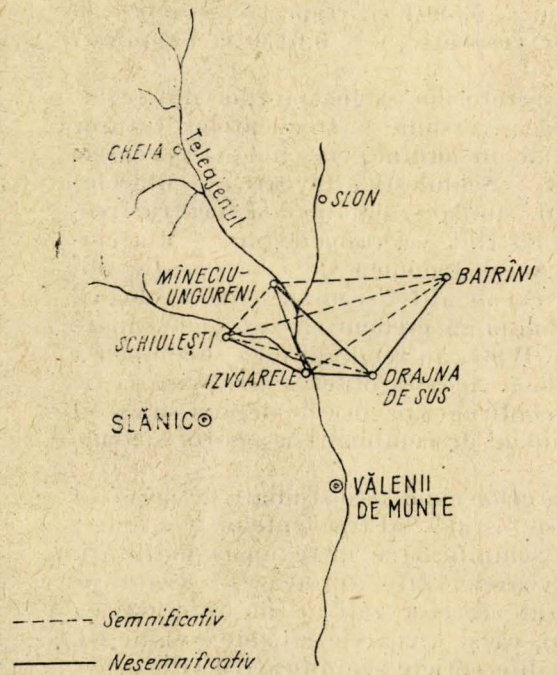

Fig. 1. — Grafic de interrelaţii de χ^2 (secretori) între sate.

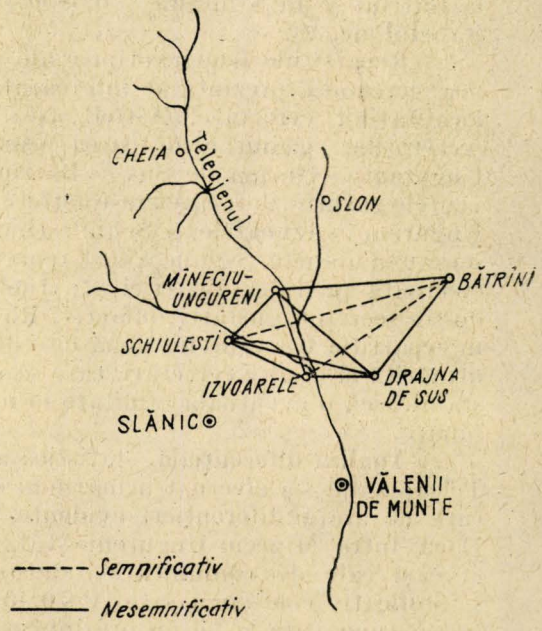

Fig. 2. — Grafic de interrelaţii de χ^2 (gustători) între sate.

Trecînd la analiza diferenţială (χ^2) a testului gustativ cu P.T.C. pe valea Teleajenului, găsim următoarea situaţie: satul Bătrîni (izolat, endogam) se diferenţiază semnificativ de Schiuleşti (izolat, endogam)

Tabelul nr. 4

Test χ_2 (gustători) între sate

Sat / Sat	χ^2 P	Mineciu-Ungureni	Izvoarele	Schiuleşti	Bătrîni
Drajna de Sus	χ^2 P	0,1007 ∼0,75	0,5723 ∼0,50	0,7892 ∼0,40	1,2579 ∼0,25
Bătrîni	χ^2 P	2,0778 ∼0,10	3,6075 ∼0,05	3,8787 ∼0,05	
Schiuleşti	χ^2 P	0,3356 ∼0,50	0,0283 ∼0,90		
Izvoarele	χ^2 P	0,1867 ∼0,70			

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

cu un P∼0,05 şi de Izvoarele (P∼0,05), însă acestea două din urmă, fiind sate vecine, nu se diferenţiază între ele din punctul de vedere al testului gustativ (fig. 2). Restul satelor nu prezintă diferenţieri semnificative, P fiind cuprins între 0,10 şi 0,90 (tabelul nr. 4).

În concluzie, atît statusul salivar, cît şi testul gustativ utilizat în cercetarea noastră s-au dovedit eficiente în analiza văii Teleajenului, confirmîndu-se reciproc.

În continuare, am însumat cele cinci sate de pe valea Teleajenului, obţinînd un număr de 790 de subiecţi analizaţi pentru statusul secretor salivar, care arată o repartiţie a frecvenţelor fenotipice (Se = 73,16% şi se = 26,84%) şi a frecvenţelor genotipice (S = 0,4819 şi s = 0,5181) (tabelul nr. 2). Pentru testul gustativ, la un total de 814 indivizi studiaţi, frecvenţele fenotipice sînt reprezentate printr-un T = 82,68% şi t = 17,32% iar frecvenţele genotipice printr-un T′ = 0,5838 şi, respectiv, t′ = 0,4162 (tabelul nr. 1).

Faţă de rezultatele de mai sus, am comparat valea Teleajenului cu următoarele regiuni din ţară, cercetate în privinţa statusului secretor salivar şi testului gustativ : Ţara Haţegului, Ţinutul Pădurenilor, Cîmpu lui Neag, Bicaz, Munţii Vrancei, Munţii Apuseni şi zona Bran (1), (2), (3), (4), (5), (6), (7), (8), (9), (11).

Din rezultatele culese pînă în prezent în ţară găsim o minimă de 69,64% secretori în Ţinutul Pădurenilor şi o maximă de 79,26% la Cîmpu lui Neag (tabelul nr. 5). Valea Teleajenului, cu o frecvenţă fenotipică de 73,16%, se situează la mijlocul intervalului observat pe ţară. De asemenea, nesecretorii din valea Teleajenului, cu o frecvenţă fenotipică de 26,84%, se plasează la mijlocul intervalului dintre minima de 20,74%, găsită la Cîmpu lui Neag, şi maxima de 30,36%, din Ţinutul Pădurenilor.

Tabelul nr. 5

Frecvenţe fenotipice (secretori) pe zone

Nr. crt.	Zone	Total	Se		se	
			obs.	%	obs.	%
1	Ţara Haţegului	532	395	74,25	137	25,75
2	Ţinutul Pădurenilor	280	195	69,64	85	30,36
3	Bicaz	948	729	76,90	219	23,10
4	Cîmpu lui Neag	246	195	79,26	51	20,74
5	Zona Bran	1 040	754	72,50	286	27,50
6	Munţii Vrancei	281	212	75,69	69	24,31
7	Munţii Apuseni	459	351	76,46	108	23,54
8	Valea Teleajenului	790	578	73,16	212	26,84

Testul χ^2 de eterogenitate între valea Teleajenului şi celelalte regiuni cercetate din ţară arată pentru statusul secretor salivar că diferenţele nu

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

sînt semnificative, cu observaţia că între valea Teleajenului — Bicaz şi valea Teleajenului — Cîmpu lui Neag există tendinţe de diferenţiere, P avînd valoarea 0,06—0,07 (tabelul nr. 6, fig. 3).

Tabelul nr. 6

Test χ^2 (secretori şi gustători) între zone

Zone	Secretori (Se)		(Gustători (T)	
	χ^2	P~	χ^2	P~
Valea Teleajenului / Ţara Haţegului	0,1918	0,70	0,1809	0,70
Valea Teleajenului / Ţinutul Pădurenilor	1,2804	0,25	2,1197	0,15
Valea Teleajenului / Bicaz	3,2234	0,07	2,2728	0,13
Valea Teleajenului / Cîmpu lui Neag	3,6858	0,06	0,3640	0,50
Valea Teleajenului / Zona Bran	0,1000	0,70	0,8279	0,40
Valea Teleajenului / Munţii Vrancei	0,5560	0,80	—	—
Valea Teleajenului / Munţii Apuseni	1,6637	0,20	—	—

Trecînd la analiza rezultatelor testului gustativ pe ţară, se observă o minimă (T = 79,85%) în Ţinutul Pădurenilor şi o maximă în zona Bran (T = 84,20%), iar pentru negustători o minimă de 15,80% în zona Bran şi o maximă de 20,15% în Ţinutul Pădurenilor. Valea Teleajenului, cu T = 82,68% şi t = 17,32%, se plasează şi în acest caz, ca şi la secretori, la mijlocul intervalului (tabelul nr. 7).

Tabelul nr. 7

Frecvenţe fenotipice (gustători) pe zone

Nr. crt.	Zona	Total	T		t	
			obs.	%	obs.	%
1	Ţara Haţegului	1 827	1 498	81,99	329	18,01
2	Ţinutul Pădurenilor	799	638	79,85	161	20,15
3	Bicaz	1 359	1 088	80,05	271	19,95
4	Cîmpu lui Neag	242	196	81,00	46	19,00
5	Zona Bran	1 228	1 034	84,20	194	15,80
6	Valea Teleajenului	814	673	82,68	141	17,32

Frecvenţele fenotipice (χ^2) nu prezintă diferenţieri semnificative între valea Teleajenului şi celelalte regiuni studiate din ţară (tabelul nr. 6, fig. 4).

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

În concluzie, din lucrarea de faţă reiese din nou utilitatea testului secretor şi gustativ pentru caracterizarea populaţiilor din punct de vedere antropologic, prin finețea cu care aceste teste pot caracteriza omogenitatea regiunilor ţării şi totodată cazurile de eterogenitate ivite în microregiuni (sate) condiţionate de factori locali (izolate, endogamie etc.).

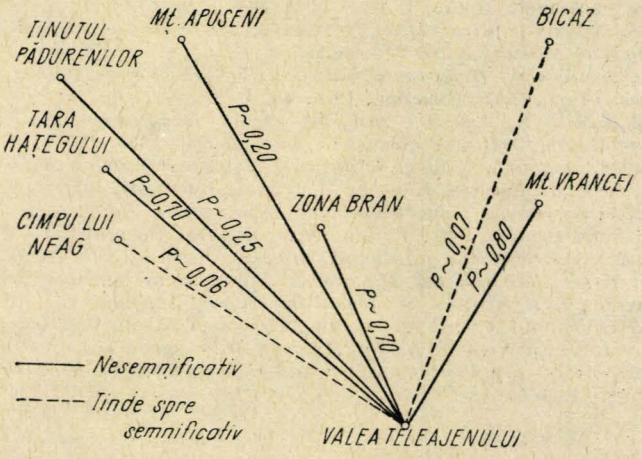

Fig. 3. — Grafic de interrelaţii de χ^2 (secretori) între zone.

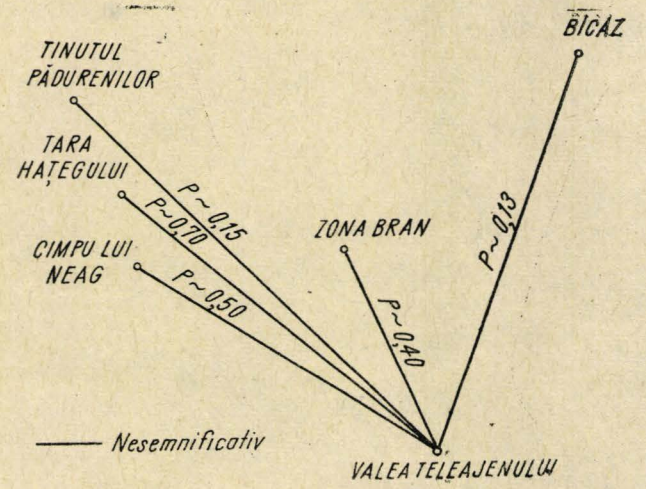

Fig. 4. — Grafic de interrelaţii de χ^2 (gustători) între zone.

Totodată reiese necesitatea urmăririi pe viitor a sistemelor genetice binare în interrelaţiile lor complementare amintite în text.

Din acest prim studiu asupra văii Teleajenului, care prezintă caractere speciale în repartiţia fenogenotipurilor cercetate, reiese necesitatea completării anchetei antropologice în această zonă.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

BIBLIOGRAFIE

1. Aloman S., Fotino M. şi Tibera-Dumitru M., *Frecvenţa grupelor sanguine în comuna Demsuş şi cîteva sate învecinate din Ţara Haţegului, reg. Hunedoara*, Probleme de antropologie, 1960, **V**.
2. Aloman S., *Studiul sero-antropologic al Văii Bistriţei* (manuscris).
3. Beroniade S. şi Aloman S., *Cercetări serologice asupra populaţiei din satul Şimon*, St. şi cerc. antropol., 1967, **4**, *1*.
4. Beroniade S., Tibera-Dumitru M. et Aloman S., *Recherches sérologiques dans les villages Şimon et Moeciu de Jos* (sub tipar).
5. Fotino M. a. Aloman S., *Diagnosis of salivary secretor status by anti-H phytagglutinins*, Arch. Roum. Path. Experim., 1959, **18**, *4*.
6. Tibera M. şi Aloman S., *Repartiţia grupelor sanguine în cîteva sate din Ţara Haţegului şi Ţinutul Pădurenilor*, Probleme de antropologie, 1959, **IV**.
7. — *Grupele sanguine şi testul gustativ P.T.C.*, în *Cercetări antropologice în Ţara Haţegului, comuna Clopotiva*, Edit. Acad. R.P.R., Bucureşti, 1958.
8. — *Cercetări serologice şi factorii senzitivi*, în *Cercetări antropologice în Ţinutul Pădurenilor, comuna Bătrîna*, Edit. Acad. R.P.R., Bucureşti, 1961.
9. Tibera-Dumitru M., *Repartiţia grupelor sanguine şi a factorilor senzitivi la populaţia rurală din Ţara Haţegului, reg. Hunedoara*, Probleme de antropologie 1961, **VI**.
10. Tibera-Dumitru M. şi Aloman S., *Repartiţia grupelor sanguine şi a factorului gustativ P.T.C. în satul Alun*, Probleme de antropologie, 1960, **V**.
11. Tibera-Dumitru M. şi Aloman S., *Frecvenţa factorilor sanguini şi senzitivi*, în *Structura antropologică privită comparativ a satelor Nucşoara şi Cîmpu lui Neag*, Edit. Academiei, 1966.

Centrul de cercetări antropologice, Bucureşti

Primit în redacţie la 15 decembrie 1967

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

CONTRIBUȚII LA STUDIUL SULCUSULUI PALMAR TRANSVERS LA O POPULAȚIE DIN ZONA BAZINULUI SUPERIOR AL TELEAJENULUI

DE

C. VULPE și A. RUDESCU

572.524.12 (498)

Sînt prezentate aici, pe lîngă considerațiile specialiștilor privind embriologia, morfologia, transmiterea ereditară și importanța antropologică a șanțurilor de flexiune palmare, și o serie de date ce reflectă frecvența sulcusului palmar transvers și a formelor sale de tranziție la populația studiată în comparație cu alte populații europide.

Pînă în secolul al XVIII-lea, șanțurile de flexiune palmare nu au făcut decît obiectul unor interpretări speculative, nefundate științific, din partea chiromanților. Abia spre sfîrșitul primei jumătăți a secolului al XVIII-lea, o serie de cercetători, ca Lavater (1741—1801), Gall (1758—1828), D'Arpentigny (1846) și Carus (1858), încep să pună bazele științifice ale studiului particularităților de structură ale mîinii. Contribuții importante la acest studiu au adus și Langdon-Down (1866) prin cercetarea frecvenței sulcusului palmar transvers la cazuri patologice, lucru confirmat mai tîrziu și de Crookshank (1928), toți citați după Saller (10).

Un aport deosebit la studiul șanțurilor de flexiune palmare l-au adus Pöch (8) și Würth (15) prin observațiile efectuate pe embrioni umani, stabilind că aceste șanțuri apar din luna a 2-a—a 3-a embrionară și se definitivează pînă în luna a 6-a. În dezvoltarea lor, aceste șanțuri urmează două direcții bine definite: 1) de la radial spre ulnar și 2) de la distal către proximal. Würth (15) constată că șanțurile de flexiune apar încă de la embrion într-o succesiune precisă și în regiuni anatomice bine determinate, așa încît nu poate fi vorba de cauze mecanice, de flexiuni articulare extrauterine. După acești autori, în embriogeneză apare întîi șanțul 1,

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

apoi şanţul 3 şi la urmă sau concomitent cu şanţul 3 apare şanţul 2 (numerotarea şanţurilor de flexiune se poate vedea în figura 1).

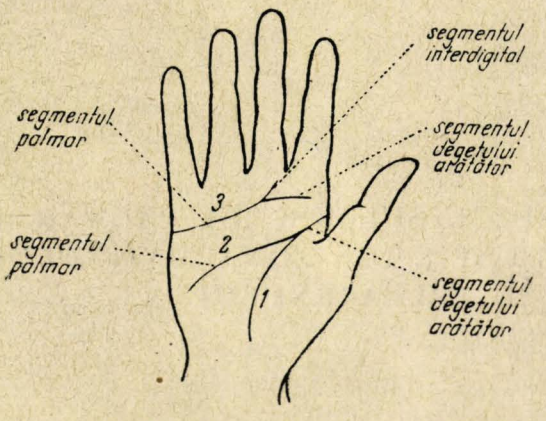

Fig. 1. — Împărţirea în segmente a celor trei şanţuri de flexiune palmare (după Pöch).

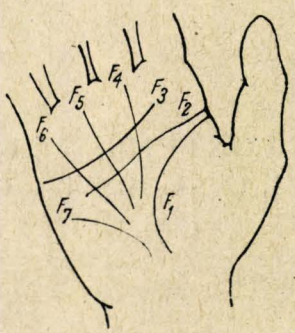

Fig. 2. — Schema şanţurilor de flexiune principale şi secundare ale mîinii umane (după Wendt):

F_1 — şanţul de flexiune al degetului mare; F_2 — şanţul de flexiune al celor cinci degete; F_3 — şanţul de flexiune al celor trei degete; F_4 — şanţul de flexiune al mediusului; F_5 — şanţul de flexiune al inelarului; F_6 — şanţul de flexiune al auricularului; F_7 — şanţul de flexiune hipotenar.

Aspectul obişnuit al tegumentului palmar, aşa cum se poate vedea şi în figurile 1 şi 5, arată prezenţa la om a trei şanţuri de flexiune: 1 — şanţul de flexiune al degetului mare; 2 — şanţul de flexiune al celor cinci degete; 3 — şanţul de flexiune al celor trei degete. Uneori însă, mîna prezintă doar două şanţuri de flexiune: şanţul 1 şi şanţul de flexiune al celor patru degete, „linia simiană" sau sulcus palmar transvers, care străbate palma de la radial spre ulnar şi rezultă din unirea şanţului 2 cu 3, forma clasică (fig. 6). Tillner (citat după Saller (10) admite că sulcusul palmar transvers poate lua naştere fie numai din şanţul 3, fie numai din şanţul 2 (fig. 3). La constatarea că şanţul 3 poate deveni sulcus palmar transvers a ajuns şi Abel (1), precum şi Schaeuble (citat după Meyer-Heydenhagen (7)).

Pe lîngă cele trei şanţuri de flexiune principale, tegumentul palmar poate prezenta şi o serie de şanţuri secundare sau linii longitudinale (fig. 2).

După unii autori, ca Pöch (8), Würth (15), Portius (9), cele trei şanţuri de flexiune nu ar fi evaluate ca formaţiuni unitare, ci ar fi constituite din segmente (fig. 1), care, după cum afirmă Saller (10), din punct de vedere genetic ar putea fi dirijate, foarte probabil, de gene diferite. În felul acesta s-ar putea explica o serie de combinaţii dintre segmente, deci şi apariţia sulcusului palmar transvers, precum şi a diferitelor lui forme de tranziţie. În privinţa eredităţii sulcusului palmar transvers, părerile sînt foarte împărţite. Unii autori, ca Rittmeister (citat după Portius (9), Steffens (11), Portius (9), Weinand (13), pledează pentru ereditatea caracterului; alţii, ca Tillner, Weninger (citaţi după Walter, 1952), admit existenţa unor forme ereditare şi neereditare ale sulcusului transvers.

Acest sulcus apare într-un procent foarte mic la populaţia normală, dar cu o frecvenţă foarte ridicată, ce depăşeşte 50%, în cazul unor aberaţii

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

cromozomiale, cum ar fi : în trisomia 21, în trisomia 13 (Turpin şi Lejeune, citaţi după François (4), precum şi în trisomia 18 (Uchida şi colab., citaţi după François (4)).

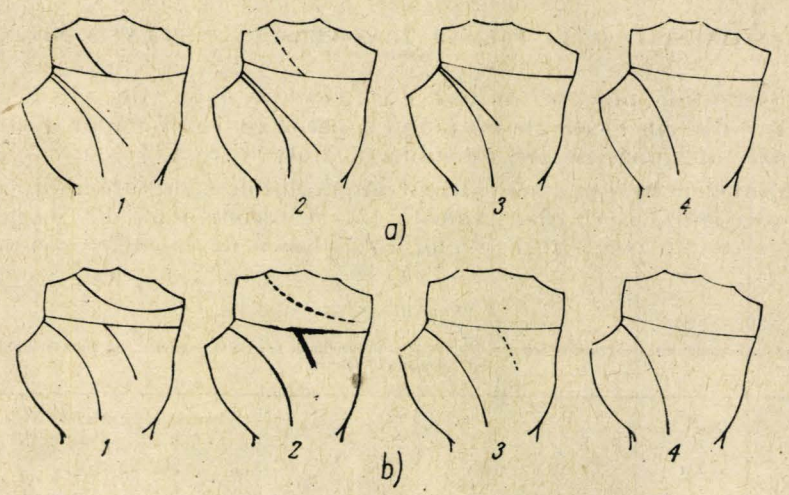

Fig. 3. — Reprezentarea schematică a formării sulcusului palmar transvers după Tillner, citat după Saller (10).

a) Şanţul de flexiune al celor trei degete devine singur sulcus palmar transvers: b) şanţul de flexiune al celor cinci degete devine singur sulcus palmar transvers.

Pentru antropologie, studiul sulcusului palmar transvers prezintă o importanţă deosebită prin diferenţierile ce apar la diferite popoare. S-a constatat că la populaţiile europide frecvenţa caracterului oscilează sub 5,5%, pe cînd la populaţiile asiatice, negride şi melanezide atinge valori cuprinse între 10 şi 36%, aşa cum reiese din tabelul dat de Walter (12). Conform tabelului dat de Walter, la populaţiile asiatice întîlnim următoarele procente privind frecvenţa sulcusului transvers : mangyanen 7,2%, n = 28 ♂ + ♀ (Weninger); ilokano 15,0%, n = 20 ♂ + ♀ (Weninger). Populaţiile negride din Africa prezintă următoarele procente : bubi 3,4%, = n 469 ♂ + ♀; pamue 4,7%, n = 341 ♂ + ♀; combe 4,8%, n = 187 ♂ (Pons). Cu totul deosebită este frecvenţa caracterului la pigmeii Basua, unde procentul este de 34,7%, n = 295 ♂ + ♀ (Abel). Cele mai ridicate frecvenţe au fost întîlnite însă la populaţiile melanezide şi negrito. Walter citează următoarele date pentru negrito : semanc 6,6%, n = 46 ♂ + ♀ (Weninger); aeta 25,5%, n = 188 ♂ + ♀ (Weninger). La melanezienii propriu-ziși, procentul este 12,5%, n = 161 ♂ + ♀ (Hőltker-Routil), iar la papuaşi (citaţi de acelaşi autor) procentul este de 10,9%, n = 165 ♂ + ♀.

Deşi eşantioanele studiate sînt în general mici, se pare totuşi că există o frecvenţă ridicată, reală, a caracterului. Walter (12) consideră că frecvenţa sulcusului palmar transvers creşte de la europizi la mongoloizi

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

și de la negrizi la melanezizi. După Saller (10), diferențele ar putea fi atribuite cu mare probabilitate unor factori genetici, între altele frecvenței diferențiale de gene.

REPARTIȚIA SULCUSULUI PALMAR TRANSVERS LA POPULAȚIA STUDIATĂ

Observațiile noastre au fost efectuate pe copii de vîrstă școlară (7—18 ani) din cinci sate ale bazinului superior al Teleajenului. Eșantionul totalizează un număr de 788 de subiecți, dintre care 393 ♂ și 395 ♀.

În tabelele nr. 1 și 2 s-a calculat intervalul de siguranță al procentelor după procedeul descris de Lamotte (5) și recomandat de Monique de Lestrange (6). În comparație cu formula clasică de calculare a erorii pro-

Tabelul nr. 1

Repartiția sulcusului palmar transvers și a formelor de tranziție, în funcție de sex, la o populație din zona bazinului superior al Teleajenului (elevi)

Tipul liniei	Sexul	Eșantion	Cazuri observate		Interval de siguranță (prag : 0,05)	
			n	%	limita inferioară	limita superioară
I	♂	393	12	3,05	1,58	5,34
	♀	395	9	2,28	1,04	4,32
	♂+♀	788	21*	2,66	1,65	4,07
II	♂	393	22	5,60	3,51	8,47
	♀	395	11	2,78	1,39	4,99
	♂+♀	788	33	4,19	2,88	5,87

Dintre cele 21 de sulcusuri palmare transverse, patru din ele au luat naștere din șanțul de flexiune 3 (două dispuse simetric ♀, unul simetric ♂ și altul la mîna stîngă ♀).

centului $\left(\sigma = \sqrt{\frac{p\,q}{n}}\right)$, operațiunile matematice prezentate de Lamotte dau rezultate mai exacte în cazul procentelor mici.

Clasificarea sulcusului palmar transvers și a formelor lui de tranziție a fost făcută după metoda de notație a lui Weninger și Navratil (citați după Monique de Lestrange (6), pe care o considerăm mai cuprinzătoare. Schema se reduce la două tipuri de șanțuri (I și II), cărora le corespund două subtipuri (fig. 4, 6, 7, 8 și 9) :

— I *a* : reprezintă sulcusul palmar transvers tipic, format prin unirea completă a șanțurilor 2 și 3 ;

— I *b* : același sulcus palmar transvers, la care se mai mențin fragmente din șanțurile 2 și 3 ;

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

Fig. 4. — Reprezentarea schematică a sulcusului palmar transvers și a formelor sale de tranziție (după clasificarea lui Weninger, citat după Monique de Lestrange (6)).

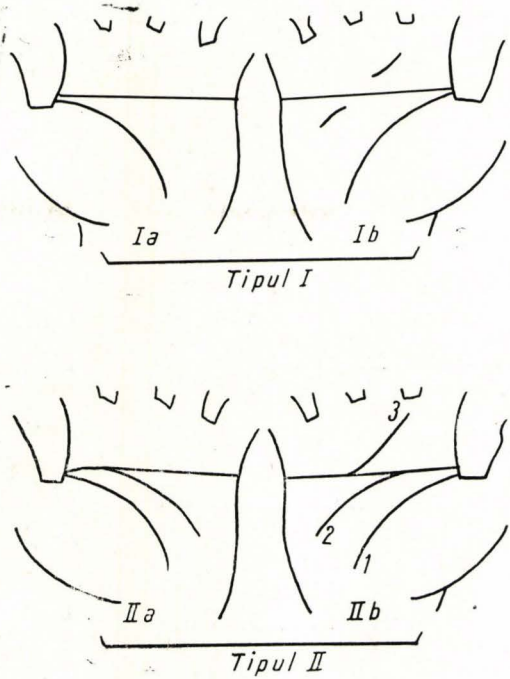

Fig. 5. — Aspectul normal al celor trei șanțuri de flexiune palmare.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

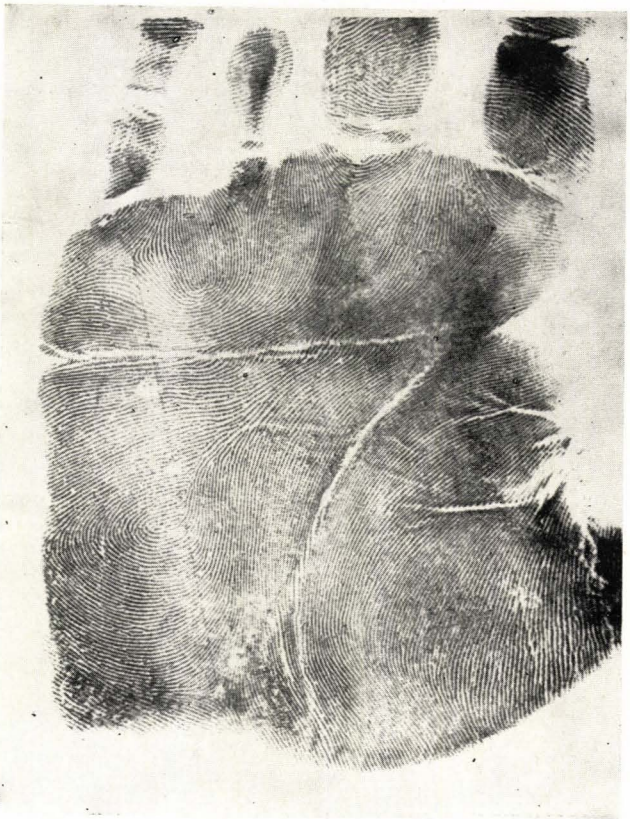

Fig. 6. — Sulcusul palmar transvers tipic (rezultat din unirea şanţului de flexiunue 3 cu 2).

Fig. 7. — Sulcusul palmar transvers rezultat doar din şanţul 3 de flexiune (se poate vedea în fotografie aspectul redus al şanţului 2 de flexiune).

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

Fig. 8. — Una din formele de tranziție caracterizată prin apariția unei punți de legătură între șanțurile 3 și 2.

Fig. 9. — O a doua formă de tranziție mai apropiată, ca aspect, de forma sulcusului palmar transvers.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

Tabelul nr. 2

Repartiția sulcusului palmar transvers (tipul I) și a formelor de tranziție (tipul II), în funcție de mînă și sex, la o populație din zona bazinului superior al Teleajenului

Tip	Sex	Eșantion	Mînă	Cazuri observate		Interval de siguranță (prag : 0,05)	
				n	%	limita inferioară	limita superioară
I	♂	393	dr.	6	1,53	0,56	3,32
			st.	4	1,02	0,28	2,60
			dr. și st. (simetric)	2	0,51	0,06	1,84
	♀	395	dr.	2	0,50	0,06	1,83
			st.	5	1,26	0,41	2,95
			dr. și st. (simetric)	2	0,50	0,06	1,83
	♂+♀	788	dr.	8	1,01	0,44	2,00
			st.	9	1,14	0,52	2,17
			dr. și st. (simetric)	4	0,51	0,14	1,30
II	♂	393	dr.	7	1,78	0,71	3,67
			st.	9	2,29	1,05	4,35
			dr. și st. (simetric)	6	1,53	0,56	3,32
	♀	395	dr.	3	0,76	0,16	2,22
			st.	4	1,01	0,27	2,59
			dr. și st. (simetric)	4	1,01	0,27	2,59
	♂+♀	788	dr.	10	1,27	0,61	2,33
			st.	13	1,65	0,87	2,83
			dr. și st. (simetric)	10	1,27	0,61	2,33

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

Tabelul nr. 3

Repartiția sulcusului palmar transvers (tipul I) în funcție de sex, la diferite populații europide

Grup rasial	Sex	Eșantion	Cazuri observate		Interval de siguranță (prag: 0,05)		Autori	Observații
			n	%	limita inferioară	limita superioară		
Englezi (elevi)	♂+♀	811	14	1,73	0,94	2,91	P. A. Davies și V. Smallpeice (1963)	citați după M. de Lestrange (1966)
Finlandezi (elevi)	♂+♀	723	17	2,35	1,36	3,78	T. Brander	,,
Turci (elevi)	♂	120	5	4,17	1,35	9,72	S. Tunakan (1954)	,,
	♀	140	4	2,86	0,78	7,31		
	♂ + ♀	260	9	3,46	1,58	6,57		
Greci (adulți+elevi)	♂	2 587	95	3,67	2,97	4,49	Kumaris și Katrifsis (1953)	,,
	♀	1 054	25	2,37	1,54	3,50		
	♂ + ♀	3 641	120	3,30	2,73	3,94		
Români (elevi) (bazinul Teleajenului)	♂	393	12	3,05	1,58	5,34	C. Vulpe și Al. Rudescu (1968)	
	♀	395	9	2,28	1,04	4,32		
	♂+♀	788	21	2,66	1,65	4,07		
Români (diferite vîrste)	♂	2 535	91	3,59	2,89	4,41	M. Dumitrescu-Ciovîrnache (comunicare personală)	citat după M. de Lestrange (1966)
	♀	2 659	53	1,99	1,49	2,61		
	♂+♀	5 194	144	2,77	2,33	3,27		

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

Francezi (diferite vîrste) (Bretagne)	♂	696	22	3,16	1,98	4,78	M. Th. de Lestrange (1966)	
	♀	952	22	2,31	1,45	3,50		
	♂+♀	1 648	44	2,67	1,95	3,58		
Portughezi (adulţi)	♂	541	19	3,51	2,11	5,49	M.S. de Almeida Santos (1960)	
	♀	415	13	3,31	1,66	5,37		
	♂+♀	956	32	3,35	2,28	4,73		
Spanioli	♂	390	15	3,85	2,13	6,38	Jordan, J. Pons	citaţi după H. Walter (1957)
	♀	105	2	1,90	0,23	6,88		
	♂+♀	495	17	3,43	1,98	5,52		
Germani	♂	7 008	245	3,50	3,06	3,98	W. Portius, Schiller, H. Walter	,,
	♀	6 164	142	2,30	1,93	2,72		
	♂+♀	13 172	387	2,94	2,68	3,22		
Austrieci (eşantionul 1) (diferite vîrste)	♂	986	39	3,96	2,82	5,41	M. Weninger şi L. Navratil (1957)	citaţi după M. de Lestrange (1966)
	♀	862	25	2,90	1,88	4,28		
	♂+♀	1 848	64	3,46	2,67	4,43		
Austrieci (eşantionul 2) (diferite vîrste)	♂	1 122	45	4,01	2,93	5,36	M. Weninger şi L. Navratil (1957)	,,
	♀	815	18	2,21	1,30	3,50		
	♂+♀	1 937	63	3,25	2,50	4,16		

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

— II *a*: șanțul 3 se unește cu șanțul 2, acesta din urmă rămînînd complet (cazul invers, întîlnit foarte rar, este inclus în același tip);

— II *b*: șanțurile 2 și 3 sînt aproape întregi, dar reunite printr-un segment de legătură evident, dînd aspectul unui sulcus palmar transvers care se întinde de la marginea radială către cea ulnară.

La tipul I al schemei lui Weninger am adăugat și cazurile de sulcus transvers rezultate doar din sulcusul 3 (fig. 3 și 7).

Atunci cînd linia simiană a fost întîlnită la o mînă, iar la cealaltă a fost găsită o formă de tranziție, s-a luat în considerație tipul I. Cînd o mînă a prezentat tipul II, iar cealaltă forma normală, ca o caracteristică a individului s-a considerat tipul II.

Din compararea rezultatelor în funcție de sex, așa cum apare în tabelul nr. 1, se observă că sulcusul palmar transvers este mai frecvent întîlnit la băieți decît la fete, diferența fiind însă nesemnificativă. Rezultate asemănătoare au obținut și o serie de alți cercetători ca: Steffens (11), Weninger (citat după Saller (10)) și Monique de Lestrange (6). În cazul tipului II, băieții, în comparație cu fetele, dețin de asemenea un procent mai ridicat de forme de tranziție, diferența fiind de data aceasta semnificativă. De remarcat și faptul că formele de tranziție (4,19%) sînt mai frecvente decît sulcusurile palmare transverse (2,66%), diferența nefiind însă semnificativă. Weninger (citat după Monique de Lestrange (6)) găsește la o populație germană din Banat (1078 de indivizi de vîrste diferite) un procent crescut pentru tipul II (4,64%) și mai scăzut pentru tipul I (3,99%). Monique de Lestrange (6) găsește la populația bretonă studiată un raport invers de 2,67% forme tip I și 2,55% forme tip II. Cercetînd două populații austriece Weninger (citat după Monique de Lestrange (6)) constată existența unor procente de 3,46 și 3,25% pentru tipul I, iar pentru tipul II 2,98 și, respectiv, 2,94%. Monique de Lestrange (6) susține că în ansamblu pentru tipul I procentele sînt mai crescute, dar că aceasta nu este o regulă.

Frecvența sulcusului palmar transvers, găsită la eșantionul studiat de noi, comparată cu frecvențele întîlnite la alte grupări umane, arată că ea se înscrie în limitele de variabilitate ale acestui caracter la populațiile europide (tabelul nr. 3).

Repartiția sulcusului palmar transvers, în funcție de mînă și sex la populația studiată de noi (tabelul nr. 2), indică diferențe dreapta-stînga foarte mici, nesemnificative. Ceea ce se remarcă însă este apariția acestui caracter (tip I) mai frecvent la mîna stîngă (excepție ♂); aceeași situație poate fi întîlnită și la tipul II. La rezultate asemănătoare au ajuns și Meyer-Heydenhagen (7), Weninger, Schiller (citați după Saller (10)), precum și Monique de Lestrange (6). Alți autori, ca Steffens (11) și Walter (12), susțin că sulcusul transvers este mai frecvent la mîna dreaptă. Dispoziția simetrică a sulcusului palmar transvers indică valori asemănătoare la băieți și la fete (0,50%), iar pentru formele de tranziție repartiția simetrică este ușor mai ridicată la băieți (1,53%) față de fete (1,01%). Comparînd tipul II cu tipul I, se observă că dispoziția simetrică a tipului II (1,27%) este mai crescută decît cea a tipului I (0,51%).

În concluzie, din compararea datelor se poate constata prezența unui număr mai mare de sulcusuri palmare transverse la sexul bărbătesc,

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

precum și frecvența mai ridicată a acestui caracter la mîna stîngă a grupului studiat. Procentul de sulcusuri palmare transverse (2,66%) întîlnit la eșantionul cercetat se înscrie în limitele de variabilitate ale caracterului la populațiile europide. De asemenea, procentul este foarte apropiat de cel găsit de Marta Dumitrescu-Ciovîrnache (date personale, citate după Monique de Lestrange (6)) la o populație românească de diferite vîrste (2,77%).

Lucrarea de față, fiind un început în studiul sulcusului palmar transvers la populațiile românești, reclamă necesitatea unor studii mai numeroase de acest fel, atît pentru lămurirea unor probleme de etnicitate (ca frecvența caracterului în diferite zone ale țării, clarificarea unor eventuale diferențe în funcție de vîrstă etc.), cît și pentru descifrarea modului de transmitere ereditară a acestui caracter.

BIBLIOGRAFIE

1. Abel W., *Die Erbanlagen der Papillarmuster*, Handb. d. Erbb. des Mensch., 1940, **III**, *1*.
2. Almeida Santos (M. S. de), *O sulco palmar transverso nos Portugueses. Contribuções para o Estudo da Antropologia Portuguesa*, 1960, **VII**, *3*, 41—44.
3. Dumitrescu-Ciovîrnache Marta și Firu P., *Variabilitatea sulcusului palmar transvers la coreenii din Nampho*, St. și cerc. antropol., 1964, **1**, *2*, 209—215.
4. François J., Matton M. — van Leuven et Debie S., *Les dermatoglyphes normaux et pathologiques (leur importance en génétique)*, J. Génét. Hum., 1966, **15**, *1/2*, 37—62.
5. Lamotte M., *Initiation aux Méthodes statistiques en biologie*, Masson et C-ie, Paris, 1962.
6. Lestrange Monique (de Th.), *Étude des plis de flexion de la main : Le pli transverse chez les habitants de Plozévet*, Bull. et Mém. de la Soc. d'Anthr. de Paris, 1966, **10**, XI série, 103—118.
7. Meyer-Heydenhagen, G., *Die palmaren Hautleisten bei Zwillingen*, Zeitschr. Morph. Anthrop., 1934, **33**, *1*, 1—42.
8. Pöch H., *Über Handlinien*, Mitt. Anthrop. Ges. Wien, 1925, **55**, 133—159.
9. Portius W., *Beitrag zur Frage der Erblichkeit der Vierfingerfurche*, Zeitschr. Morph. Anthrop., 1937, **36**, 382—390.
10. Saller K. u. Martin R., *Lehrbuch der Anthropologie*, 1961, 11 Lieferung, 1904—1923.
11. Steffens Chr., *Zur Häufigkeit und Vererbung der Vierfingerfurche*, Homo, 1953, **4**, *3*.
12. Walter H., *Zur inter- und intrarassischen Häufigkeit der Vierfingerfurche*, Homo, 1957, **8**, *1*, 26—34.
13. Weinand H., *Familienuntersuchungen über den Hautleistenverlauf der Handfläche*, Zeitschr. Morph. Anthrop., 1937, **36**, 418—442.
14. Wendt G., *Untersuchungen an den Handfurchen des Menschen*, Bericht ü. 6 Tag. d. Deut. Ges. f. Anthrop., Kiel, 30.VII-2.VIII.1958.
15. Würth A., *Die Entstehung der Beugefurchen der menschlichen Hohlhand*, Zeitschr. Morph. Anthrop., 1937, **36**, 187—214.

Centrul de cercetări antropologice, București

Primit în redacție la 15 decembrie 1967

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

ANALIZA CARACTERELOR FIZICE CONSTITUȚIONALE ÎN STUDIUL COMPLEX AL ADAPTABILITĂȚII ȘI PERSONALITĂȚII

CERCETĂRI DE ANTROPOLOGIE A MUNCII – FIZICĂ, PSIHOLOGICĂ, SOCIALĂ, CULTURALĂ ȘI ECOLOGICĂ – LA O SECȚIE AUTOMATIZATĂ A COMBINATULUI PENTRU INDUSTRIALIZAREA LEMNULUI DIN PITEȘTI – ARGEȘ (I)

DE

MARIA VLĂDESCU și V. V. CARAMELEA

572.02 : 159.9

Cercetările antropologice interdisciplinare moderne conduc în final la studiul complex și util al cunoașterii formării personalității dacă se adoptă concepția unei antropologii care, integrînd datele de ordin biologic, social, istoric, psiho-cultural și ecologic, ne redă evoluția omului viu, concret, plastic, adaptativ, ca organism și comportament, ca individ și grup social. În cercetările din regiunea Argeș, cu o stație-pilot la Berivoești, începute în 1964, s-a plecat de la o astfel de orientare teoretică, cu o metodologie, pe de o parte, specializată, proprie fiecărei discipline colaboratoare, iar pe de alta interdisciplinară, pentru sinteza finală. În orice caz, această ultimă etapă a lucrării este precedată de două generalizări : una la nivelul antropologiei fizice, alta la cel al antropologiei sociale. Este vorba de cercetări în problema omului în cadrul societății industriale, asupra adaptabilității corelate cu structurarea personalității la o populație ocupațional milenar agricolă, care-și schimbă modul de viață și de muncă.

Cercetătorii care se preocupă de „componentele personalității", atît în cazurile de adaptare, cît și în cele de neadaptare (tulburări de personalitate), constatate în împrejurările unor schimbări de ordin tehnic, social-economic și cultural, în modul de viață al unei populații (de exemplu al uneia care trece de la o cultură tradițională agricolă la aceea care caracterizează societatea industrială), au în vedere de obicei și o schemă a acestor „determinanți", întocmită în 1944 de C. Kluckhohn și O. Mowrer (4).

Această schemă, ca și terminologia ei, este apreciată ca cea „mai logică". Ea este mai completă decît cea a lui Kimbal Young, socotită ca aparținînd începutului studiilor de personalitate (12).

De fapt, cele două scheme au trei determinanți : a) biologic, b) cultural și c) experiența personală a individului. Schema lui Kluckhohn și Mowrer prezintă în plus și determinantul de ordin fizic (mediul natural).

ST. CERC. ANTROPOL., 1968, t. 5, nr. 1, p. 65 – 80.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

Schema publicată de foarte mulţi autori în lucrări de antropologie (Hoebel, Melville, Herscowitz etc.) se înfăţişează astfel pentru „determinanţii biologici", care ne interesează în studiul pe care îl publicăm :

Tabelul nr. 1

Compozantele personalităţii

Determinanţi	Universali	Comunali	Rol	Idiosincrasici
Biologici	Naşterea, moartea, foamea, setea, acţiune metabolică, structură scheleto-musculară	Variaţii rasiale ale caracterelor universale, condiţii de sănătate ale societăţii	Diferenţe de vîrstă, sex, clase sociale etc.	Particularităţi de statură, fizionomie, funcţiuni glandulare etc.

Schema se continuă cu prezentarea analitică a determinanţilor de ordin natural (ecologici), social şi cultural, asupra cărora nu ne oprim, deoarece în această notă analizăm numai caracterele fizice constituţionale în studiul formării personalităţii unor muncitori care lucrează într-o secţie automatizată a unei întreprinderi (un combinat pentru industrializarea lemnului). Ei trec la această muncă direct din agricultură sau din alte profesiuni, pe care în orice caz nu le exercitau în condiţii de automatizare, deci în condiţiile unei munci pe care ei o socotesc deosebită de a celor din alte secţii cu procesul de producţie într-o fază care se realizează numai mecanizat, semimecanizat sau manual.

Analiza caracterelor fizice constituţionale reprezintă desigur numai o parte din ceea ce Kluckhohn şi Mowrer au cuprins în grupa „determinanţilor biologici", dar pe care le găsim în toate grupele de determinanţi (universali, comunali, ai rolului şi cei ideosincrasici).

Determinările pe teren, ca şi prelucrarea şi interpretarea datelor, au fost efectuate, în cadrul acestei acţiuni de colaborare a secţiilor de antropologie socială, aplicată şi contemporană, din Centrul de cercetări antropologice, de unul din noi (Maria Vlădescu), într-o viziune comună a colectivului care lucrează în problemele de *dezvoltare socială*, *culturală*, *limbaj*, *plasticitate umană* (*adaptare morfofiziologică şi integrare psiho-socială*), *personalitate* din regiunea Argeş, cu o staţie-pilot la Berivoeşti (1).

Au fost examinaţi antropologic-biologic, cercetaţi psihologic, medical şi s-au efectuat anchete sociale pe un grup de 110 muncitori (bărbaţi).

Ei au fost recrutaţi din zona Argeşului şi mulţi au trecut direct de la mediul rural la cel urban, iar alţii au încă parţial situaţia — în ceea ce priveşte modul de viaţă — de locuitori în mediul rural (avînd soţia ca membră a cooperativei agricole de producţie), întorcîndu-se după cele 8 ore de muncă acasă (vezi aria de navetism).

Caracterele somatometrice şi somatoscopice considerate urmăresc definirea eşantionului din punct de vedere taxonomic şi constituţional, precum şi în ce măsură acest specific de muncă influenţează constituţia somatică.

MATERIAL ŞI METODĂ

Au fost studiate 12 caractere metrice (7 cefalice şi 5 corporale), prelevate după metoda clasică Martin — Saller, 11 caractere de conformaţie

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

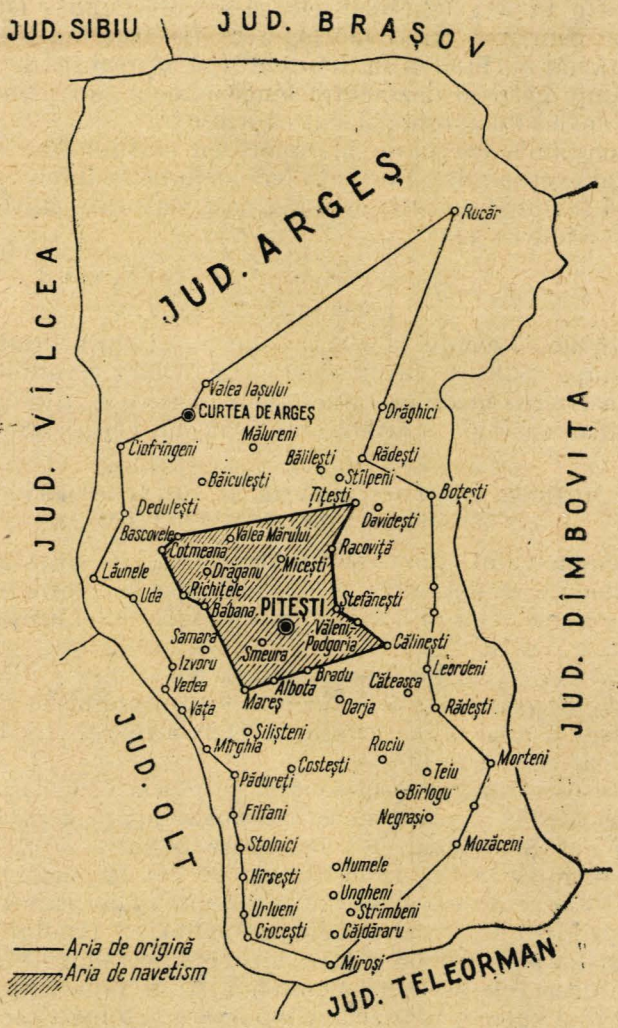

Fig. 1. — Aria de origine și a navetismului zilnic al muncitorilor de la C.I.L. Pitești.

(indici) și 11 caractere somatoscopice. Pentru evaluarea pigmentației irisului s-a folosit scara Martin, iar pentru cea a părului scara Fischer — Saller.

Pentru definirea tipurilor constituționale s-a utilizat morfograma Olivier — Pineau (9), unde tipologia fiecărui individ se apreciază în raport cu media seriei din care face parte și ținîndu-se seama de proporțiile antrenate de o anumită statură. Pe această morfogramă se operează cu cinci caractere metrice corporale : statura, statura șezînd, ponderea, diametrul biacromial și diametrul bicrest, considerate de autori reprezentative și deci suficiente pentru caracterizarea constituției somatice. Procedeul constă în înscrierea valorilor individuale pe scări verticale și paralele,

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

gradate sigmatic în aşa fel, încît ele să-şi corespundă. Obţinem astfel cadrul necesar pentru a trasa morfograma fiecărui individ. Subiecţii a căror morfogramă se înscrie în limitele $\pm 1\ \sigma$ realizează tipul mediu. Prezintă tendinţe către o dezvoltare longitudinală sau transversală indivizii ale căror deviaţii de proporţii sînt cuprinse între $\pm 1\ \sigma$ şi $\pm 2\ \sigma$. Pentru longilini, dimensiunile corporale în raport cu statura sînt deficitare, iar pentru brevilini excedentare. Prezenţa fenomenului de diferenţiere somatică între cele două tendinţe constituţionale a fost verificată statistic şi cu ajutorul testului Student (11)

$$t = (M_1 - M_2) \sqrt{\frac{(N_1 + N_2 - 2)\,(N_1 \cdot N_2)}{(N_1\,\sigma_1^2 + N_2\,\sigma_2^2)\,(N_1 + N_2)}}$$

Pentru tipologia calotei şi a masivului facial am utilizat morfograma taxonomică, după Suzana Grinţescu-Pop şi colab., profilul grafic obţinîndu-l prin înscrierea mediilor caracterelor metrice şi a indicilor în intervalele corespunzătoare ale scărilor universale de clasificaţie (2).

CARACTERELE METRICE, DE CONFORMAŢIE ŞI SOMATOSCOPICE ALE CALOTEI CEFALICE ŞI ALE MASIVULUI FACIAL

Media diametrului antero-posterior cefalic se situează în centrul categoriei mijlocii, iar repartiţia procentuală pe categorii indică o bună reprezentare a diametrelor mijlocii, în ordinea frecvenţei urmînd diametrele lungi şi apoi cele scurte.

Diametrul transversal-cefalic se înscrie cu o medie incipient lată şi cu o repartiţie procentuală pe categorii, care subliniază predominanţa diametrelor largi şi apoi a celor mijlocii. Diametrele foarte largi sînt mai rare, iar cele foarte înguste lipsesc.

La aceste două diametre orizontale se asociază o înălţime a calotei cefalice a cărei medie se plasează la limita inferioară a categoriei înaltă. Repartiţia pe categorii oferă o concentrare a peste 50% din numărul cazurilor în categoria înaltă, urmată apoi de cea mijlocie.

Raportul dintre aceste diametre realizează indici care caracterizează seria noastră printr-o hiperbrahicefalie incipientă, cu tendinţă către brahicefalie în repartiţia procentuală (52,7% hiperbrahicefali, 29,1% brahicefali), hipsicefalie mijlocie cu aceeaşi dominanţă şi în repartiţia procentuală, seria înclinînd însă către o hipsicefalie moderată şi o metriocefalie la limita inferioară, cu sens de variaţie către tapeinocefalie (32,7% tapeinocefali şi numai 8,2% acrocefali).

Din punct de vedere somatoscopic, deşi occipitalele plate sînt cele mai frecvente, totuşi dintre acestea peste 1/3 sînt plate spre mijlociu. De asemenea, reţinem pentru calotă o repartiţie oarecum plafonată a frunţilor la categoriile dreaptă, mijlocie şi înclinată.

Diametrul bizigomatic prezintă valori ale mediei care se înscriu aproape de limita superioară a categoriei mijlocii şi repartiţii procentuale care subliniază această încadrare (55,5% mijlocii şi 32,7% largi). Feţele înguste şi foarte largi sînt rare.

Înălţimea morfologică a feţei prezintă o valoare medie de categorie înaltă, incipient această categorie concentrînd şi numărul cel mai mare de cazuri. Raportul dintre plus-variante şi minus-variante este în favoarea feţelor înalte (63,6 şi, respectiv, 12,7%).

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

Media indicelui facial se situează la limita dintre categoriile mezoprosopă și leptoprosopă, iar repartiția pe categorii subliniază predominanța fețelor leptoprosope în raport cu cele mezoprosope (36,4 și 30,8%). În completarea descrierii masivului facial reținem: numărul mare de fețe cu contur dreptunghiular, de ramuri mandibulare oblice, dar și mijlocii, de malare cu relief șters și orientare mijlocie și de mentonuri cu relief mijlociu.

Dimensional, media înălțimii nasului se situează în centrul categoriei mijlocii, iar repartiția procentuală se plafonează între categoriile scurtă și lungă.

Media lărgimii nazale se plasează la limita dintre categoriile îngustă și mijlocie. Cele mai frecvente sînt nasurile mijlociu de late (40%), dar raportul dintre plus-variante și minus-variante este evident în favoarea acestora din urmă (10 și, respectiv, 50%).

Conformativ, aceste metrii dau indici a căror valoare medie se încadrează în categoria mijlocie la limita inferioară. Analizînd structura seriei, observăm că sînt reprezentate toate tipurile de nas, dar cele mijlociu de dezvoltate predomină.

Profilul nazal se repartizează în procente paritare pentru categoriile convex și drept (46,4%), iar planșeul nazal este majoritar orizontal (86,3%).

Pigmentația părului și a irisului este dominant brună (84,5 și 64,5%) (tabelele nr. 2, 3, 4 și 5).

Tabelul nr. 2

Valorile statistice ale caracterelor metrice și de conformație

Caracterul		Nr.	Min.—Max.	$\bar{x}$	± m	± σ	C.V.
Diam. ant.-post. cef.	(g-op)	110	167—201	182,58	0,58	6,12	3,35
Diam. transv. cef.	(eu-eu)	110	145—169	157,08	0,50	5,28	3,36
Înălțimea calotei cef.	(t-v)	110	117—141	126,56	0,44	4,60	3,66
Lățimea feței	(zy-zy)	110	121—155	141,62	0,49	5,19	3,66
Înălțimea morf. a feței	(n-gn)	110	110—138	124,65	0,55	5,78	4,64
Înălțimea nasului	(n-sn)	110	44—63	54,40	0,36	3,76	6,91
Lățimea nasului	(al-al)	110	28—42	33,37	0,24	2,52	7,55
Statura		110	1 527—1 850	1 672,90	5,98	62,70	3,75
Înălțimea șezîndă		110	768—958	883,90	3,34	35,00	3,96
Diametrul biacromial	(ac-ac)	110	301—416	375,70	1,91	20,00	5,32
Diametrul bicrest	(ic-ic)	110	208—314	271,80	1,74	18,30	6,73
Greutatea		106	44,5—82,2	64,08	0,66	6,60	10,30
Indicele							
Cefalic		110	76,7—95,4	86,41	0,37	3,92	4,54
Vertico-longitudinal cef.		110	61,6—76,9	69,26	0,30	3,17	4,58
Vertico-transversal cef.		110	72,2—88,9	80,46	0,31	3,29	4,09
Facial		110	70,8—99,2	87,01	0,47	4,89	5,60
Nazal		110	49,1—77,6	61,67	0,58	6,04	9,79
Cormic		110	46,0—56,9	52,91	0,16	1,71	3,23
Skelic		110	75,6—105,5	88,57	0,46	4,80	5,42
Lărgimii umerilor		110	18,1—24,9	22,49	0,12	1,23	5,47
Lărgimii bazinului		110	12,4—19,1	16,22	0,10	1,03	6,35
Acromio-iliac		110	56,1—94,7	72,12	0,54	5,70	7,90
Rohrer		106	1,11—1,76	1,37	0,01	0,15	10,94

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

Tabelul

Repartiția pe categorii a carac

Caracterul		Cate			
		nr.	%	nr.	%
Diametrul ant.-post. cefalic Scara Lebzelter-Saller	110	f. scurt x—169		scurt 170—177	
		2	1,9	22	20,0
Diametrul transversal cef. Scara Lebzelter-Saller	110	f. îngust x—139		îngust 140—147	
		—	—	2	1,9
Diametrul auriculo-vertical Scara Routil	110	f. jos x—109		jos 110—117	
		—	—	3	2,7
Diametrul bizigomatic Scara Lebzelter-Saller	110	f. îngust x—127		îngust 128—135	
		1	0,9	8	7,3
Înălțimea morfologică a feței Scara Lebzelter-Saller	110	f. joasă x—111		joasă 112—117	
		1	0,9	13	11,8
Lungimea nasului Scara E.v. Eickstedt	110	f. scurtă x—49		scurtă 50—52	
		8	7,3	28	25,4
Lărgimea nasului Scara E.v. Eickstedt	110	f. îngustă x—30		îngustă 31—33	
		14	12,7	41	37,3
Statura Scara Martin	110	mică 1 500—1 599		submijlocie 1 600—1 639	
		11	10,0	23	20,9
Înălțimea șezîndă Scara Schlaginhaufen	110	scurtă x—749		submijlocie 750—799	
		—	—	1	0,9

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

nr. 3

terelor metrice cefalo-faciale

g o r i a

nr.	%	nr.	%	nr.	%	nr.	%
mijlociu 178—185		lung 186—193		f. lung 194—x			
54	49,1	28	25,4	4	3,6		
mijlociu 148—155		larg 156—163		f. larg 164—x			
41	37,3	54	49,1	13	11,8		
mijlociu 118—125		înalt 126—133		f. înalt 134—x			
43	39,1	59	53,6	5	4,6		
mijlociu 136—143		larg 144—151		f. larg 152—x			
61	55,5	36	32,7	4	3,6		
mijlocie 118—123		înaltă 124—129		f. înaltă 130—x			
26	23,6	47	42,7	23	20,9		
mijlocie 53—55		lungă 56—58		f. lungă 59—x			
30	27,3	25	22,7	19	17,3		
mijlocie 34—36		largă 37—39		f. largă 40—x			
44	40,0	8	7,3	3	2,7		
mijlocie 1 640—1 669		supramijlocie 1 670—1 699		mare 1 700—1 799		f. mare 1 800—x	
23	20,9	17	15,5	33	30,0	3	2,7
mijlocie 800—849		supramijlocie 850—899		lungă 900—x			
12	10,9	61	55,5	36	32,7		

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

Tabelul

Repartiția pe categorii a indicilor

Indicele		Cate			
		nr.	%	nr.	%
Cefalic Scara Martin-Saller	110			dolicocef. 71,0—75,9	
				—	—
Vertico-longitud. cef. Scara Martin-Saller	110			chamaecef. x—57,9	
				—	—
Vertico-transv. cef. Scara Martin-Saller	110			tapeinocef. x—78,9	
				36	32,7
Facial Scara Martin-Saller	110	hipereuriprosop x—78,9		euriprosop 79,0—83,9	
		2	1,9	18	16,4
Nazal Scara E.v. Eickstedt	110	f. îngust x—54,9		îngust 55,0—59,9	
		12	10,9	29	26,4
Cormic Scara Vallois	110			brahicorm x—50,9	
				7	6,4
Skelic Scara Manouvrier	110	brahiskel 75,0—79,9		subbrahiskel 80,0—84,9	
		4	3,6	17	15,5
Lărgimii umerilor Scara Brugsch	110			îngust x—21,9	
				29	26,4
Lărgimea bazinului Scara Brugsch	110			îngust x—16,4	
				71	64,5
Acromio-iliac Scara Vallois	110			trunchi trapezoid x—69,9	
				39	35,4
Rohrer Scara Saller	106	hipotrofie x—1,19		subeutrof. 1,20—1,34	
		11	10,4	38	35,8

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

nr. 4

cefalo-faciali și corporali

g o r i a

nr.	%	nr.	%	nr.	%	nr.	%
mezocef. 76,0—80,9		brahicef. 81,0—85,4		hiperbrah. 85,5—90,9		ultrabrah. 91,0—x	
12	10,9	32	29,1	58	52,7	8	7,3
ortocef. 58,0—62,9		hipsicef. moderată 63,0—67,9		hipsicef. mijlocie 68,0—72,9		hipsicef. mare 73,0—77,9	
2	1,9	31	28,2	61	55,4	16	14,5
metriocef. 79,0—84,9		acrocef. 85,0—x					
65	59,1	9	8,2				
mezoprosop 84,0—87,9		leptoprosop 88,0—92,9		hiperleptoprosop 93,0—x			
34	30,8	40	36,4	16	14,5		
mijlociu 60,0—64,9		larg 65,0—69,9		f. larg 70,0—x			
38	34,5	19	17,3	12	10,9		
metriocorm. 51,0—52,9		macrocrom 53,0—x					
42	38,2	61	55,4				
mazatiskel 85,0—89,9		submacroskel 90,0—94,9		macroskel 95,0—99,9		hipermacroskel 100—x	
42	38,2	42	38,2	4	3,6	1	0,9
mediu 22—23		larg 23,1—x					
46	41,8	35	31,8				
mijlociu 16,5—17,5		larg 17,6—x					
30	27,3	9	8,2				
intermediar 70,0—74,9		rectangular 75,0—x					
40	36,4	31	28,2				
eutrof. 1,35—1,54		supraeutrof. 1,55—1,69		hipertrof. 1,70—x			
41	38,7	14	13,2	2	1,9		

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

Tabelul nr. 5

Repartiția procentuală pe categorii a caracterelor descriptive cefalo-faciale

Caracterul		Caractere									
		nr.	%	nr.	%	nr.	%	nr.	%	nr.	%
Pigmentația părului	110	închis		intermediar		deschis					
		93	84,5	14	12,7	3	2,7				
Pigmentația ochilor	110	închiși		intermediari		deschiși					
		71	64,5	31	28,2	8	7,3				
Occipitalul	110	plat		mijlociu		bombat					
		62	56,3	40	36,4	8	7,3				
Fruntea	110	dreapta		mijlocie		înclinată					
		45	40,9	32	29,1	33	30,0				
Spatele nasului	110	drept		ondulat		convex		concav			
		51	46,4	6	5,4	51	46,4	2	1,8		
Planșeul nazal	110	ascendent		orizontal		descendent					
		9	8,2	95	86,3	6	5,5				
Ramura mandibulei	110	oblică		mijlocie		orizontală					
		58	52,7	48	43,6	4	3,6				
Mentonul	110	șters		mijlociu		conturat					
		33	30,0	57	51,8	20	18,2				
Relieful malarelor	110	puternic		mijlociu		șters					
		—	—	49	44,6	61	55,4				
Orientare malare	110	frontală		mijlocie		temporală					
		3	2,7	61	55,5	46	41,8				
Conturul facial	110	dreptunghi		oval		pătrat		pentagon		romb	
		64	58,2	22	20,0	6	5,5	17	15,4	1	0,9

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

Din analiza caracterelor de mai sus, deducem că structura antropologică a populației din microregiunea studiată este predominant dinaridă, atenuată de influențe alpine și nordice. Modificarea datorită alpinului în cadrul dimensiunilor calotei privite asociat, se evidențiază prin aceea că nivelul valoric al t-v nu domină celelalte nivele ale dimensiunilor eu-eu și g-op, așa cum apare curent în populațiile dinaride, dar rămîne incipient înalt (fig. 2). Alpinul reușește de asemenea să modifice și indicele facial, a cărui medie se situează la limita extremă a categoriei mezoprosopă, dar nu și pe cel nazal, care se menține în categoria leptorină.

Astfel, populația studiată se înscrie antropologic pe același fond, pus deja în evidență de Olga Necrasov și colab. (7) pentru cîteva sate din Muntenia și de Suzana Grințescu-Pop și colab. (3) pentru femei și pentru bărbați din aceeași microregiune și de la Berivoiești.

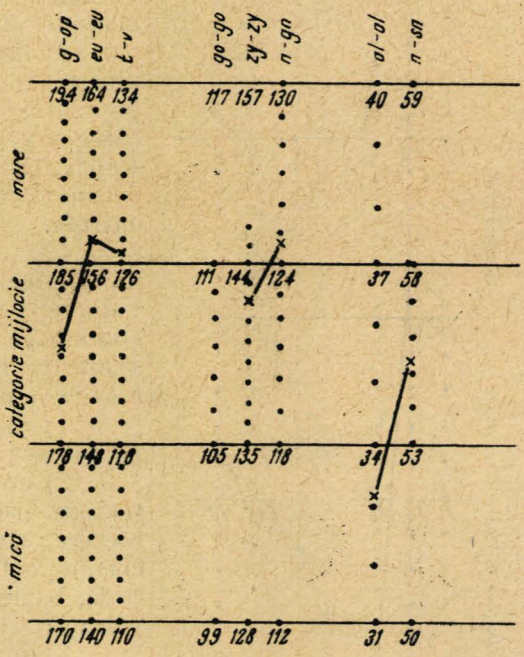

Fig. 2. — Morfograma taxonomică (dimensiuni — muncitori C.I.L.).

CONFORMAȚIA TRUNCHIULUI

Statura. Media acestui caracter se situează la limita inferioară a categoriei supramijlocie. În repartiția procentuală pe categorii, cele mai frecvente sînt staturile înalte. Dacă însumăm însă staturile mijlocii, acestea din urmă domină. Raportul dintre plus-variante și minus-variante este în favoarea staturilor înalte.

Statura șezînd. Valoarea medie și procentele majoritare aparțin categoriei supramijlocie, cu tendință marcată spre categoria de șezînde înalte.

Raportul dintre aceste două dimensiuni, exprimat prin indicele cormic, situează media la limita dintre categoria metriocormă și macrocormă, cu repartiții procentuale net în favoarea ultimei categorii, ceea ce arată că această populație cu un trunchi supramijlociu de dezvoltat tinde să accentueze acest caracter în raport cu membrele inferioare.

Forma trunchiului, exprimată prin indicele acromio-iliac, ne apare intermediară atît prin poziția mediei, cît și prin modul de situare a cazurilor pe treptele scării de clasificație. Totuși, repartiția procentuală pe categorii manifestă o tendință de nivelare între trunchiurile intermediare și trapezoide, cele de tip rectangular ocupînd ultimul loc. Această tipologie ne apare și mai evidentă dacă analizăm separat caracterele care o compun. Media diametrului biacromial se situează în centrul categoriei

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

mijlocii, unde întîlnim şi procentele majoritare, cu un sens de variaţie către umerii largi (31,8%), deşi şi umerii înguşti îi întîlnim la peste un sfert din numărul cazurilor cercetate. Media dezvoltării bazinului se încadrează la limita extremă superioară a categoriei bazine înguste. Repartiţia procentuală ne arată o concentrare mare a cazurilor tot în această categorie. Urmează apoi bazinele intermediare, cele largi ocupînd ultimul loc.

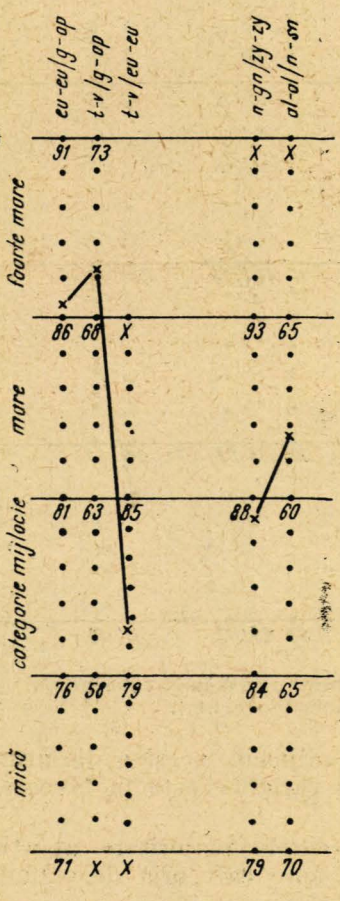

Fig. 3. — Morfograma taxonomică (indici).

Indicele Rohrer, care exprimă raportul dintre greutate şi statură, marchează pentru populaţia noastră o încadrare a mediei în categoria eutrofă, dar la limita inferioară. Repartiţia procentuală manifestă o tendinţă de nivelare între categoriile eutrofă şi subeutrofă.

Caracterizarea de ansamblu a eşantionului, efectuată pe baza morfogramelor individuale, care exprimă modul particular de combinare a celor cinci caractere metrice analizate mai sus, a scos în evidenţă următoarele tendinţe ale constituţiei somatice:

1) un tip uman mediu armonios proporţionat;

2) un tip de tendinţă longilină, caracterizat prin următoarele combinaţii de caractere: statura înaltă, dar incipient metriocormie la limita superioară, subeutrofie centrală, bazin îngust şi umeri mijlociu de dezvoltaţi;

3) un tip de tendinţă brevilină, caracterizat prin: statură submijlocie la limita inferioară, macrocormie, eutrofie extremă superioară, bazin mijlociu de dezvoltat la limita superioară şi umeri laţi.

Raporturile de dezvoltare relativă a umerilor şi a şoldurilor, considerînd ca etalon statura, înscriu valori diferite la cele două tipuri breviline, transversal superior şi transversal inferior, primul prezentînd o dezvoltare mai accentuată a diametrului ac-ac, deci o preponderenţă a factorului muscular, iar cel de-al doilea a diametrului ic-ic, cu predominanţa factorului de adipozitate.

În repartiţia procentuală pe tipuri constituţionale, primează cele medioline, iar cele longiline şi breviline se echilibrează. De asemenea, cele două tendinţe ale tipului brevilin sînt aproape egal reprezentate.

Urmărind evoluţia conformaţiei corporale pe etape de vîrstă, aşa cum apare în tabelul nr. 8, distingem o modificare a tipului constituţional în sensul unei brevitipii viscerale. Astfel, datele noastre concordă cu cele ale lui Perelman şi Klinkow (citaţi după Pende (10)), verificate statistic, care demonstrează că, în raport cu vîrsta, tendinţele longiline se reduc, mezolinii rămîn în număr constant, iar brevilinii cresc în mod net.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

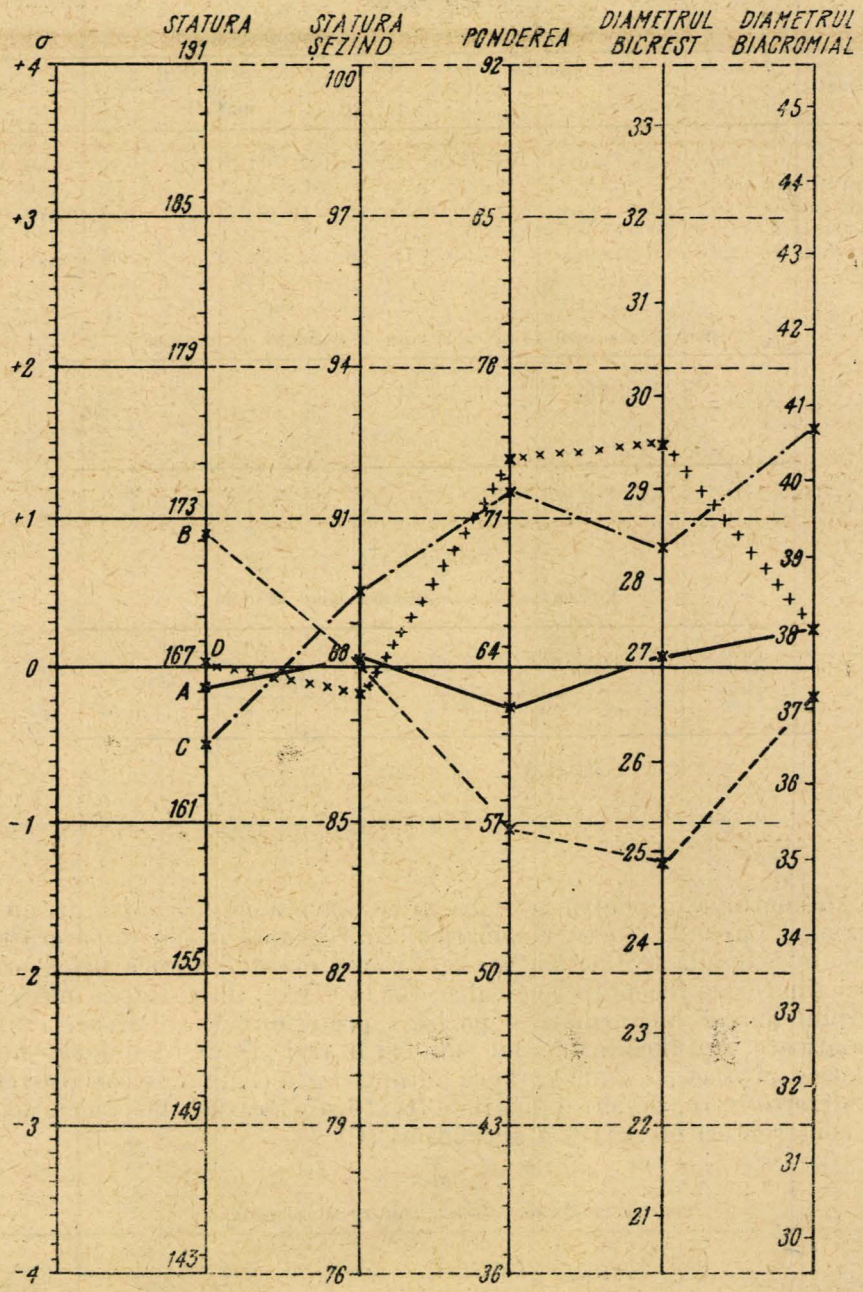

Fig. 4. — Morfograma constituțională. *A*, tip mediu ; *B*, tip de tendință longilină musculară ; *C*, tip de tendință brevilină musculară ; *D*, tip de tendință brevilină viscerală.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

Tabelul nr. 6

Semnificaţia diferenţelor dintre cele două tendinţe constituţionale

Caracterul	Longilini				Brevilini				Test
	Nr.	min.—max.	$\bar{x}$	$\pm\sigma$	Nr.	min.—max.	$\bar{x}$	$\pm\sigma$	
Stătura	28	1 642—1 850	1 726,30	47,60	26	1 527—1 707	1 619,10	43,80	8,58
Indicele cormic	28	47,7—55,3	52,18	1,78	26	51,3—56,9	54,00	1,32	4,08
Indicele Rohrer	28	1,1— 1,6	1,25	0,11	26	1,4— 1,8	1,54	0,12	10,09
I. ic-ic/statură	28	14,4—17,5	15,75	0,84	26	15,4—19,1	17,11	0,80	5,93
I. ac-ac/statură	28	20,0—24,2	22,01	1,11	26	22,2—24,9	23,61	0,78	5,89

Tabelul nr. 7

Structura eşantionului din punctul de vedere al tendinţelor constituţionale

Nr.	Longilini		Mediolini		Brevilini			
					musculari		viscerali	
	nr.	%	nr.	%	nr.	%	nr.	%
100	28	28,0	46	46,0	11	11,0	15	15,0

Tabelul nr. 8

Evoluţia tipurilor constituţionale în funcţie de vîrstă

Clase de vîrstă	Longilini		Mediolini		Brevilini			
					musculari		viscerali	
	nr.	%	nr.	%	nr.	%	nr.	%
x—19	26	46,2	6	46,2	—	—	1	7,6
20—29	15	37,5	21	52,5	2	5,0	2	5,0
30—39	5	19,2	12	46,2	7	26,9	2	7,7
40—49	1	8,3	4	33,3	1	8,3	6	50,0
50—59	—	—	4	44,4	1	11,1	4	44,4

În continuare, pentru a vedea în ce măsură munca este sau nu un factor modelator al structurii somatice, am regrupat datele după criteriul profesiunii exercitate. Întrucît automatizarea exclude munca fizică brută şi dată fiind data recentă a acestui sector la C.I.L., intensitatea influenţei factorului muncă am urmărit-o pe baza profesiunilor anterioare muncii automatizate. Am încadrat astfel indivizii în trei profile de muncă : muncitori care au efectuat numai muncă automatizată (A), muncitori proveniţi de la diverse întreprinderi industriale (textilişti, lăcătuşi, mecanici, petrolişti, constructori etc.) (B) şi agricultori (C).

Tabelul nr. 9

Repartiţia tipurilor constituţionale după criteriul profesiunii

Profesiunea	Nr.	Vîrsta medie	Longilini		Mediolini		Brevilini			
							musculari		viscerali	
			nr.	%	nr.	%	nr.	%	nr.	%
A. Muncitori C.I.L.	32	22,26	15	46,9	14	43,7	—	—	3	9,4
B. Muncitori	35	31,49	7	20,0	21	60,0	4	11,4	3	8,6
C. Agricultori	33	41,87	6	18,2	10	30,3	8	24,2	9	27,3

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

Din analiza datelor tabelului nr. 9 nu putem afirma că fiecare dintre aceste tipuri de muncă ar fi solicitat în așa fel organismul, încît să-l modeleze în sensul unei anumite tendințe constituționale, fapt de altfel explicabil prin eterogenitatea profesională a eșantionului. Concentrarea mai mare a muncitorilor de la C.I.L. în categoria longilină o atribuim factorului vîrstă, întrucît cei mai mulți dintre aceștia sînt tineri, elevi proveniți direct de la școala profesională, după cum și prezența a peste 50 % dintre agricultori în categoria brevilină am putea să o atribuim aceluiași fenomen, vîrstă, acest grup profesional prezentînd vîrsta medie cea mai mare. Repartiția muncitorilor la tipurile longiline și breviline este echilibrată.

În concluzie, tipul antropologic din această microregiune, care se întinde pe o rază de 40—50 km în jurul orașului Pitești, predominant dinarid, interferat cu influențe alpine și nordice, se asociază cu o repartiție plafonată a tipurilor constituționale longiline și breviline în jurul celor medioline și cu o evoluție în sensul unei brevilinii viscerale determinată de factorul vîrstă. Nu am sesizat modificări ale constituției somatice determinate de solicitările prin muncă, această lucrare putînd oferi date pentru a urmări în viitor unele probleme de modelare a organismului sub influența schimbărilor în muncă și a modului de viață la o populație care milenar a trăit și s-a dezvoltat biologic și psihologic, social și cultural, în condițiile unei munci tradiționale, efectuată cu unelte mărunte, cu efort mai mult fizic, în cadrul unor relații familiale și uneori sătești, iar acum trece la munca automatizată, în schimburi care solicită mai intens sistemul nervos și endocrin și deci provoacă alt tip de oboseală, care poate influența deosebit dezvoltarea biopsihologică a omului.

Totodată, după ce datele din nota noastră vor fi întrunite cu cele medicale, neuro-fiziologice, biochimice și endocrine și vor fi corelate ori de cîte ori va fi posibil cu cele de ordin social și cultural, cu datele experienței de viață dinainte și din timpul activității de producție, din cadrul și din afara ei, deci vor fi coordonate aceste cercetări complexe în viziunea unei antropologii integrale, fizice, psihologice, sociale, culturale și ecologice, deci multidisciplinar și multinivelar, se vor putea trage unele concluzii, socotim mai veridice, cu privire la structura personalității, de bază și statutară, a grupului din care am selecționat acest eșantion reprezentativ.

În orice caz, se întrevăd sensibile modificări atît în personalitatea de bază sau modală, cît și în cea statutară, deoarece în trecut era vorba de un comportament dirijat de către și spre tradiție, iar acum configurația comportamentală este schimbată atît sub aspectul muncii, cît și al relațiilor sociale ale mediului de muncă și ale celui rezidențial.

BIBLIOGRAFIE

1. Caramelea V. V., *Man, modifications of labour and of way of living. I. Team-Work investigation in the Argeș Region, coordinated by physical, social and cultural Anthropology*, Annuaire Roumain d'Anthropologie, 1965, **2**.
2. Grințescu-Pop Suzana, Enăchescu Th. și Georgescu Vl., *Morfograma taxonomică*, St. și cerc. antropol., 1965, **2**, *1*.
3. Grințescu-Pop Suzana, Vlădescu Maria, Caramelea V. V. și Zuluf Al., *Contribuții la studiul adaptării femeii la munca și modul de viață al societății industriale (I). Cercetări de antropologie fizică, socială și culturală la Întreprinderea „Textila", Pitești-Argeș*, St. și cerc. antropol., 1967, **4**, *2*.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

4. Kluckhohn C. a. Mowrer O., *Culture and personality*, American Anthropologist, 1944, 46.
5. Martin-Saller, *Lehrbuch der Anthropologie*, Fischer, Stuttgart, 1957.
6. Necrasov Olga, *Recherches anthropologiques dans le Nord-Est de la Roumanie*, Thèse, 1941.
7. Necrasov Olga, Grinţescu-Pop Suzana, Enăchescu Th. şi Vlădescu Maria, *Studiul antropologic al populaţiei din cîteva sate din Muntenia, situate în bazinul Argeşului şi Teleajenului*, St. şi cerc. antropol., 1967, *4*, *1*.
8. Olivier G., *Pratique anthropologique*, Paris, 1960.
9. — *Morphologie et types humains*, Paris, 1965.
10. Pende N., *Traité de médecine biotypologique*, Paris, 1955.
11. Vandervael F., *Biométrie humaine*, Liège, Desoer et Paris, 1964.
12. Young, K., *The individual and social adjustment*, 1927.

Centrul de cercetări antropologice,
Bucureşti

Primit în redacţie la 15 decembrie 1967.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

ECOLOGIA NATURALĂ ÎN STUDIUL ADAPTABILITĂȚII UMANE ȘI AL PERSONALITĂȚII (I)

CONTRIBUȚIE ÎN CADRUL CERCETĂRILOR INTERDISCIPLINARE INIȚIATE DE ANTROPOLOGIA SOCIALĂ ȘI CULTURALĂ ÎN STAȚIA-PILOT BERIVOEȘTI-ARGEȘ

DE

ALEX. BERA și V. V. CARAMELEA

572.02 : 159.9

Urmărindu-se definirea antropologică complexă a populației din regiunea Argeș, prin metoda eșantioanelor selective reprezentative, în cercetările inițiate aici de antropologia socială, a fost creată o primă stație-pilot în care această disciplină invitînd la colaborare toate științele umane, naturale și sociale, cu intenții pe care le vom arăta, ocupîndu-se, între altele, și de problema relației dintre om și mediul său înconjurător, s-a oprit atît asupra factorilor ecologici naturali, cît și asupra celor culturali, sociali, artificiali, creați sau datorați oamenilor trăind în societate. Cu atît mai util a fost studiul acestor factori ecologici, întrucît au fost abordate prin aceste cercetări și o serie de probleme umane tot într-o concepție antropologică integrală sau complexă, ca aceea a *adaptabilității umane*, corelată cu *structurarea personalității* unei populații, în trecut pastoral-agricolă, dirijată către tradiție, care trece la munca și la modul de viață al societății industriale.

Recunoscută oficial la 1 iulie 1964 de către Prezidiul Academiei Române prin înființarea unei secții cu acest profil în cadrul Centrului de cercetări antropologice din București, antropologia socială și culturală a inițiat prima ei cercetare proprie, extinsă mai întîi la o arie regională (Argeș). A înființat și o stație-pilot în zona Muscelului, cuprinzînd experimental opt grupuri umane formînd actuala comună Berivoești, sate și cătune așezate la 12 km vest de Cîmpulung de o parte și de alta a șoselei ce duce la Curtea de Argeș și Rîmnicu-Vîlcea. Sînt grupuri cu o evoluție

ST. CERC. ANTROPOL., 1968, t. 5, nr. 1, p. 81–86.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

îndelungată, biologică şi socială, situate într-o zonă de veche locuire umană, cu vestigii arheologice din neolitic, bronz, fier şi cu supravieţuiri concrete, însemnate din diferite faze ale evoluţiei formei sociale iniţiale de convieţuire a poporului român în faza etnogenezei lui şi de mai înainte a vechii populaţii autohtone dacice, care stă pe una din linii la baza formării lui.

Multiple au fost intenţiile acestei prime cercetări organizate şi coordonate de antropologia socială şi culturală în regiunea Argeş, multiple şi scopurile creării staţiei-pilot. *Cel mai important* însă este faptul că, invitînd la o colaborare celelalte ştiinţe *sociale* şi ale *omului*, mai vechi, constituite pentru a realiza un studiu cît mai complex, cît mai integral, cît mai total al omului în societate, al evoluţiei lui datorită progresului social, ea a vrut să-şi delimiteze totodată sfera proprie de activitate, să i se recunoască de celelalte discipline — lucru perfect posibil şi favorizat de cercetarea disciplinară — că are sau nu un obiect propriu, iar în situaţia unui obiect comun (cazul ştiinţelor sociale şi ale omului) dacă are totuşi o perspectivă, un punct de vedere nou, util a fi luat în seamă, îmbogăţind cercetarea, adîncind cunoaşterea şi explicarea evoluţiei omului privit ca întreg.

Nu intrăm în această latură a discuţiei acum.

Privind însă omul în relaţie cu mediul înconjurător, *ecologia naturală*, alături de *ecologia culturală*, a constituit discipline solicitate la colaborare.

Problemele din Argeş şi din staţia-pilot au fost : a) să definească antropologic complex (biologic, psihologic, istoric, social, cultural) populaţia într-o fază cînd, în dezvoltarea ei socială, trece de la munca şi modul de viaţă al unei societăţi predominant agricole la cele ale societăţii industriale, urbanizate ; b) să urmărească *corelativ* cîteva fenomene principale generate de aceste schimbări, ca cele de *adaptabilitate umană* şi de *formare a personalităţii*, în a cărei structurare intervin elemente noi, îndeosebi de ordin social-cultural. Toate aceste probleme impuneau şi un studiu al factorilor ecologici naturali şi culturali.

Ne vom opri aici numai asupra factorilor ecologici naturali.

★

Ţinutul natural din care s-a dezvoltat omul, ca individ şi grup social, ca organism şi comportament, respectiv în care a evoluat biologic, psihologic, istoric, social cultural populaţia cătunelor şi satelor ce alcătuiesc staţia-pilot, opt grupuri umane care formează comuna Berivoeşti (Valea Satului şi Vatra Satului (Berivoeşti-Pămînteni), Oţelu, Bratia, Măneşti, orăşelul sau cartierul minier, Berivoeşti-Ungureni sau Năpîrtenii şi Gămîceştii), se află cuprins într-o *zonă colinară* care porneşte din masivul Iezer-Păpuşa şi din Munţii Berivoescu Mare şi Mic din Carpaţii Meridionali, zonă ce aparţine unei unităţi cunoscute în structura geologic-geografică a României sub numirea de „Depresiunea Getică" (partea estică a acesteia). Depresiunea s-a format în urma scufundării unui bloc de cristalin din Carpaţii Meridionali la sfîrşitul perioadei cretacice şi se întinde, pe de o parte, din valea Dîmboviţei spre vest pînă la Dunăre şi, pe de alta, între Carpaţii Meridionali, care alcătuiesc spre nord rama şisturilor cristaline a depresiunii, şi o linie spre sud, care pleacă tot din valea Dîmboviţei (nord-vest de Tîrgovişte) şi trece pe la nord de Piteşti, Slatina, Craiova, oprindu-se pe Dunăre mai la sud de Ostrovul Mare.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

O caracteristică geomorfologică a „Depresiunii Getice" şi mai ales a ţinutului ei nordic o formează zona „colinară" a Olteniei şi „muscelele" (tot coline), mai ales între rîurile Argeş şi Dîmboviţa. De la această denumire de „muscele" s-a dat şi numele judeţului Muscel.

Teritoriul spaţiu de aşezare umană, totodată alimentar şi de muncă al populaţiei cercetate, este constituit în bună parte de „muscelele" rîului Bratia formate cu rîurile Bughea şi Slănic.

Fundamentul acestor muscele îl alcătuiesc suprafeţele structurale, aşezate în trepte cu înclinaţie sud-vestică, cuprinsă între 6 şi 8°.

Vîrsta geologică a depozitelor ce alcătuiesc aceste suprafeţe este ponţiană şi daciană, depozitele fiind foarte bogat fosilifere (*Valencienius annulatus*, *Paradacna abichi*, *Didacna* sp., *Unio rumanus*, *Viviparus rumanus* etc.).

Suprafeţele structurale în partea lor nordică formează un relief aparte, abrupt, „cuestă", fiind un gen de „coaste", care dau la iveală tocmai structura geologică a acestor suprafeţe structurale. Cuestele alcătuiesc un obstacol natural în scurgerea apelor meteorice de şiroire, dar, în acelaşi timp, înlesnesc dirijarea acestora spre nivelul rîurilor sau al văilor cu debit nepermanent.

Zona prezintă înălţimi care variază între 499 m, altitudinea comunei Berivoeşti-Pămînteni, şi 643 m, aceea a satului Oţelu. Ne limităm aici numai la zona de aşezare şi de activitate aproape permanentă a sătenilor, lăsînd la o parte zona muntoasă.

Folosindu-se datele furnizate de către staţia meteorologică de la Cîmpulung, condusă de unul din noi (prof. Alex. Bera), s-a constatat că vîntul dominant este din direcţia N şi N-E şi viteza medie anuală a acestuia nu depăşeşte 10 km/oră ; temperatura medie anuală este de +9°C. Temperatura maximă anuală variază între +22 şi +23°C, iar cea minimă anuală oscilează între −2 şi −3°C ; lunile cu cea mai ridicată temperatură sînt iulie şi august (+31 şi +32°C), iar cele cu temperatura cea mai scăzută sînt ianuarie şi februarie (−18 şi −11°C) ; media lunară a precipitaţiilor este de 75 mm/m², iar cea anuală a precipitaţiilor este de 865 mm/m². În ceea ce priveşte nebulozitatea, în medie mai mult de jumătate din zilele unei luni sînt însorite, lunile cu nebulozitatea cea mai redusă fiind mai, iunie, iulie, august şi septembrie.

Constituţia petrologică a depozitelor miocene situate la nordul celor ponţiene şi daciene a generat în anii mai ploioşi întinse alunecări de teren, mai ales înspre direcţia satului Malu. Aici, din faţa locului numit de băştinaşi „Rîpa Fetei" pînă aproape de vatra comunei Berivoeşti, se întinde un imens teren format din pornituri, pe alocuri stabilizate datorită restabilirii echilibrului litologic, la care a contribuit şi vegetaţia perenă a regiunii.

Microrelieful în zona amintită, ca şi în cuprinsul satului Oţelu, a înlesnit acumularea apelor meteorice, transformîndu-se pe alocuri într-o regiune mlăştinoasă, cu ierburi perene, cu plante de sărătură.

În ansamblu, ţinutul din jurul comunei Berivoeşti are un caracter depresionar determinat atît de „Grabenul Malu" (din apropierea satului Malu), cît şi de „Falia Rugencii", situată de-a lungul muchiei cu acelaşi nume — Muchea Rugencii —, amplasată între rîul Bughea şi rîul Bratia.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

Fundamentul ţinutului cercetat este, în genere, alcătuit din depozite miocene (burdigalian, helveto-tortonian) şi pliocene (ponţian, dacian). Petrografic, depozitele miocene sînt conglomerate, gresii, argile şi tufuri dacitice. Conglomeratele şi gresiile, în nordul comunei Berivoeşti şi de-a lungul principalelor văi, ca Valea Satului, Valea lui Vasile, rîul Bratia, datorită durităţii lor, alcătuiesc un relief impunător şi îndrăzneţ, pe alocuri ferăstruit în veritabile chei. Depozitele pliocene sînt formate din argile, nisipuri şi marne cu intercalaţii de lignit, a căror grosime este cuprinsă între 2 şi 2,50 m.

Solul format din alterarea şi dezagregarea depozitelor miocene este un podzol, în care vegetaţia mică se dezvoltă cu greu, iar acolo unde nu s-a dezvoltat mai bine este formată din păduri de fag, mesteacăn şi pe lîngă apele curgătoare din arini, plopi şi sălcii.

Solul este format din depozitele helveto-tortoniene argiloase, predispuse alunecărilor de teren, porniturilor, intermitent înierbate, acestea din urmă constituind pentru localnici zona pentru o păşunare de slabă calitate a vitelor.

Solul format din depozitele pliocene, localizat mai ales în zona muscelelor, este argilos, slab nisipos, mai puţin predispus alunecărilor şi prielnic dezvoltării păşunilor, livezilor de pomi fructiferi şi agriculturii.

Fauna este alcătuită din animale sălbatice de munte, legate de existenţa pădurilor de fag (lupi, vulpi, veveriţe, bursuci), şi din animale domestice, îndeosebi cornute şi oi, apoi porci, galinacee, anzeriforme.

În terenurile al căror fundament îl constituie depozitele aluvionare bine consolidate ale mult etalatului con de dejecţie de la confluenţa rîului Valea Satului cu rîul Bratia, localnicii au forat fîntîni cu apă potabilă din pînza freatică ce se află în baza depozitelor aluvionale ale acestui con de dejecţie.

Fîntînile săpate în depozitele miocene sau pliocene din jurul ariei etalării conului de dejecţie au o apă mai puţin potabilă; carenţa iodată din apa de băut a acestor fîntîni a contribuit în trecut la existenţa într-un procent ridicat a unei morbidităţi de guşă endemică, distrofie endemică tireopată, care în prezent aproape a dispărut în urma introducerii sării iodate.

„Muscelele", prin îmbelşugatele şi variatele ierburi perene şi fineţe, ferite de eroziunea apelor de şiroire, au asigurat, pe de o parte, păşunatul şi nutreţul vitelor, iar pe de alta putinţa de a realiza plantaţii masive de pruni, meri, peri de diferite varietăţi, ca şi o agricultură, care e mai reprezentativă pe lunca văii Bratia.

„Muscelele", prin slaba lor înclinare, *prin bogata lor însorire*, au influenţat, desigur, şi *aşezarea*, şi dezvoltarea în zonă şi a celor opt grupuri umane ce constituie staţia-pilot Berivoeşti, grupuri care în trecut se ocupau cu *agricultura şi păstoritul*, iar în prezent sînt *muncitori minieri*, datorită prezenţei stratelor de lignit în depozitele pliocene (pontian), şi *lucrători în exploatările forestiere*.

★

Factorii ecologici naturali influenţează, desigur, dezvoltarea fizică a omului, căci acţiunea lor nu poate fi redusă complet niciodată, ci cel mult modificată uneori de factorii sociali.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

Cercetarea noastră privește omul complex : biologic, psihologic, istoric, social și cultural, și studiul relației organismului cu mediul înconjurător. Din acest mediu, în ceea ce privește intervenția factorilor ecologici naturali, acad. Șt.-M. Milcu, referindu-se la biotip, la structura antropofizică, scrie :

„Importanța diferiților factori de mediu natural este inegală. Este posibil ca printre aceștia lumina să ocupe un loc important, alături de temperatură. Lumina are o mare influență asupra biosintezei cîtorva vitamine liposolubile ; excitația luminoasă determină la nivelul hipotalamusului și al zonelor vegetative o stimulare a funcțiunilor de reglare termică, a somnului și a stării de veghe, a activității sexuale etc. Antropologia modernă nu poate ignora ecologia populațiilor studiate".

În ceea ce privește problemele de *adaptabilitate umană* se au în vedere atît schimbările de ordin *ecologic natural*, cît și cele de ordin *cultural* (modul de viață), așa cum de altfel se vede în „Programul biologic internațional" referitor la „Human Adaptability".

În mai multe comunicări ale unor membri ai colectivului de cercetări interdisciplinare coordonate de antropologia socială în regiunea Argeș (la Centenarul Academiei Române (1966), la cel de-al III-lea Congres internațional de ergonomie de la Birmingham (1967), la Simpozionul de ergonomie de la Praga (1967) și la alte manifestări științifice naționale, în articole și studii), s-au urmărit probleme de adaptabilitate umană corelate cu cele de personalitate, urmare a schimbărilor de ordin ecologic cultural datorate industrializării, cooperativizării agriculturii, urbanizării.

Am vrea să ne oprim și asupra factorilor de ordin ecologic ca determinanți, ca unii dintre „compozanții" personalității.

Dintre antropologii sociali și psihoculturali, dintre psihologii și sociologii care s-au ocupat de problema personalității, unii au insistat mai puțin sau de loc asupra rolului factorilor ecologici în structurarea ei. Mai mulți au stăruit, desigur justificat, asupra factorilor *ecologici culturali*, ca unii ce sînt într-adevăr determinanți sau compozanți fundamentali ai structurării personalității umane.

Dacă psihologul Kimbal Young nu se ocupă de mediul fizic, în schimb antropologul cultural Ralph Linton scrie următoarea pagină foarte concludentă : „Doi indivizi, a se înțelege doi gemeni identici, crescuți în aceeași familie nu au niciodată un mediu înconjurător identic și totuși toate mediile înconjurătoare omenești au unele trăsături comune. Sîntem tentați să înțelegem mediul înconjurător prin analogie cu fenomenele naturale, ca temperatura, terenul sau hrana disponibilă, factori care variază inevitabil cu timpul și locul. Deși aceste condiții se reflectă în *experiența individului* și prin aceasta *în personalitatea sa*, ea pare să fie de o importanță *relativ minoră în formarea personalității*. Între mediul înconjurător natural și individ se interpune întotdeauna un mediu înconjurător uman, care este infinit mai semnificativ".

Clyde Kluckhom și colaboratorul său Mowrer, deși sînt foarte apropiați ca orientare de Linton, au acordat o atenție mai mare factorilor ecologici naturali. În cunoscutul lor tablou, aceștia sînt prezentați în felul următor :

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

Determinanţi	Universali	Comunali	Rol	Idiosincrasici
ai mediului fizic înconjurător	presiunea atmosferică, gravitatea, pămîntul, soarele, luna, stelele, norii, apa, vîntul, precipitaţiile etc.	climat local topografie, plante sălbatice şi viaţa animală, alte resurse naturale	diferenţe de acces la bunuri materiale prin grupe de situaţii diferite	evenimente unice şi „accidente", relaţii faţă de inundaţii, trăsnete, furtuni şi alte fenomene fizice

În funcţie de aceşti determinanţi, indivizii se adaptează mai uşor şi mai bine sau mai puţin bine la mediu şi este clar şi rolul lor în formarea personalităţii.

În acest sens, am înţeles să deosebim, dar să dăm atenţie atît problemelor de ecologie naturală, cît şi celor de ecologie culturală, în studiul adaptabilităţii umane şi al personalităţii. De fapt, noi urmărim cele două probleme corelativ, ceea ce constituie particularitatea problematicii cercetărilor complexe iniţiate de antropologia socială şi culturală în regiunea Argeş şi în staţia-pilot Berivoeşti faţă de cercetările specializate unilaterale, ale sociologicilor, psihologilor sau antropologilor psihologi.

Centrul de cercetări antropologice
Secţia de antropologie socială şi culturală
şi
Institutul pedagogic, Piteşti,
Catedra de ştiinţe naturale

Primit în redacţie la 15 decembrie 1967

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

CONTRIBUȚII LA STUDIUL PERSONALITĂȚII ÎN CONCEPȚIA UNEI ANTROPOLOGII INTEGRALE (I)

TESTĂRI SOCIOMETRICE ÎN CADRUL CERCETĂRILOR INTERDISCIPLINARE COORDONATE DE ANTROPOLOGIA SOCIALĂ LA BĂLILEȘTI—ARGEȘ

DE

SEPTIMIU CHELCEA și V. V. CARAMELEA

572.02 : 159.9

Cooperativizarea agriculturii, industrializarea, urbanizarea generează o serie de schimbări în muncă, în relațiile sociale și în modul de viață, care se reflectă și în formarea personalității. În cercetările interdisciplinare din regiunea Argeș, cu o stație-pilot la Berivoești, s-au experimentat metodele și tehnicile și s-au verificat ipotezele, s-au urmărit, în legătură cu aceste schimbări în muncă și în modul de viață, problemele adaptării morfofiziologice, integrării psihosociale, concomitent cu cele ale formării personalității. Experiența cîștigată în stația-pilot a fost extinsă în cercetările din restul regiunii, între care și asupra unor grupe de muncitori agricoli de la Cooperativa agricolă de producție din Bălilești. Dăm un fragment din studiul psihosociologic realizat în cadrul și în orientarea acestor cercetări complexe coordonate de antropologia socială și culturală.

Mutațiile socioprofesionale și reflexul lor asupra personalității celor ce realizează aceste mutații pot fi surprinse nu numai în trecerea de la munca agricolă la cea industrială, ci și în cadrul fiecărui domeniu al activității economice : industrie sau agricultură.

Progresul tehnic în agricultură se traduce prin tendința de industrializare continuă a acesteia, fapt care duce la manifestarea unor noi cerințe față de subiectul muncii. Sub influența acestora asistăm, în timp, la o restructurare a personalității actualilor agricultori, putîndu-se pune în evidență modificări în structura psihofiziologică și în configurația psihomorală a lor.

În agricultură, trecerea la lucrul în echipe are semnificația unei schimbări a mediului de muncă. Se pune problema integrării individului

ST. CERC. ANTROPOL., 1968, t. 5, nr. 1, p. 87—92.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

în grupa de muncă, a acceptării statutului şi rolului în cadrul echipei, a conştientizării la nivelul grupei a relaţiilor din cadrul grupei şi problema percepţiei sociale, a dezvoltării capacităţii individuale de a se cunoaşte pe sine în raport cu alţii, precum şi pe alţii în raport cu sine.

De aceea ni s-a părut interesant şi util pentru cercetarea noastră studiul sociometric al relaţiilor psihosociale din cadrul unei echipe de muncitori agricoli, care, chiar dacă nu permite generalizări, fixează totuşi cadrele de desfăşurare a vieţii unei populaţii rurale. Testul sociometric, administrat după cunoaşterea prealabilă — prin metoda *interviului*, sub forma *discuţiilor libere* — a membrilor unei echipe de stropitori de pomi de la C. A. P. Bălileşti, a fost construit pe două criterii şi prevedea două alegeri, respectiv două respingeri. Pentru a afla structura funcţională reală, am întrebat individual: dacă ar trebui să lucraţi de acum înainte într-o echipă formată numai din trei stropitori, cu care dintre actualii dv. colegi de echipă aţi dori să lucraţi? Cu care nu aţi dori să lucraţi? (sociograma nr. 1 şi tabelul nr. 1). Pentru aflarea struc-

Tabelul nr. 1

Raporturile funcţionale în cadrul echipei de ţărani cooperatori agricoli (C.A.P. Bălileşti—Argeş).

	BG	BC	RI	OI	SI	ON	SE	OV	BM	NV
BG		−	+	+	−					
BC	+				−	+				
RI	+				+			−	−	
OI	+				−	+				−
SI			+	+						
ON			+							
SE			+		+					
OV						+			+	
BM						+	+			
NV	+				+					

turii funcţionale imaginate am întrebat: cine credeţi că ar dori să lucreze cu dv., aşa cum dv. aţi dori să lucraţi cu el? Cine credeţi că nu ar accepta să lucreze cu dv.? (tabelul nr. 2). Pentru cel de-al doilea criteriu, urmărind să realizăm o psihogramă referitoare la structura afectivă reală sau imaginată (tabelele nr. 3 şi 4), am întrebat: dacă aţi avea în familie o nuntă, un botez, o petrecere mare, pe care dintre actualii dv. colegi de echipă

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

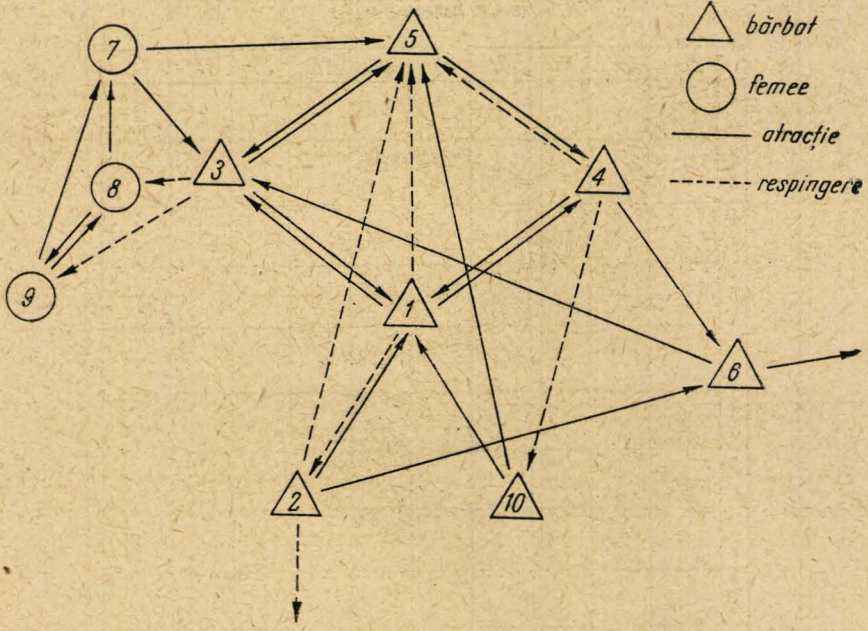

Fig. 1 — Structura funcţională.

Tabelul nr. 2

Raporturile funcţionale imaginate (percepţia socială) în cadrul echipei de ţărani cooperatori agricoli (C.A.P. Bălileşti — Argeş

	BG	BC	RI	OI	SI	ON	SE	OV	BM	NV
BG				+			+			
BC	+									+
RI					+			+		
OI							+			
SI	−	−		−		+				
ON	−	+		+						+
SE			−		+				+	
OV			−						+	
BM										
NV	+	+	+	−		+				

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

Tabelul nr. 3

Raporturile afective în cadrul echipei de țărani cooperatori agricoli (C.A.P. Bălilești – Argeș)

	BG	BC	RI	OI	SI	ON	SE	OV	BM	NV
BG				+		−		−		+
BC	+			+		−				
RI		−				−			+	+
OI	+				−	+				−
SI			+							+
ON	+									
SE								+	+	
OV		+								+
BM			+							
NV							+			

Tabelul nr. 4

Raporturile afective imaginate (percepția socială) în cadrul echipei de țărani cooperatori agricoli (C.A.P. Bălilești – Argeș)

	BG	BC	RI	OI	SI	ON	SE	OV	BM	NV
BG		+		+						
BC								+		
RI		−			+	+			+	
OI	+	+								
SI				−						
ON	−	−	−	+	+					+
SE			−						+	+
OV	−						+			
BM			+				+			
NV			+	−		+		+		

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

i-ați invita să petreacă cu dv.? Pe care nu i-ați invita? Și mai departe: care dintre colegii dv. de echipă credeți că v-ar invita să petreceți împreună dacă ar avea în familie o nuntă, un botez, o petrecere mare? Cine credeți că nu v-ar invita la o astfel de petrecere?

Rezultatele testului sociometric, prezentate sub forma grafică a sociogramelor și a tabelelor, care permit citirea pe orizontală a expansivității afective, iar pe verticală a statutului social — mai corect a statutului sociometric — al fiecărui membru din echipă, au fost prelucrate matematic în conformitate cu formulele indicate de către J. Maisonneuve și J. Margot-Duclot în „Méthodes et techniques en psychologie sociale", Bulletin de psychologie, XIX, nr. 251, mai 1966, ca și de către Peter R. Hofstetter în „Sozialpsychologie", Berlin, 1964, p. 191. În afara acestora semnalăm stabilirea de către noi a unei relații matematice în măsură să exprime, cunoscînd sociograma reală și cea imaginată, gradul de conștientizare a raporturilor psihosociale din cadrul unei grupe. Indicele gradului de conștientizare poate varia de la (−1) pînă la (+1) și este dat de raportarea alegerilor identice (a_i) în sociograma reală și cea imaginată, la care se adaugă respingerile identice (r_i) în cele două sociograme și se scade dublul alegerilor cărora le corespund respingeri, la $2\ k\ N$, unde k = numărul fixat al alegerilor, iar N = numărul membrilor grupei. Relația matematică capătă următoarea expresie:

$$C_r = \frac{a_i + r_i - 2\ x}{2\ k\ N}$$

Specificul muncii la stropitul pomilor, implicînd munca izolată a fiecărui membru al echipei și contactul relativ slab al acestora cu șeful de echipă, dă o configurație specifică echipei asupra căreia am aplicat testul sociometric. Vechimea în echipă, variind între 1 an și 5 ani, dă o medie a vechimii de 2,8 ani, cu o abatere medie de 1,5. Vîrsta medie a membrilor echipei fiind de 30,6 ani, abaterea medie era de 8,5.

Coeziunea grupei, dată de raportarea numărului alegerilor reciproce la $\frac{k\,(N-1)}{2}$, este de 0,33. Se poate vorbi de existența în cadrul echipei a unui clivaj. Triunghiul 7, 8, 9 — cele trei femei din grupă se aleg între ele — nu primește nici o alegere din partea grupei, fiind în același timp respins de nr. 3, care are un statut sociometric ridicat. Este interesant de reținut și faptul că nr. 7 este și șefa echipei. Ea nu se bucură nici de autoritate, nici de popularitate.

În grupă, cînd este vorba de structura funcțională, pot fi descoperiți doi izolați (*B. C.* și *N. V.*). Nici vîrsta, nici vechimea în echipă nu îi apropie. *B. C.*, de 18 ani, are o vechime în echipă de 1 an, în timp ce *N. V.* are 54 de ani și o vechime în echipă de 4 ani. Izolarea lor poate fi pusă în legătură cu nivelul lor profesional relativ redus, pentru că în structura afectivă a grupei (tabelul nr. 3) *N. V.* are statutul sociometric cel mai ridicat $\frac{4}{9} = 0{,}44 \left(\frac{\text{numărul celor care îl aleg}}{n-1}\right)$.

Coerența grupei (după Criswall) este de 0,75.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

Redăm calculul : $\frac{R \cdot Q}{U \cdot p} = \frac{3 \cdot 0{,}78}{14 \cdot 0{,}22} = 0{,}75$, în care R = alegerile reciproce ; U = alegerile simple ; $p = \frac{k}{n-1}$; $Q = 1 - p$.

Luînd în considerație numai alegerile, nu și respingerile, putem arăta că indicele care exprimă gradul de conștientizare a raporturilor funcționale în echipă este de 0,35. Apropierea de valoarea superioară a indicelui (+ 1) este caracteristică grupelor în care indivizii s-au constituit ca organism, în care percepția socială nu este alterată. Raportarea alegerilor identice în sociogramă (privind relațiile psihosociale funcționale) și psihogramă (privind relațiile psihosociale afective), adică $\frac{a_i}{k\ N} = 0{,}35$, ne permite să conchidem că mecanismul funcțional al echipei asupra căreia am aplicat testul sociometric este în mare măsură dirijat de cel afectiv.

Aceasta este și o urmare a faptului că munca în echipele de stropitori nu necesită o tehnicitate și cunoștințe profesionale deosebit de ridicate, că este specifică echipelor de agricultori stabilirea relațiilor de muncă pe baza relațiilor de rudenie.

În concluzie, colectivul care efectuează cercetări interdisciplinare în regiunea Argeș, urmărind să definească complex — biologic, psihologic, istoric, social, cultural, ecologic — populația acestei regiuni în faza în care se produc prin cooperativizarea agriculturii, prin industrializare, prin urbanizare schimbări în muncă, în relațiile sociale, în modul de viață, studiază tot multidisciplinar și o serie de fenomene și procese umane generate de aceste transformări tehnice, economice, sociale și culturale.

Plasticitatea umană, receptivitatea omului la aceste schimbări se evidențiază prin adaptarea morfofiziologică și integrarea psihosocială, prin reflectarea acestor modificări de mediu și de muncă în structurarea personalității, care, concomitent cu adaptabilitatea umană, au constituit două din problemele mari studiate corelativ de către antropologii sociali și culturali, sociologi, psihologi, biologi, fiziologi ai muncii, medici etc., prin cercetările complexe din regiunea Argeș.

Institutul de psihologie
al Academiei Republicii Socialiste România,
Secția de psihologie socială
și
Centrul de cercetări antropologice
al Academiei Republicii Socialiste România,
Secția de antropologie socială și culturală

Primit în redacție la 15 decembrie 1967.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

ANCHETE DE PSIHOLOGIE SOCIALĂ AGRARĂ ÎN CADRUL PRIMEI CERCETĂRI MULTIDISCIPLINARE INIȚIATE DE ANTROPOLOGIA SOCIALĂ ȘI CULTURALĂ ÎN STAȚIA-PILOT BERIVOEȘTI-ARGEȘ (II)

DE

TR. HERSENI, V. V. CARAMELEA și N. RADU

572.02 : 159.9

Se publică în continuare unele date de psihologie socială, de data aceasta „agrară", obținute prin cercetări pe teren în stația-pilot Berivoești — Argeș. Materialele reflectă condițiile psiho-sociale ale randamentului muncii și ale comportamentului social al țăranilor și țărancelor din cooperativa agricolă de producție și constituie o contribuție la studiul problemei despre „dezvoltare socială, schimbări culturale, limbaj, plasticitate umană (adaptare morfofiziologică și integrare profesională), personalitate", urmărită de Secția de antropologie socială și culturală a Centrului de cercetări antropologice cu concursul unor secții ale altor institute. Cercetarea din stația-pilot se face în scop metodologic și de confirmare a ipotezelor, în vederea extinderii apoi a cercetărilor, dar și de comparare a rezultatelor după diferite intervale de timp.

La populația din zona Argeș, ca și din restul țării, se produc schimbări în modul de viață și de muncă, prin industrializare, prin cooperativizarea agriculturii, prin urbanizare. Grupe umane ocupațional agricole, care milenar au lucrat pămîntul în general cu unelte mărunte într-un cadru familial (tineri, maturi și bătrîni), trec la munci mecanizate, în echipe, în brigăzi formate din persoane în vîrstă aptă de muncă, membri ai cooperativei agricole de producție ; altă parte a populației trece la munca industrială, cu mașina sau automatizată, în schimburi, în întreprinderi de diferite dimensiuni.

În personalitatea umană, care se structurează în tot cursul vieții, în copilărie dezvoltîndu-se personalitatea *de bază*, iar mai tîrziu, în perioada activă, cea *statutară*, se vor reflecta aceste schimbări.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

Am urmărit în acest scop un grup de 100 de persoane, 75 de femei şi 25 de bărbaţi, din totalul de 620 de membri înscrişi ai cooperativei agricole de producţie Berivoeşti, grupaţi pe trei brigăzi. Lotul cercetat de noi cuprinde următoarele vîrste : de la 16—20 de ani, 7 persoane ; de la 21—30 de ani, 14 persoane ; de la 31—40 de ani, 33 de persoane ; de la 41—50 de ani, 15 persoane ; peste 50 de ani, 31 de persoane. După vîrstă deci, procentul cel mai mare îl reprezintă cei între 31 şi 40 de ani. După munca desfăşurată în cooperativă, 88 de persoane sînt muncitori manuali, 5 sînt şefi de echipă, 3 sînt brigadieri, iar 4 lucrează în administraţie.

Cei 100 de subiecţi consideră munca în cooperativă, în marea lor majoritate (91 %), ca „potrivită", numai 5 % o consideră ca fiind grea, iar 4 % ca uşoară. Ei au învăţat această muncă în proporţie de 96 % în mod practic, muncind împreună cu alţii ; numai 4 % au urmat cursuri speciale de calificare. În ceea ce priveşte şcolaritatea, 57 nu au urmat mai mult de 4 clase elementare, 39 au urmat 5—8 clase elementare, iar 4 au urmat şcoli medii de cultură generală sau şcoli normale, fiind şi învăţători etc.

În ceea ce priveşte sănătatea, 35 consideră că au o sănătate bună, 52 o sănătate potrivită, iar 13 o stare sanitară rea ; 28 au declarat că nu se duc de loc la medic, 55 că se duc rar şi 17 că se duc des. Din total, 71 spun că au absentat de la muncă în ultimii doi ani, dar din diferite motive, nu din cauza vreunei boli ; numai 29 declară că au lipsit şi din cauză de boală.

Marea majoritate (80) au avut înainte de a intra în cooperativa agricolă tot meseria de agricultori, 18 au avut şi altă meserie, dar au făcut şi agricultură, iar 2 au avut altă meserie, fără să fi făcut şi agricultură. Între cooperatori sînt şi mineri pensionari.

Zile—muncă în anul anterior celui în care s-a efectuat ancheta : 4 din persoanele cercetate nu au făcut nici o zi, cu toate că sînt înscrise în cooperativă ; 5 au făcut 1—25 de zile ; 10 de la 26—50 de zile ; 18 de la 51—75 de zile ; 16 de la 76—100 de zile ; 25 de la 101—150 de zile ; 10 de la 151—200 de zile ; 12 peste 200 de zile. Socotind, după aprecierea conducerii cooperativei, ca fruntaşi pe cei care fac peste 150 de zile-muncă pe an, avem 22 % fruntaşi ; considerînd ca mijlocii pe cei cu 76—150 de zile-muncă, avem 41 % mijlocii, iar ca codaşi pe cei pînă la 75 de zile-muncă, avem 36 % codaşi. Deci, situaţia este cu totul alta decît cea constatată la întreprinderea minieră.

Situaţia zilelor-muncă în anul anchetei pînă la 30 noiembrie, cînd s-a încheiat cercetarea, este următoarea : 1 persoană nu are nici o zi-muncă ; 22 au de la 1—25 de zile ; 14 de la 26—50 de zile ; 17 de la 51—75 de zile ; 17 de la 76—100 de zile ; 17 de la 101—150 de zile ; 7 de la 151—200 de zile ; 16 peste 200 de zile-muncă. La întrebarea de ce au făcut zile-muncă multe, toate răspunsurile se referă la nevoia de a obţine venituri necesare traiului. În cazul celor cu zile-muncă puţine, subiecţii invocă boala sau ocupaţii casnice, dar în realitate este vorba, în majoritatea cazurilor, de soţii de mineri cu venituri relativ mari, care se pot ocupa de gospodărie şi creşterea copiilor.

Din cei 100 de anchetaţi, 89 declară că au început să muncească între 10 şi 15 ani, 9 între 16 şi 20 de ani şi 2 la vîrsta de peste 20 de ani. Toţi declară că este mult de muncă în C. A. P. La întrebarea dacă ar dori să facă altă muncă, nici unul din cei anchetaţi nu a răspuns afirmativ ;

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

75 consideră condițiile la locul de muncă drept bune, 21 potrivite și 4 mediocre. Toți declară că se înțeleg bine cu șefii de echipă, cu brigadierii și cu tovarășii de muncă. Nici unul nu declară vreo nemulțumire cauzată de conducerea C.A.P. Răspunsurile acestea sînt caracteristice satului, unde oamenii se cunosc îndeaproape, sînt înrudiți între ei, sînt vecini și cu locuințele, încît se feresc să spună ceva rău unul de altul. Lucrul acesta reiese și din faptul că 85 dintre cei anchetați sînt născuți în Berivoești, 15 în satele din jur și nici unul la oraș.

Din cei 100 de subiecți, 9 sînt celibatari, 78 căsătoriți, 4 divorțați, și 9 văduvi ; 18 nu au copii, iar 82 au copii ; 16 au cîte 1 copil, 26 au cîte 2 copii, 23 au cîte 3 copii, 13 au 4—5 copii, 4 au peste 5 copii. Familiile lor sînt compuse astfel : 8 dintr-un singur membru, 23 din 2 membri, 17 din 3 membri, 42 din 4—5 membri, 10 din 6—10 membri, nici una peste 10 membri. La întrebarea cum trăiesc cu partenerul, cu copiii, cu vecinii, toți au răspuns că au relații foarte bune, ceea ce indică din nou o anumită mentalitate de sat, în care buna înțelegere reflectă o normă de opinie, nu o realitate.

Cei căsătoriți dau următoarele date cu privire la profesiunea soțului sau a soției : 18 casnice, 9 cooperatori agricoli, 38 muncitori minieri sau forestieri, 5 funcționari, 8 pensionari. Ceilalți membri din familie nu cîștigă în 7 cazuri pentru că sînt copii, în 49 pentru că urmează o școală, în 8 pentru că sînt bolnavi, în 8 pentru că soțiile sînt casnice etc.

Toți cei anchetați au lot ajutător, pe care cultivă fînețe și legume pentru consumul animalelor de casă și pentru consum propriu ; 59 au vaci, 77 au porci, 6 au oi și capre, 99 au păsări. Marea majoritate, adică 91, au casă proprie, 9 nu au casă proprie, stau la alții ; 54 declară că stau în case vechi, 46 în case noi ; 72 consideră casa în care stau ca bună, 25 ca potrivită și 3 ca rea ; 33 consideră alimentația ca bună, 66 ca potrivită, 1 ca rea. De la C.A.P. primesc, de regulă, produse agricole în raport cu numărul zilelor-muncă. Valoarea unei zile-muncă este evaluată la 20 de lei. Toți cumpără făină, mălai, brînză și chiar legume. Toți mănîncă acasă.

Folosirea timpului în decurs de 24 de ore este foarte greu de calculat, pentru că țăranii cooperatori nu muncesc în mod regulat în C.A.P. și nu au program statornic nici în munca de acasă. Distracțiile sînt aceleași pentru toți : film, radio (rar), vizite, serbări de familie, iar pentru tineret dans.

Toți cer o mai bună retribuire a zilei-muncă, dar declară că nu au greutăți de alt ordin în C.A.P. Din colectivul cercetat, 2 se plîng de locuință, 12 declară că au greutăți financiare, 1 că are timp prea puțin, 1 că are neînțelegeri cu ai casei, 24 că au griji cu creșterea copiilor, 16 că au boli grele în familie, iar 52 declară că nu au nici o greutate în familie sau în gospodărie.

Caracterizarea grupului de către șefii ierarhici, din punctul de vedere al muncii : 83 ca harnici, 10 ca mijlocii, 7 ca leneși ; din punctul de vedere al inteligenței ; 78 ca inteligenți, 22 ca neinteligenți ; din punctul de vedere al îndemînării : 92 ca îndemînatici, 8 ca neîndemînatici ; din punctul de vedere al disciplinei : 95 ca disciplinați, 5 ca nedisciplinați ; din punctul de vedere al opiniei publice : 20 sînt foarte bine văzuți în sat, 77 sînt bine văzuți, 3 sînt rău văzuți.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

Munca în C. A. P., fiind insuficient organizată, iar participarea cooperatorilor foarte neregulată, prezintă diferenţe sensibile faţă de munca din întreprinderea minieră. Majoritatea femeilor din C. A. P. sînt soţii de muncitori minieri sau de lucrători la exploatările forestiere. Familiile lor dispun deci de venituri importante, în afară de C. A. P. Din cauza aceasta, un număr mare de femei înscrise în C. A. P. îşi pot desfăşura activitatea principală în cadrul gospodăriilor proprii, fără a mai depune o muncă agricolă susţinută. În cazul acestora, şi gradul de profesionalizare este deci foarte redus. În ansamblu, se poate afirma că la Berivoeşti bărbaţii au o meserie precisă, fie că lucrează la mină sau la exploatarea forestieră, fie că lucrează în C. A. P., unde au de regulă posturi de conducere. Femeile desfăşoară o muncă variată, dar puţin specializată, cu tendinţa de a se ocupa în primul rînd de creşterea copiilor şi conducerea gospodăriei proprii. În afara muncii casnice, la munca din cooperativa agricolă participă mai ales femeile văduve sau divorţate, care îndeplinesc funcţia de cap de familie şi deci trebuie să asigure traiul personal şi al celor care depind de ele. Tendinţa generală este totuşi o încadrare a întregii populaţii active în organizaţii colective de muncă, pentru că C. A. P. nu-şi poate asigura pe altă cale braţele de muncă de care are nevoie. Conducerea cooperativei caută să atragă la muncile ei pe toţi cei care nu lucrează în vreo întreprindere industrială. De aici, o oarecare tensiune între tendinţele individuale ale femeilor, care preferă să se dedice muncilor casnice, aşa cum au pomenit de la cei bătrîni, deci după tiparul de viaţă tradiţional, şi acţiunile organizaţiilor economice, care caută să le antreneze în activităţi profesionale mai avansate. De aici însă vor decurge şi unele schimbări în *configuraţia comportamentală*, în *personalitate*, care nu va mai fi dirijată către tradiţie.

Institutul de psihologie al Academiei,
Secţia de psihologie socială,
Centrul de cercetări antropologige al Academiei,
Secţia de antropologie socială şi culturală
şi
Institutul pedagogic, Bucureşti

Primit în redacţie la 15 decembrie 1967.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

ANTROPOLOGIA MEDICALĂ CA DOMENIU DE CERCETARE FUNDAMENTALĂ ȘI APLICATIVĂ A OMULUI

DE

TH. ENĂCHESCU

572.7 : 61

În calitatea sa de domeniu de graniță între antropologie și medicină, antropologia medicală se sprijină pe un bogat material faptic rezultat din studiile de anatomie, creștere, constituție, filogeneză, preistorie antropogeografie, ecologie, biologie a populațiilor etc. Prin aceasta antropologia medicală reprezintă, de fapt, o medicină a speciei umane, care poate contribui la dezvoltarea perspectivelor de lucru și a aplicațiilor practice atît în antropologie, cît și în medicină.

După cum arată termenul, antropologia medicală este o rezultantă a împletirii dintre antropologie și medicină, apărînd în acest fel ca un domeniu de graniță între două discipline, tot așa cum în alte domenii s-a constituit o chimie fizică sau o fizică biologică etc.

Care sînt posibilitățile noi de studiu fundamental și aplicativ care pot rezulta pentru antropologie, pe de o parte, pentru medicină, pe de altă parte, și care este aportul pe care-l poate aduce asocierea celor două discipline la cunoașterea omului?

În cadrul studiilor despre om, antropologia și medicina reprezintă două mari direcții de gîndire. Antropologia se axează pe studiul locului ocupat de om în univers, medicina pe cunoașterea și tratarea maladiilor; cercetare fundamentală în primul caz, cercetare aplicată în cel de-al doilea caz.

Într-o epocă în care se consideră că medicina științifică începe o dată cu morfologia și fiziologia științifică, bazată pe progresele fizicii și chimiei, pe doctrina celulară, dar și pe *evoluția speciei*, este de la sine înțeles ce importanță capătă antropologia pentru medicină în calitatea sa de știință a variabilității umane, a rolului factorilor genetici și de mediu, a normalității.

ST. CERC. ANTROPOL., 1968, t. 5, nr. 1, p. 97–106

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

La rîndul ei, medicina reprezintă, prin bogăţia materialului ce-l are la dispoziţie, prin posibilitatea de a cunoaşte cvasiexperimental substratul fiziologic al morfologicului, o sursă de informaţie de prim rang pentru antropologie, de cunoaştere concretă a omului.

Ceva mai mult, necesitatea găsirii unor criterii universal-valabile în disciplina medicală i-a îndreptat pe medici spre constituirea unor tehnici, metode şi concepţii antropologice care reprezentau calea de integrare a cunoştinţelor practice despre om dobîndite de medicină. Aici este locul să amintim contribuţiile pe care le-au adus la dezvoltarea antropologiei medicii Camper, Blumenbach, Retzius, Virchov, Broca ş. a. Reamintim că Broca, care poate fi considerat fondatorul antropologiei moderne, a apreciat că antropologia este studiul indispensabil al formării medicului.

Aşadar, antropologia îşi dovedeşte necesitatea nu numai pentru sistematizarea unor cunoştinţe, ci şi pentru eficienţa practică, aplicativă.

Baza ştiinţifică a emancipării antropologiei, a dobîndirii unui loc independent printre alte ştiinţe despre om a fost preocuparea de a decela individualitatea în fenomenul de masă şi, invers, de a grupa indivizii în fenomenul de masă, aplicînd principii obiective biometrice.

Orientarea modernă a antropologiei către studiul relaţiilor dintre organism şi mediu, a plasticităţii caracterelor în funcţie de mediu, a unei biologii umane normale este de cea mai mare importanţă în orientarea de tip profilactic a medicinii de azi.

Contingenţa şi conlucrarea dintre antropologie şi medicină reies din considerarea acestora pe diverse planuri. Ne propunem să le trecem succesiv în revistă în mod exemplificativ, şi nu exhaustiv, scopul prezentării de faţă fiind acela de a da o perspectivă a dezvoltării cercetărilor de antropologie medicală în ceea ce acestea au original.

RELAŢIA DINTRE ANATOMIA OMULUI ŞI PATOLOGIA SA

Din punct de vedere evolutiv, omul moşteneşte un plan de organizaţie de tip patruped, adaptat la staţiunea şi mersul biped.

Datorită unei adaptări imperfecte la activitatea bipedă, este foarte frecventă prăbuşirea bolţilor longitudinale şi transversale ale piciorului, ale capului şi gîtului femural, în discurile şi faţetele lombo-sacrate, în canalele menţinute în abdomen (inghinal, femural), în plămîni (bronşectazii), în sistemul venos (varice), în sistemul cardio-vascular ca un întreg.

Sub raport anatomo-fiziologic, mărimea creierului uman este de cea mai mare importanţă în condiţiile staţiunii bipede, deoarece creierul reclamă o irigaţie sanguină enormă ; de aici, deficienţe în marile vase (anevrisme) şi în ramurile specifice cerebrale.

Actuala mărime a creierului nostru nu pare să fie o achiziţie mai veche de 100 000 de ani. Această mărire pare să fie limitată în viitor de actul naşterii, în timpul căreia capul fătului trebuie să învingă bariera pelvină, trecînd printr-un canal cu pereţi modificaţi şi strîmtaţi în urma adaptării la postura verticală. De asemenea, mărirea creierului pare să fie limitată de posibilitatea alimentaţiei mecanice cu sînge şi de fiziologia enzimatică a barierei sînge-creier, de posibilităţile pe care le are copilul de a utiliza numărul astronomic de sinapse neuronale.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

Marea incidență a bolilor mintale este datorată nutriției ridicate a creierului și deficienței în enzime (serotonină și alte deficiențe de tipul celor din fenilcetonurie și mongolism), și nu în întregime ca rezultat al creșterii stressului în societatea modernă.

Ochii hominidelor, mult mai eficienți decît ai neprimatelor, cedează ușor fiziologic (glaucom), iar în procesul de creștere apar curbături corneene, dezechilibrări musculare etc.

Dentiția, inițial destinată unui regim alimentar tare și variat, nu mai rezistă regimului nostru alimentar actual — moale și bogat în hidrocarburi —, atacului chimic și bacterian.

Mușcătura în formă de acoperiș, malocluziile omului modern slăbesc capacitatea de rezistență a dentiției, cu atît mai mult cu cît viața a devenit mai lungă.

CREȘTEREA

Din perspectiva speciei, omul este în multe privințe un animal fetalizat, pedomorf. Schimbarea ratelor de creștere permite creșterea extrafetală și neonatală a creierului.

Creșterea se poate prelungi la om datorită evoluției sale în grupuri sociale. Consecința constă într-o maturizare înceată și foarte variată (pubertate, maturitate sexuală). Standardele de creștere sînt foarte largi, mai ales pentru puseul pubertar, tradus prin timpi de osificare și închiderea cartilajelor de creștere, precum și prin manifestațiile fiziologice endocrine. Pubertatea se seriază de aceea între 10 și 16 ani la fete și între 11 și 18 ani la băieți (mai tîrziu în regiunile de subnutriție). Țesuturile se maturizează la vîrste diferite, fără corelație strînsă. Indivizii cu pubertate mai precoce sînt mai infantili decît aceia cu pubertate tardivă, au tendință la extremități mai scurte, la mai multă grăsime față de os. Diferențele pubertare sexuale sînt foarte variate în ceea ce privește forța, dezvoltarea mușchilor, a grăsimii, a metabolismului bazal, a tensiunii arteriale, a dezvoltării pelvisului. De aceea, subnutriția nu are un efect standard asupra acestor caractere. Unii indivizi sînt mai capabili decît alții să recupereze întîrzierile.

De reținut că efectele nu se limitează numai la talie, ci la mărimea picioarelor, adîncimea bazinului.

Accelerarea și mărirea dimensiunilor la tineretul de azi se datoresc hranei, înlăturării epidemiilor, probabil și amestecului și recombinației genetice. În perspectiva speciei, rămîne de văzut consecința asupra robusteții, funcțiilor cardiovasculare etc. a acestui proces.

ANTROPOLOGIA MEDICALĂ ISTORICĂ

Capitolul acesta reprezintă o specialitate consacrată a paleoantropologului; aportul său la dezvoltarea medicinii ne obligă să-i prezentăm realizările.

Fondul acestor preocupări ar putea să fie constituit de profilul patologic al populațiilor în funcție de evoluția biologică și de condițiile de viață, în primul rînd al activității (muncii) și al orînduirii sociale.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

O primă întrebare este aceea a patologiei în stare naturală.

Cercetările întreprinse de Schultz pe primate au dovedit că bolile şi defectele de dezvoltare nu sînt achiziţii ale omului modern şi nu sînt limitate la stări de domesticire sau de captivitate. Ele apar cu o mare varietate şi cu o frecvenţă surprinzătoare pentru toate primatele trăind în stare naturală.

Maimuţele sălbatice prezentau ca infecţii tricomonade, amiba, malarii, febra galbenă, leziuni generale inflamatorii (artrite, osteoporoze, maladia Paget, fracturi vindecate, infecţii alveolare, sinuzite). Neoplasmele par să fi fost rare la primatele inferioare.

Maimuţele inferioare şi superioare reuşesc să trăiască cu malformaţii profunde. O mare varietate de anomalii nu este mai rară printre primate decît printre oameni (anomalii cardio-vasculare, de membre inferioare şi superioare, în special ale degetelor, vertebrelor şi coastelor).

PALEOPATOLOGIA UMANĂ

O trecere în revistă a patologiei preistorice este semnificativă pentru raportarea ei la patologia actuală.

Tulburările de dezvoltare sînt de mult cunoscute. Astfel sînt piciorul strîmt şi scurt în vechiul Egipt, hidrocefalia în Egiptul roman, sacrul deschis şi maladia Paget în neolitic (Franţa), luxaţia congenitală în neolitic. Indienii preistorici din Ontario prezentau o distorsiune asimetrică de craniu, cu flexie severă a capului pe gît, apoi leziune lombară, care cauza sciatica, situaţie care a permis totuşi supravieţuirea pînă la 50 de ani. De asemenea sînt cunoscute scolioza congenitală, mongolismul, inflamaţiile osoase (periostite, osteomielite), inflamaţiile cronice (artrite deformante, spondilite).

Bătrînul de la Chapelle aux Saints prezenta o osteoartrită spinală (cifoză), la care se adăugau o aplatisare şi deformarea condilului mandibular drept (osteoartrită temporo-mandibulară ?).

Artrita, periostita, osteomielita erau prevalente la indienii preistorici, în neoliticul din Franţa, Grecia, Anglia.

În ceea ce priveşte tuberculoza osoasă, prima descoperire datează cu 5 000 de ani î.e.n., în neoliticul din Germania. Mumiile egiptene prezentau morbul lui Pott. S-ar părea că tuberculoza nu a existat în America preistorică.

Sifilisul este incert ca origine, nu se ştie dacă provine din America sau din Lumea Veche. Sînt citate leziuni de Bughy cu alte localizări, anterior descoperirii Americii, în Lumea Veche.

Tumorile apăreau rar preistoric : cea mai veche pare să fie un sarcom al mandibulei de la Kanam (Kenia) din pleistocenul mijlociu.

Patologia dentară a fost observată sub formă de carii la australopitecine şi la pitecantropi. Neandertalul a suferit de pioree alveolară şi inflamaţii radiculare, fracturi de dinţi şi defecte de microstructură.

Sub raportul afecţiunilor de părţi moi, se ştie că mumiile egiptene prezentau leziuni de arterioscleroză, pleurezie, bilhartzioză, apendicită, calculoză a veziculei biliare.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

Un loc special trebuie să-l ocupe apariția și dispariția unor boli în cursul evoluției. Ca exemplu trebuie amintite dispariția leprei, tendința de generalizare a cancerului ca maladie specifică omului.

Ca longevitate, puțini indivizi depășeau mijlocul vieții, iar mortalitatea printre femei la o vîrstă fragedă era mai des întîlnită decît printre bărbați.

Dar, pentru a cuprinde întreaga semnificație a bolii sub raportul evoluției speciei și implicațiilor sociale, așa cum remarca antropologul H. Grimm, este necesar să se stabilească cu toată minuțiozitatea pe fiecare schelet și os în parte prezența, natura și intensitatea fiecărei leziuni, pentru a se ridica patologia pînă la forța de determinare a unei cercetări populaționiste, după cum se procedează cu caracterele morfologice normale. Frecvența și natura unor leziuni sînt indicatoare pentru influența ocupațiilor, alimentației, bolilor infecțioase asupra vitalității populațiilor.

Unele exemple date de Grimm, după Bughy, sînt concludente în această privință pentru informațiile care se pot căpăta din examinarea coloanei vertebrale la persoanele tinere, unde leziunile nu pot fi datorate procesului de îmbătrînire.

Așa, de exemplu, spondiloza cervicală și cea lombară erau caracteristice pentru călăreții avari. Localizările lombare sînt specifice pentru muncitorii cu lopata. Fractura vertebrelor cervicale inferioare și toracice superioare constituie o indicație de muncă grea cu subalimentație de proteine. Modificările dorsale toracice apar la transportul de greutăți. Excrescențele osoase ale condililor oaselor brațului, modificarea oaselor carpiene fără participarea șirii spinării sînt caracteristice pentru cei care muncesc intens numai cu anumite segmente ale corpului, cum ar fi cazul crescătorilor de cai.

În cazul populațiilor care au lucrat încă din trecut în zone de explorare și prelucrări miniere, zonele de condensare transversală pe oasele lungi reprezintă indicatori de intoxicare cu metale grele (plumb, stronțiu).

Fosforul cauzează inflamații purulente ale osului și măduvei osoase. Calcifierea oaselor pe întreaga lor lungime este tipică pentru intoxicația cu fluor (frecventă în paleolitic și neolitic, cînd au existat arii geografice de prelucrare a criolitelor și a rocilor cu fluor).

Osteoporoza este indicatoare în carențele de proteine ca și fracturile mai frecvente în zonele specifice de fracturare.

Prelucrarea de roci silicioase, munca în topitoriile de fier, lucrul în ceramică pot duce la artrite primare prin intoxicarea cu siliciu. Carențele vitaminice duc la deformarea tipică a liniei oaselor lungi ale extremităților (vitamina C). Rahitismul populațiilor medievale (vitamina D) este prezent prin picioarele în O, X, deformări de coaste, forma pătrată a capului.

De multe ori, expertiza antropologică elucidează istoricul maladiilor, ca în cazul sifilisului, cînd s-a dovedit că el era mai vechi în Europa decît descoperirea Americii, fiind prezent anterior prin leziuni specifice.

Tot prin paleopatologie se poate ajunge la sesizarea condițiilor și modului de viață, a rolului bolii în posibila dispariție a unor populații, cum este cazul islandezilor, care au populat Groenlanda (citat după H. Grimm).

În anul 985, Erik cel Roșu a înființat coloniile islandeze din Groenlanda. Prospere în primele trei secole, uitate mai tîrziu și rămase izolate, nu s-a mai știut nimic despre ele.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

A intervenit o schimbare de climă, dovedită prin dendrocronologie şi prin analiza polinică. Consecinţa a fost lipsa de hrană pentru vite şi oameni, la care s-a mai adăugat dezvoltarea puternică a omizilor de *Agrotis occulta*.

Descoperirile de morminte efectuate de Hansen la Herjolfsnes (anul 1400) arată urmările unei alimentaţii insuficiente, atît calitativ, cît şi cantitativ.

Statura medie a bărbaţilor era de numai 155 cm şi a femeilor de 140 cm. Prezenţa maladiilor rahitice şi tuberculoase ale osemintelor explică surprinzătoarea subţirime a şoldurilor, îngustimea umerilor, mai ales la femei. S-au decelat structuri asimetrice puternice ale membrelor şi bazinului, maladii ale articulaţiilor. Mai mult decît jumătate din oseminte aparţineau unor bărbaţi care nu atinseseră 30 de ani. Din 31 de coşciuge goale, 14 erau pentru copii, dintre care 11 de nou-născuţi.

Condiţiile de viaţă prea aspre pentru o populaţie care provenea din Islanda au dus la decimarea ei. Imigraţia eschimoşilor în aceleaşi locuri nu a mai avut de-a face cu o populaţie islandeză. Dar eschimoşii erau mai bine adaptaţi acestui specific de viaţă.

Acest exemplu a fost dat pentru a se arăta posibilităţile antropologiei de a reface şi de a înţelege perpetuarea şi stingerea populaţiilor, capacitatea diferită a grupărilor de oameni şi a raselor de a se adapta condiţiilor de mediu.

ANTROPOLOGIA MEDICALĂ GEOGRAFICĂ ŞI ECOLOGICĂ

Aici se înscriu bolile ai căror agenţi sînt legaţi de climă sau boli a căror apariţie este condiţionată de specificul de hrană legat de climă. Aşa sînt elefantiaza, lismanioza, „bouton d'Orient", piciorul de Madura, gunda (tumoarea oaselor nazale la triburile Gunda), „mal del pinto" (pierderi de piele).

Alte maladii iau un caracter mult mai violent în anumite clime, cum ar fi variola la tropice, independent de rasă.

În ceea ce priveşte importanţa condiţiei de viaţă legată de un spaţiu mai limitat, dar mai precizat, se poate da exemplul endemiei tireopate.

În acelaşi cerc de probleme intră şi aclimatizarea. Activitatea optimă a oricărui grup de populaţie rămîne arealul său originar de formare. Aceasta se poate constata şi din felul cum au fost colonizate cele două Americi, cu populaţii din nordul Europei în America de Nord, din sudul Europei şi din Africa în America de Sud. Exemplificatoare în această privinţă este lipsa de rezistenţă pe generaţii a europenilor la tropice. Sub acest raport, o excepţie este reprezentată de „ubicvitaritatea" rasei galbene, care se aclimatizează în bune condiţii de la pol la ecuator.

Dar, sub raport antropologic, cercetarea de cel mai mare interes rămîne cea de adaptare fină la microclimate şi a proceselor selective corelative.

În perspectiva viitorului — de loc îndepărtată —, sarcina antropologiei este a studia capacitatea speciei umane de a se adapta unor spaţii extraterestre şi a studia teoretic laturile evolutive ale vieţii în spaţiul extraterestru.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

ANTROPOLOGIA MEDICALĂ A POPULAȚIILOR

Orice cercetare individuală sau familială este dependentă de frecvența caracterelor respective în populația din care provin subiecții.

Aceasta înseamnă că cercetarea începe cu determinarea variabilității generale a caracterelor, a frecvenței caracterelor, subiecții fiind separați după grupe de sex, vîrstă, grupe sociale și geografice.

Prelucrarea statistică trebuie să dea indicații precise asupra a ceea ce este ereditar și ceea ce este peristatic.

Aprecierea echilibrului genetic al populației se face în funcție de ipoteza unei panmixii complete și a abaterilor de la aceasta prin selecție (fecunditate diferențială), căsătorii înrudite, existența unor izolate, alegerea partenerilor, proprietăți biologice noi apărute prin mutații.

Se apreciază în general gradul de acumulare al maladiilor recesive în izolate (debilitatea mintală, ataxia Friederich, surdomutismul, albinismul, nanismul etc.).

Există unele observații în izolate (după Grimm), cum ar fi microcefalia relativă crescută din izolate față de comunitățile panmictice, cînd frecvența genică pentru microcefalie poate fi de zece ori mai mare în izolate față de colectivitățile deschise, așa cum s-a dovedit în Olanda.

Cercetarea colectivităților închise sau deschise capătă o mare actualitate astăzi, datorită schimbării acțiunii factorilor selectivi prin intervenția medicinii, care elimină sau slăbește vechi factori de selecție, cum ar fi, de exemplu, tuberculoza.

ANTROPOLOGIA MEDICALĂ SOCIALĂ

Orientarea unei cercetări în această direcție este necesară deoarece omul își creează într-o mare măsură mediul de viață, introducînd prin organizarea socială o serie de factori pozitivi, dar și alții negativi.

Omul se adaptează la mediu într-o măsură din ce în ce mai mare prin activitatea creierului său, și nu prin modificările structurale ale organelor sau sistemelor de organe.

În același timp se introduc în ambianță factori negativi, ca vitezele supersonice, vibrații, radiații ionizante, izolarea de mediu natural.

Adevărata apreciere a acestor factori noi nu poate fi făcută decît prin raportarea la parametrii morfologici și funcționali ai speciei, deci antropologic.

ANTROPOLOGIA CLINICĂ

Definirea variabilității umane, cercetarea legăturii dintre factorii ereditari și caracterele dobîndite într-un anumit mediu reprezintă cunoștințele de bază în aprecierea reactivității organismului, a receptivității la boală și a însăși evoluției bolilor.

Prin aceasta, antropologia contribuie la elucidarea noțiunii de „teren" din medicină, a relației dintre organism și boală.

Individualizarea și tipologizarea omului în toate perioadele vieții sale, aplicate de antropologie, rămîne o metodă de bază în cadrul caracterizării clinice a subiectului.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

Cercetarea individului concret, şi nu numai a bolii, a format din totdeauna o preocupare biologico-medicală impusă de practică şi care este cunoscută în general sub denumirea de şcoala constituţionalistă.

Istoricul evoluţiei concepţiilor despre constituţie îşi păstrează interesul pînă astăzi în funcţie de orientarea modernă a cercetării, ilustrînd gradul de evoluţie ştiinţifică şi culturală a societăţii respective.

Concepţia antică *cosmologică* a văzut în constituţie gradul de dozare al celor patru elemente — apă, aer, foc, pămînt. De aici, habitusul apoplecticus şi ftizicus ale lui Hipocrat şi temperamentele sale bazate pe căldură, frig, umiditate, uscăciune (concepţia umoralistă).

Faza *fizionomică* a fost legată de astrologie şi chiromanţie (Aristotel), apoi a fost dezvoltată de I. S. Lavater. Cu o concepţie modernă a fost reluată de Verdun, Barbara, Eremian, care fac o legătură între mimică şi biometrie.

Faza *morfologică*, care se transformă în *biotipologică*, conducînd la *antropologia diferenţială* modernă, este strîns legată de medicină.

Gîndirea constituţionalistă modernă este legată de numele lui Viola, care are meritul introducerii biometriei şi statisticii. El s-a limitat în studiile sale numai la trunchi, fără cap şi extremităţi, deosebind un tip normoliniar, subliniar, lungliniar. Viola stabileşte că tipurile hipodezvoltate sînt mai puţin diferenţiate decît cele hiperdezvoltate. Organele interne se referă la metameri ai corpului.

Pende leagă tipurile morfologice de antropologie, deosebind lungliniarul microspahnic cu hipertonie tiroidiană şi ortosimpatic, scurtliniarul macrospahnic cu hipotonie tiroidiană şi parasimpatic.

Sigaud interpretează morfologia omului ca un efect al condiţiilor exterioare. Tipul digestiv este legat de alimentaţie, cel respirator de aer, muscularul de gravitate, cerebralul de factorii sociali.

Tooris, realizînd o sinteză între concepţiile Sigaud, Baron şi Pavlov, interpretează rezistenţa biologică în funcţie de tipul morfologic.

Şcoala germană (Kraus, Sauer, Tandler, Brandt) leagă conformaţia morfologică de substratul genetic în concepţia genotip-fenotip.

Kretschmer deosebeşte tipurile picnic şi leptozom legate de fiziologie (reactivitate) şi de psihic.

Şcoala americană (Miller, Stockard, Sheldon) introduce elementele embriologice în morfologie; Sheldon deosebeşte endomorficul visceroton de mezomorficul somatoton şi de ectomorful cerebroton.

Martiny, care este unul dintre fondatorii biologiei moderne, vede în aceasta procesul de stabilire a corelaţiilor morfologice şi caractero-psihologice pe baza masei ereditare.

În cadrul studiilor constituţionale se pune întrebarea : care este aportul tipologiei antropologice în definirea reactivităţii individuale şi grupale?

Comparativ cu negroizii, europizii fac mai frecvent difterie, febră galbenă, hemofilie, ulcer stomacal, psoriazis, lupus vulgaris, trahom, infecţii chirurgicale.

La negroizi se întîlnesc mai des anemiile cu celule în seceră, tusea convulsivă (de trei ori mai frecventă), fibromul uterin (de cinci ori mai frecvent), tumori cheloide (de 15 ori mai frecvente), nefrita.

S-au pus în evidenţă deosebiri grupale în ceea ce priveşte anemia hemolitică ivită după administrarea de derivaţi 8-amino-chinidin (plasmochin).

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

Astfel, eurasiaticii dau procente de îmbolnăviri de 1,3%, evreii askenazi 0—2%, chinezii 2,5%, indienii 3,3%, negrii din America 4,8%, sardinienii 10—20%, evreii separdini 20—40%.

Reactivitatea diferită a grupurilor rasiale își găsește explicația într-o condiționare endogenă specifică.

Mediteranizii și nordicii fac hipertiroidie. Europenii prezintă o predominanță a hipofizei anterioare față de mongoli și negri (Keith). Tiroida este mai mică la mongoloizi; timusul este mai mare la chinezi și involuează mai tardiv. Pigmeii se prezintă ca niște cazuri de neotenii (sexualizare de forme infantile) printr-o grăbire a secreției tiroidiene. La boșimani se decelează o puternică eliminare de hormoni sexuali feminini pentru ambele sexe. La negrii din vestul Africii, eliminarea de 17-cetosteroizi este restrînsă. De asemenea, cortexul suprarenalelor este mai subțire la negri. Fesele hotentotului, lipsa bărbii la amerindieni, barba săracă la chinezi și părul pubian redus la chinezoaice și japoneze au fost explicate printr-o receptivitate tisulară specifică la acțiunea hormonală.

Comunitatea morfologică și reactivă a grupurilor umane reprezintă o realitate. Dar ceea ce este izbitor în cazul diferențierii rasiale este incertitudinea sa individuală. Segregația genelor, în conformitate cu modelul mendelian, produce aproape toate combinațiile posibile ale trăsăturilor fizice și fiziologice; nu se știe dacă un mongol va avea grupa sanguină B și rezistență la ulcer duodenal. Mai mult, orice populație care migrează demonstrează prezența unui răspuns plastic la mediul schimbat, producîndu-se schimbări genetice selective.

De aceea, toate exemplele de boli rasial determinate trebuie judecate și sub raportul condiționării la mediu (de exemplu tuberculoza negrilor sau anemia cu hematii în seceră) sau de efect al consanguinității (luxația congenitală de la laponi).

Morfologia și reactivitatea grupală reprezintă realități, dar sub raport individual ele sînt numai orientative, fără a da certitudinea.

Dar, în măsura în care fenomenul depistat concordă cu o frecvență crescută la grupul antropologic respectiv, perspectivele unei explicații fiziologice și ale unei conduite terapeutice adecvate cresc pînă la certitudine.

O dată cu constituirea acelui corp de cunoștințe denumit astăzi *fenogenetică* — dezvoltarea formei și fiziologiei corelative în funcție de genele ereditare și de mediul înconjurător —, antropologia poate colabora cu pediatria pentru previziunea liniei de diferențiere umană și a luării măsurilor necesare pentru asigurarea realizării dezvoltării optime a organismului în raport cu plasticitatea individuală.

★

Materialul prezentat oferă o documentație suficientă asupra aportului pe care-l poate aduce antropologia, prin poziția sa teoretică, prin metodologia sa capabilă de a cuprinde complexitatea faptelor în dinamica și corelația lor, prin mulțimea datelor pe care le stăpînește, la constituirea unei medicini antropologice, adică a unei medicini a speciei și în același timp a individului, cu posibilitatea practică de dezvoltare a unei antropotehnii.

Prin aceasta, antropologia, ca știință a speciei, își poate aduce contribuția sa la conservarea patrimoniului biologic, la asigurarea mersului ascendent al civilizației umane.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

BIBLIOGRAFIE

1. Angel L., *Physical Anthropology and Medicine*, J.A.M.A., **55**, *2*.
2. Eickstedt E. von, *Forschung und Menschen*, Enke, Stuttgart, 1937—1963.
3. Enăchescu Th. și Grințescu-Pop Suzana, *Țara Loviștei și concepția unei anchete antropologice pe baza experienței de teren*, Arhiva Centrului de cercetări antropologice, 1951.
4. — *Variabilitatea caracterelor metrice ale nou-născutului și semnificația ei biologică din punct de vedere filogenetic și ontogenetic*, Probleme de antropologie, 1956, *2*.
5. — *Variabilitatea dimensională a nou-născutului în funcție de condițiile de mediu*, Probleme de antropologie, 1957, *3*.
6. Enachesco Th., Grintzesco-Pop Susanne et Georgesco Vl., *Le dimorphisme sexuel du nouveau-né dans son rapport ontogénétique avec l'adulte*, Ann. Roum. Anthrop., 1964, *1*.
7. — *Contribution à l'étude de la différenciation somatique en fonction du spécifique de travail chez un lot d'ouvriers forestiers*, Ann. Roum. Anthrop., 1967, *1*.
8. Grimm H., *Einführung in die Anthropologie*, Fischer Verlag, Jena, 1961.
9. — *Kwartalnik Polskiego Towarzystwa Antropologicznego* : Człowiek w Czasie i Przestrezni, *4*, *4*.
10. Martin R. u. Saller K., *Lehrbuch der Anthropologie*, Enke Verlag, Stuttgart, 1956—1964,

Centrul de cercetări antropologice, București

Primit în redacție la 15 decembrie 1967.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

BIOTIPOLOGIA ÎN CHIRURGIA ESTETICĂ ŞI ÎN CHIRURGIA PLASTICĂ MAXILO-FACIALĂ

DE

Dr. IULIA GHIŢESCU

616—089.197.7—035

Imaginea de referinţă cu caracter abstract a frumuseţii canoanelor clasice, luată drept criteriu de orientare în intervenţiile estetice asupra feţei, este una din principalele surse ale rezultatelor negative şi eşecurilor acestor intervenţii.
Restabilirea frumuseţii considerată ca variantă a normalităţii, constînd în armonia părţilor şi întregului, este singura justificare estetică şi etică a intervenţiilor estetice asupra feţei. Fundamentare ateoretică a chirurgiei estetice nu poate fi alcătuită decît de studiul variantelor tipurilor de armonizare ale biotipologiei.

Lucrarea îşi propune să analizeze criteriile estetice ale chirurgiei plastice maxilo-faciale şi ale chirurgiei estetice.

Problema are o importanţă teoretică de ordin general, privind aplicabilitatea unor principii estetice la figura umană, şi o importanţă practică, legată îndeosebi de intervenţiile estetice asupra feţei. Acestea îşi propun să corecteze natura, fiind cerute de pacient şi executate de către chirurg, în baza unor idei comune asupra frumuseţii.

Întrucît rezultatele obţinute în multe intervenţii estetice sînt discutabile, ca şi criteriile estetice care au stat la baza lor, este firesc să ne întrebăm dacă insuccesul acestor intervenţii nu este legat, într-o largă măsură, de greşita orientare a ideilor estetice sau de o acceptare fără discernămînt a unor idei ţinînd de gustul sau de fantezia pacientului.

Examinînd introducerile unor lucrări de chirurgie estetică bine cunoscute, putem constata că justificarea teoretico-estetică a intervenţiilor este pe cît de sumară, pe atît de naivă şi unilaterală.

Chirurgia plastică maxilo-facială este considerată, în accepţia curentă a termenului, echivalentă cu chirurgia estetică, întrucît în acest domeniu

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

intervenţiile, chiar cele fără obiective estetice, trebuie să aibă în vedere armonia figurii de ordin static şi dinamic expresiv.

Chirurgia estetică şi plastică este legată de o anumită concepţie asupra frumuseţii formelor feţei, reprezentînd fundamentul estetic al intervenţiilor reparatoare.

În intervenţiile reparatoare, ca şi în cele estetice asupra feţei, chirurgul se bazează pe simţul său estetic, orientat de anumite idei sau concepţii despre frumuseţea figurii. Acestea sînt de obicei judecăţile comune asupra frumuseţii, care coincid cu părerile pacientului.

În accepţiunea comună, frumuseţea figurii este identificată cu noţiunea de armonie a formelor, iar gradul realizării acesteia este comparat cu modelele perfecţiunii artistice. În arta europeană, perfecţiunea artistică este întruchipată de arta clasică mediteraneană şi de izvoarele sale greco-romane (fig. 1—2).

Introducerile în chirurgia plastică şi estetică ale celor mai experimentaţi specialişti (Joseph, Dufourmentel, Galtier) expun bazele teoretice estetice ale intervenţiilor, luînd ca normă de orientare frumuseţea realizată în arta clasică şi fixată în canoanele sale. Aceste introduceri arată o serie de măsurători liniare sau angulare, derivate din canoanele clasice, care servesc drept normă de comparaţie pentru măsurătorile reale şi pentru aprecierea abaterilor sau a coincidenţei cu tipurile clasice.

Chirurgii amintiţi, cu o vastă experienţă şi autoritate în intervenţiile estetice asupra feţei recomandă nasul clasic, cu toţi parametrii măsuraţi, spre a fi adaptat figurii pacientului, care nu solicită niciodată chirurgul pentru a obţine un nas convex sau concav, atenuînd aceste forme în exces, ci totdeauna pentru a avea un nas drept şi „bine proporţionat" (fig. 3—4).

Analizînd bazele teoretice ale acestei chirurgii, constatăm o insuficientă fundamentare atît pe plan estetic deoarece se consideră ca singură frumuseţe numai cea clasică cît şi pe plan biologic, deoarece nu se ţine seama de raportul dintre frumuseţea clasică şi normalul biologic. Această situaţie este explicabilă prin faptul că intervenţia estetică este dictată de gustul pacientului şi acceptată de către chirurg în baza experienţei şi cunoştinţelor estetice personale şi în lipsa unei documentări teoretice. Această documentare, deşi nu poate înlocui un anumit simţ al înţelegerii armoniei formelor, necesar chirurgului estetician, îl orientează asupra relaţiilor dintre frumosul artistic şi frumuseţea biologică şi justifică numai acele intervenţii care urmăresc corectarea sau restabilirea unui echilibru al formelor în sensul frumuseţii naturale.

O abordare ştiinţifică a problemei frumuseţii feţei nu poate fi întreprinsă decît prin transpunerea ei pe planul biologic.

Noţiunea principală în înţelegerea frumuseţii biologice este normalitatea. În limbajul statistic, normalitatea unui caracter este definită prin frecvenţa şi extensiunea sa.

Aspectul grafic al variaţiilor unui caracter arată, conform curbei ideale a lui Gauss, cazurile cele mai frecvente acumulate în regiunea mijlocie, înaltă a curbei iar restul cazurilor repartizate pe panta sa ascendentă şi descendentă.

După cum arată legea repartiţiilor variaţiilor, abaterile mici de la media ideală ($-1\sigma+1\sigma$) reprezintă 68% din cazurile cercetate. Normalitatea este însă mult mai întinsă. Ea cuprinde şi abaterile mai mari de la media

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

Fig. 1. — Leonardo da Vinci, *Proporţiile capului* — desen —, Academia din Veneţia. În acest canon ideal al capului se recunosc măsurile fundamentale ale lui Vitruvius, care indică egalitatea etajului frontal, nazal şi subnazal al feţii.
Leonardo detaliază analiza proporţiilor, stabilind şi raporturile 1/2, 1/4 şi 1/5 ale înălţimii feţei (înălţimea feţei este considerată de la implantaţia părului pînă dedesubtul bărbiei, corespunzînd înălţimii fizionomice din antropologia actuală). Leonardo a desenat de mai multe ori proporţiile capului, modificînd neîncetat raporturile proporţionale. În aceste reveniri se întrevede oscilaţia între tendinţele idealiste ale artistului şi simţul realist al cercetătorului naturalist. Ca morfolog, Leonardo a observat variantele de proporţionare, care produc aspectul inidividual al feţei, enunţînd regula armoniei părţilor cu ansamblul înfăţişării.

Fig. 2. — *Proporţiile capului*, din lucrarea lui Gottfried Schadow, *Polyctet oder von den Massen des Menschen nach dem Geschlecht und Alter*. Canonul lui Schadow, apreciat şi propus de chirurgul J. Joseph ca model de frumuseţe, este construit sub influenţa artei antice, care înlocuieşte natura în curentele neoclasice ale plasticii europene din secolul al XIX-lea. Schadow consideră variabil etajul cranian al feţei şi menţine doar egalitatea nasului şi a porţiunii subnazale a feţei, avînd fiecare cîte trei subdiviziuni cu coincidenţe pe repere anatomice.

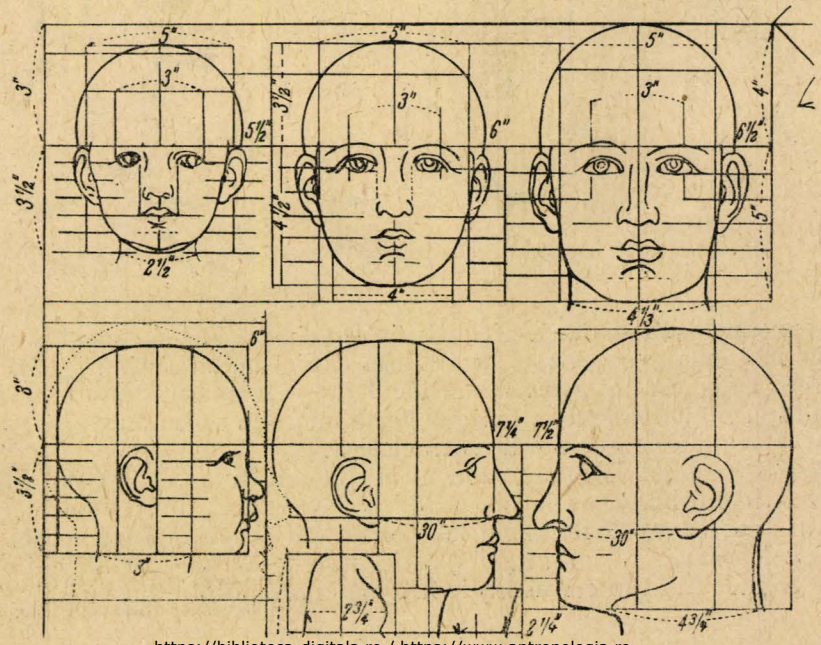

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

ideală ($-2\sigma + 2\sigma$) pînă la cazurile rare și aberante, care ocupă zonele extreme ale curbei, adică 95% din cazuri.

Dacă apreciem canoanele artistice ale figurii prin prisma normalității, putem constata că ele coincid cu normalitatea mai restrînsă, aflată în jurul mediei ideale. Acest lucru se poate demonstra prin marea asemănare

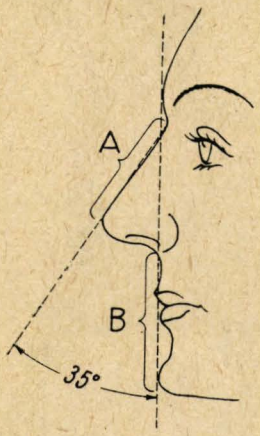

Fig. 3. — M. Galtier, *Examenul analitic al unui profil normal al nasului*, din lucrarea *Chirurgie esthétique nasale*. Parametrii nasului „normal", propus ca model de nas frumos, sînt relativi la restul parametrilor normali ai profilului feței. Autorul indică egalitatea, lungimea nasului și înălțimea etajului subnazal, fără să releve unitatea înfățișării în care se înscriu aceste egalități.

Fig. 4. — J. Joseph, *Profilul normal și ideal al nasului*, din lucrarea *Nasenplastik und sonstige Gesichtplastik*. Joseph consideră ca normal profilul nasului la care nici una dintre cele trei componente (oasele nazale, cartilajele dosului nasului și cartilajele lobului) nu proemină sau nu este în retragere exagerată și la care „unghiul estetic" al profilului este cuprins între 22 și 33 de grade. Dintre aceste forme normale, el consideră ca „ideală" forma cu un profil drept, de lungime normală, cu unghiul estetic de 30 de grade. Ca și Galtier, Joseph consideră nasul un element izolat de restul figurii, ignorînd faptul esențial că această formă de nas nu este ideală decît pentru o față ideală.

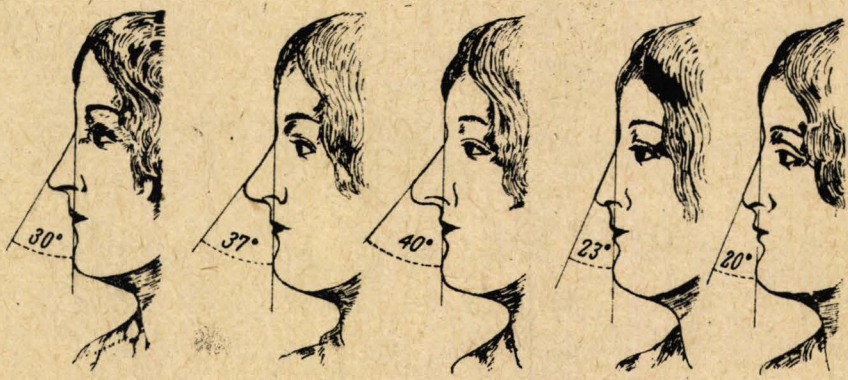

dintre canoanele antropologice, construite cu cifre medii, și canoanele artistice cele mai cunoscute bazate pe tradiția clasicismului antic (fig. 5).

Ceea ce consensul general consideră drept frumusețe este o anumită normalitate, mult mai puțin extinsă decît întreaga normalitate și care se apropie de frumusețea creată de arta clasică.

Astfel, canonul normalității medii și canonul frumuseții clasice coincid în general, confirmînd unele observații ale artiștilor, după care lucrurile din natură care sînt cele mai bine echilibrate sînt și cele mai frumoase.

Bazele estetice ale chirurgiei plastice maxilo-faciale sau ale chirurgiei estetice trebuie să ia în considerație întreaga normalitate, nu numai pe cea

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

restrînsă, care coincide cu concepţia frumuseţii clasice. Ea trebuie să extindă ideea de frumuseţe şi asupra abaterilor de la media ideală pînă la zonele extreme ale normalităţii, vecine cu cazurile numite „juxtagaussiene".

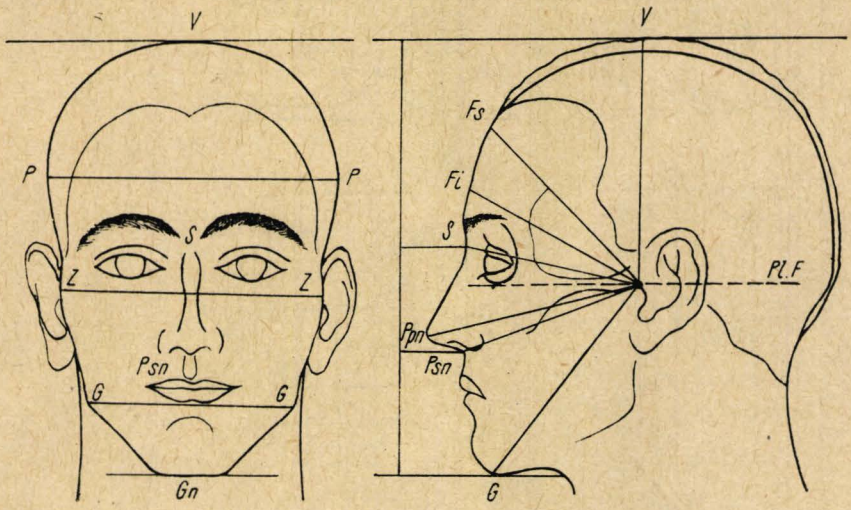

Fig. 5. — M. Verdun, *Canonul proporţiilor cranio-faciale ale francezului mijlociu*, din *Méthodes et technique anthropométriques*, în N. Pende, *Traité de médecine biotypologique*. Canonul, stabilit cu ajutorul cifrelor medii ale măsurilor liniare (proiective), reprezintă o abstracţiune a înfăţişării, care corespunde canoanelor ideale artistice. „Frumuseţea" sa constă în nivelarea deviaţiilor normale ale caracterelor în direcţiile opuse polar ale excesului sau lipsei. Categoria restrînsă a înfăţişărilor normale socotite frumoase în estetica clasicismului coincide cu valorile medii ale variaţiilor caracterelor.

Din punct de vedere estetic se poate de asemenea constata că, în afara frumuseţii clasice, corespunzînd mediei ideale, există şi alte tipuri de frumuseţe, care apar şi ele în domeniul artei şi anume al acelor arte care s-au eliberat la un moment dat de prejudecata frumuseţii clasice unice. Acestea sînt concepţiile estetice ale artei expresive, care pune accentul pe latura individuală şi particulară, interesantă a înfăţişării, iar nu pe aspectul mediu, considerat ca banal.

Dürer a fost unul dintre artiştii care a acceptat în opera sa latura individuală a frumuseţii. În tratatul asupra proporţiilor, el aduce şi o justificare teoretică frumuseţii multiple, vorbind despre frumuseţea care nu cade în diformitate şi care nu contrazice simţul comun (fig. 6 şi 7).

Aceste concepţii despre frumos se întîlnesc cu ideile biologiei moderne, care au arătat că frumuseţea biologică deserveşte anumite funcţii ale organismului, după Darwin, cu un anumit rol important în selecţia naturală. În ceea ce priveşte frumuseţea umană, criteriile de apreciere sînt însă mult mai complexe decît în domeniul selecţiei naturale. Pentru biologi, în orice caz, frumuseţea naturală nu coincide totdeauna cu frumuseţea artistică ea fiind supusă unor legi şi norme de apreciere care aparţin domeniului biologiei, iar nu domeniului artei.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

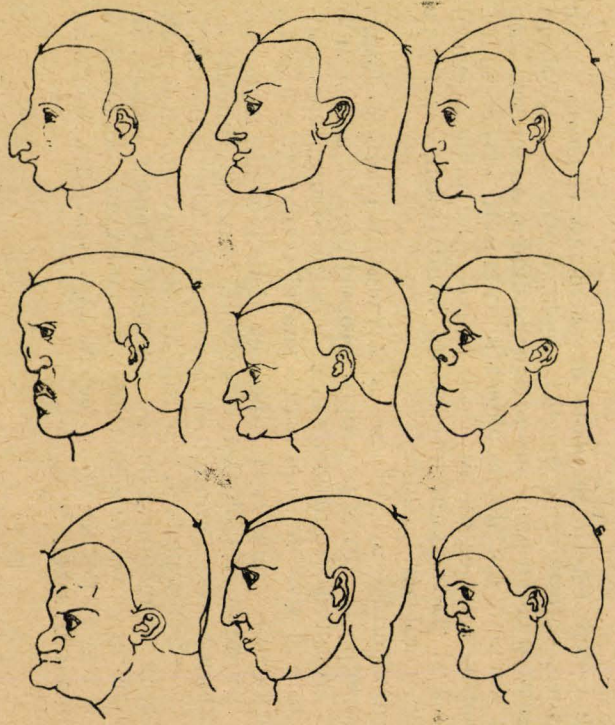

Fig. 6. — A. Dürer, *Variante de fizionomii*, desen din *Dresdenerskizzenbuch*, în lucrarea asupra proporţiilor (*Tratatul asupra proporţiilor*, în 4 cărţi, apărut în 1528). Dürer a fost preocupat de legiferarea înfăţişărilor individuale corporale şi faciale, propunînd mai multe tipuri de proporţionare normală. Variantele de forme ale capului şi feţei, observate în natură, i-au permis şi lui, ca şi lui Leonardo, să cunoască regula naturală a armonizării formelor parţiale între ele şi cu forma întregului.

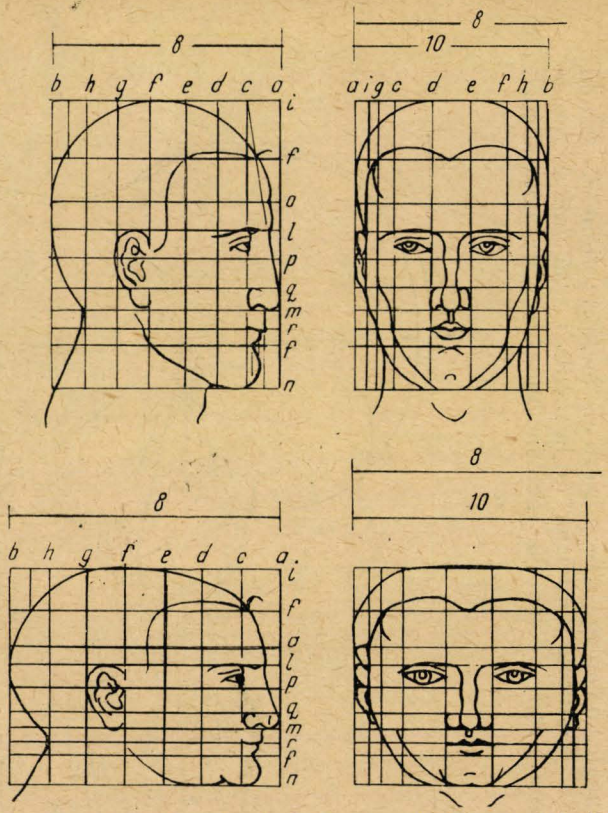

Fig. 7. — A. Dürer, *Variante de proporţii ale capului*, din *Tratatul asupra proporţiilor*. Aplicînd metoda de deformaţie geometrică a unui tip mijlociu, Dürer obţine înfăţişări posibile asemănătoare cu cele reale. Prin modificarea proporţională a tuturor părţilor, în lungime sau în lăţime, obţine cele două forme fundamentale ale normalului, formele lungi şi formele late. Simţul special pentru formele individuale şi spiritul metodic îl situează pe Dürer între precursorii de frunte ai antropologiei moderne.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologie.ro

Antropologia modernă a zdruncinat de asemenea prejudecata frumuseții unice, introducînd doctrina pluralității tipurilor biologice și îndreptățind concepțiile mai multor tipuri de frumusețe alături de aceea a artei clasice a antichității.

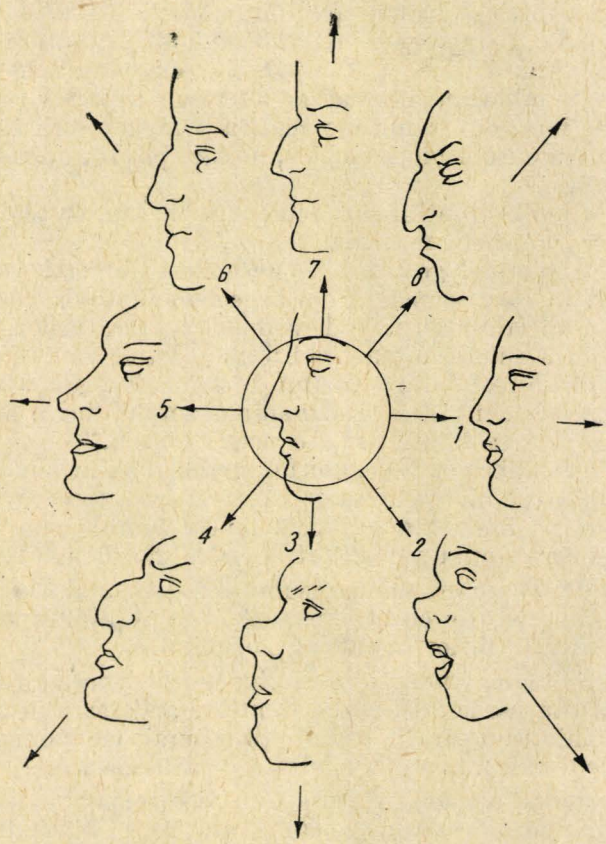

Fig. 8. — M. Martiny, *L'échelle prosopologique de l'évolution ontogénique*, din *Biotypologie et prosopologie statique*, în N. Pende, *op. cit.*, Martiny încearcă o sinteză între observația formelor cranio-faciale și cercetarea pe plan microscopic a formelor embrionare ale elementelor cranio-faciale. El distinge o serie de variante ale normalului, reprezentînd „deformații" sau „deviații" ale unui tip ideal ipotetic, ilustrat prin tipul ideal grec al lui Antinous. Cu ajutorul ipotezei „forțelor inductive ontogenetice", stabilește opt „polarități biotipologice, mergînd de la material la spiritual".

Orientarea greșită a teoriilor estetice ale chirurgiei plastice constă deci nu în recunoașterea frumuseții ca model de realizat în practica reparatoare sau estetică, ci în urmărirea unei frumuseți unice avînd ca model arta clasică.

Dacă noțiunea de frumusețe artistică este înlocuită cu noțiunea de normalitate sau de frumusețe naturală, justificarea teoretică a interven-

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

ţiilor estetice capătă o adevărată orientare ştiinţifică. În cazul normalităţii feţei frumuseţea reprezintă armonia şi echilibrul caracterelor fizionomice, a trăsăturilor, formelor şi volumelor.

Problemele, uneori insolubile, ale armonizării unui nas clasic la forma particulară a unei figuri, care duc la eşecul multor intervenţii, provin din modul greşit de a înţelege frumuseţea, din confuzia frumuseţii artistice cu cea biologică şi din reducerea sferei noţiunii de frumuseţe biologică la media ideală a variabilităţii ei, comparabilă cu canoanele artei clasice.

Aprecierea echilibrului normal al feţei sub raportul estetic necesită deci lărgirea noţiunii de frumuseţe clasică a „frumuseţii tip" sau medii cu noţiunea de frumuseţe biotipologică, în care pot fi cuprinse toate categoriile normalităţii.

Există mai multe tipuri de armonii normale sau, cu alte cuvinte, mai multe tipuri de frumuseţe normală.

Frumuseţea biotipologică este reprezentată de corelaţia formelor în cadrul tipurilor, în care se pot grupa aspectele figurilor normale. Aceste tipuri reprezintă variante normale de armonie a trăsăturilor, iar problema principală de ordin estetic a unei chirurgii plastice sau estetice maxilo-faciale trebuie să fie restabilirea tipului de armonie reală a figurii, iar nu introducerea unui element ideal, nasul spre exemplu, într-o înfăţişare individuală sau modificarea figurii după o normă ideală.

Tipurile de echilibru organic, morfofuncţional ale armoniei corporale şi faciale sînt studiate de biotipologie.

Fiecare biotip îşi are caracteristicile lui structurale, care pot fi numite frumoase atunci cînd tipul este realizat în cadrul normalului.

Noţiunea de frumuseţe clasică venită din domeniul artei trebuie înlocuită în domeniul naturii cu noţiunea de frumuseţe biotipologică, reprezentînd armonia trăsăturilor în cadrul biotipului.

În domeniul artei, frumuseţea biotipologică apare sub forma frumosului individual sau caracteristic al curentelor artistice din afara clasicismului. În consecinţă, comparaţia frumuseţii naturale cu frumuseţea artistică nu trebuie să fie limitată la aceea realizată de arta clasică.

Bazele teoretice ale unei chirurgii estetice se pot menţine în cadrul biotipologicului, studiindu-se nu canoanele clasice, ci biotipurile, îndeosebi tipurile morfologice, adică latura morfologică a tipului morfofuncţional.

Biotipologia cranio-facială este o parte a biotipologiei înfăţişărilor corporale. Ea explică armonia formelor capului prin aceeaşi factori fiziologici care dirijează corelaţia formelor corporale.

Biotipologia actuală aduce suficiente date pentru o bună orientare asupra armoniei figurii.

Principalele şcoli biotipologice, pornind de la criterii morfofuncţionale deosebite, disting tipuri deosebite, între care se pot stabili adeseori corespondenţe.

Concepţiile biotipologice pot fi împărţite în : impresioniste sau ectoscopice, bazate pe metoda observaţiei şi impresiei (şcoala franceză, cu Sigaud, Thooris, care împart tipurile după predominanţa marilor aparate), şi cele bazate pe măsurători şi statistică (şcoala italiană, cu Viola şi Pende). Şcoala germană, cu Kretschmer, ocupă o poziţie mixtă, folosind observaţia şi unele măsurători.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

Prin metoda măsurătorilor și a statisticii, Viola a formulat legea deviației polare a caracterelor către lung-subțire și scund-lat, în ansamblul și detaliul corporal sau cranio-facial.

Nicola Pende a dat o explicație biologică acestei legi, statistice arătînd că cele două categorii de deformații se datoresc influenței morfogenetice a două constelații neuro-hormonale antagoniste. Pende, introducînd în clasificarea tipurilor calitățile : lung-scund, stenic-astenic, macro-microsom, obține tipologia cea mai bogată și mai nuanțată dintre școlile actuale (tipurile longilin-brevilin în variantele stenic și astenic, fiecare cu formele macro, micro-sau mediosom).

Școala franceză, bazîndu-se pe impresia dezvoltării marilor aparate, distinge tipurile : digestiv, muscular, respirator și cerebral. Thooris încadrează aceste patru tipuri în categoriile longilin și brevilin, iar Martiny, reprezentantul actual al școlii franceze, distinge patru tipuri, după predominanța în dezvoltarea embrionară a unuia din straturile formatoare. Tipurile lui coincid cu cele patru tipuri de bază din tipologia lui Pende, însă în același timp creează opt biotipuri faciale, după „forțele inductoare ale ontogenezei" (fig. 8).

Școala germană distinge tipurile după asociația formelor cu anumite constituții neuro-endocrine, care alcătuiesc baza temperamentelor. Kretschmer constată asocierea temperamentelor schizotime cu formele leptosom și atletic și a temperamentului ciclotim cu formele picnice. Tipologia astfel obținută este incompletă. Ea descrie în tipul leptosom numai longilinul astenic, în cel atletic numai longilinul sau brevilinul stenic și în tipul picnic numai brevilinul astenic. Tipul atletic descris de Kretschmer nu reprezintă termenul mijlociu al unei biopolarități, iar variantele polare sînt numai variante tipologice parțiale. Pe de altă parte, coincidența tipurilor morfologice cu temperamentele și cu deviația lor patologică, de la care pornește distincția lui Kretschmer, nu poate constitui o bază explicativă pentru diferențierile tipologice. Tipologia lui Kretschmer are doar avantajul unei ample caracterizări morfologice a cîtorva biotipuri.

Toate tipurile corporale au un corespondent cranio-facial. Sub influența modelatoare a factorilor bio-chimici, acțiunea de stilizare a formelor este în același timp corporală și facială. Unitatea figurii, dată de corelația formelor prin această operă morfogenetică, reprezintă stilul biologic al fizionomiei.

În aprecierea aspectului unei fizionomii trebuie introduse noțiunile de stil și de unitate stilistică biologică. Aceasta permite legătura dintre estetic și biologic, identificînd frumusețea clasică cu categoria foarte restrînsă a normotipurilor ideale și frumusețea individuală cu variantele biotipologice ale normalului.

Caracterizarea cranio-facială a biotipurilor reprezintă descrierea unui anumit tip de armonizare a figurii. Intervenția estetică trebuie să aibă în vedere acest tip, să tindă la restabilirea lui sau la cîștigarea unui mai bun echilibru în cadrul tipului.

Chirurgia estetică găsește astfel în biotipologie un fundament științific al aprecierii formelor : noțiunile de corelație a formelor de unitate și de stil al înfățișării.

Aceste noțiuni trebuie să înlocuiască noțiunea frumuseții clasice, pe care a fost fundată în trecut chirurgia estetică.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

În afară de faptul că stilul biologic al înfăţişării înlătură prejudecata unei frumuseţi restrînse „ideale", el are şi avantajul de a pune pe primul plan corelaţia caracterelor formelor şi unitatea înfăţişării. În această concepţie, nici unul din detaliile figurii nu trebuie privit izolat, ci ca element al unui ansamblu mai mult sau mai puţin armonizat.

Dacă ideea chirurgului de a face un nas frumos ar fi înlocuită cu ideea de a face un nas armonizat cu tipul biologic al figurii, chirurgia estetică ar restrînge indicaţiile estetice ale pacientului şi ar obţine adevăratele rezultate „estetice", indicate de stilul biologic al figurii (fig. 9, 10, şi 11).

Faptul că pacientul cere operaţia după gustul său şi al anturajului nu poate decide acceptarea ei de către medic, după cum nici gustul său nu poate fi luat drept normă de apreciere a frumuseţii.

Problema intervenţiilor estetice are şi o latură etico-deontologică. În chirurgia reparatoare operaţia este impusă de necesitate şi condusă de către medic. În chirurgia estetică propriu-zisă, operaţia nu poate fi impusă de medic, dar poate fi refuzată, în virtutea aceluiaşi principiu deontologic, după care sînt refuzate şi intervenţiile cerute de pacient pentru înfrumuseţarea dinţilor prin coroane de înveliş metalice.

Intervenţiile asupra figurii, făcute la cererea pacientului, după ideile şi gustul lui, ies din cadrul medicinii şi se situează în domeniul cosmeticii sau al oricărei practici empirice de înfrumuseţare a fizionomiei.

Fig. 9. — Imagine din *Chirurgia estetică* a lui Joseph. Profilul armonizat în direcţia tipului antropologic dinaric, în care nasul convex, cu forţă mare de profilare, alcătuieşte principalul element stilistic, este dezechilibrat prin intervenţie şi transformat într-un profil lipsit de „caracter". Se poate remarca uşor cum ridicarea vîrfului nasului şi înclinaţia în jos a profilului subnazal măresc aparent retrognaţia pacientei.

Fig. 10. — Imagine din lucrarea lui Galtier. Profilul obţinut după intervenţie, conform schemei nasului „ideal", indicat de autor (fig. 3), transformă frumoasa armonizare a profilului într-un profil dizarmonic. Nasul „ideal", care înlocuieşte forma acvilină fină a nasului „normal", se comportă ca un element străin, care strică echilibrul şi unitatea ansamblului.

Fig. 11. — Imagine din lucrarea lui Galtier. Observaţiile asupra stilurilor morfologice au arătat că profilurile concave şi convexe reprezintă o armonizare în sensuri opuse ale tuturor elementelor. Rezultat al unor impulsuri de creştere cu sensuri definite şi bine stabilizate, cele două tipuri de profiluri caracterizează precis atît fizionomia, cît şi mimica. R. Baron consideră elementele profilului ca fiind grupul dominant de caractere morfologice. Importanţa stabilităţii acestora a fost dovedită experimental prin imposibilitatea de a se transforma un tip concav într-unul convex sau invers. Introducerea unui singur element, concav sau convex, în ansamblul cu orientare inversă produce efectul de disonanţă, urmat de o impresie dezagreabilă şi de o apreciere estetică negativă.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

Fig. 9

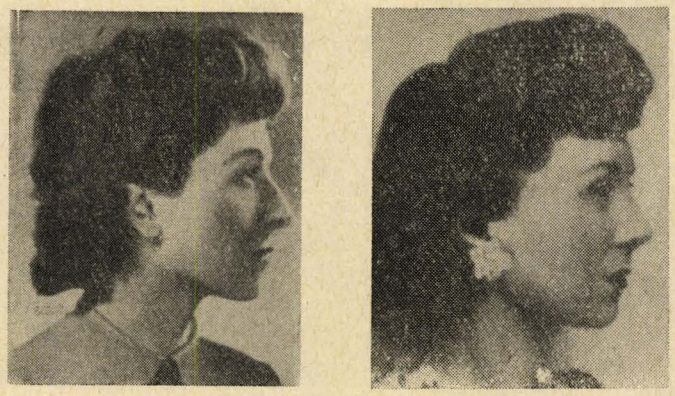

Fig. 10

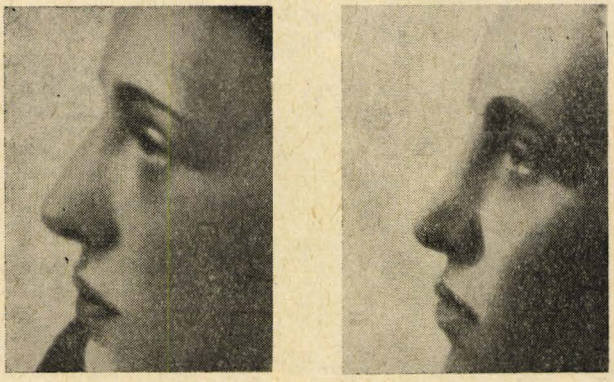

Fig. 11

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

BIBLIOGRAFIE

1. Dürer A. u. Bruck Robert, *Das Skizzenbuch von Albrecht Dürer in der Königl. Öffentl. Bibliothek zu Dresden*, V. Heiz-Mündel, Strasbourg, 1905.
2. Dürer A., *The Writings of Albrecht Dürer*, translated a. edited by William Conway, New-York, 1958.
3. L. Dufourmentel, *Les complexes esthétiques et la chirurgie*, Librairie Ch. Branger, Paris, 1957.
4. — *Chirurgie réparatrice et correctrice des téguments et des formes*, Masson, Paris, 1950.
5. M. Galtier, *Chirurgie esthétique nasale*, G. Doin, Paris, 1950.
6. Ghițescu Gh., *Anatomie artistică*, Edit. Meridiane, București, 1962, 3 vol.
7. Joseph J., *Nasenplastik und sonstige Gesichtplastik*, Curt Kabitzch, Berlin, 1931.
8. Leonardo da Vinci, *Sabathnikoff et Giovanni Piumati : Les manuscrits de Leonardo da Vinci de la bibliothèque Royale de Windsor*, feuillets A, precédés d'une étude par Mathias Duval, Ed. Ruveyère, Paris, 1898.
9. — *Tagebücher und Aufzeichnungen*, herausgegeben von Th. Lücke, Paul List, Leipzig, 1952.
10. Leon McAuliffe, *Les Tempéraments*, N.R.F., Paris, 1926.
11. Olivier Georges, *Morphologie et types humains*, Vigot Frères, Paris, 1961.
12. Pende N., *Traité de médecine biotypologique*, C. Doin, Paris, 1950.
13. Schadow Gottfried, *Polyctet oder von den Massen des Menschen nach dem Geschlecht und Alter*, 1834.

Clinica de chirurgie maxilo-facială, București

Primit în redacție la 15 decembrie 1967.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

ERATĂ

Pag.	*rîndul*	*în loc de:*	*se va citi:*
9	2 de jos	(75—89,9)	(85—89,9)

Studii și cercetări de Antropologie, 1968, nr. 1.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro

LUCRĂRI APĂRUTE ÎN EDITURA ACADEMIEI REPUBLICII SOCIALISTE ROMÂNIA

C. MAXIMILIAN în colaborare cu V. V. CARAMELEA, P. FIRU şi ADINA NEGREA-GHERGA, *Sărata Monteoru. Studiu antropologic*, 1962, 219 p. + 3 pl., 23,10 lei.

Sub îngrijirea acad. ŞT.- M. MILCU şi HORIA DUMITRESCU, *Cercetări antropologice în Ţara Haţegului-Clopotiva*, 1958, 241 p. + 86 pl., 30 lei.

Sub îngrijirea acad. ŞT.- M. MILCU şi HORIA DUMITRESCU, *Cercetări antropologice în Ţinutul Pădurenilor, satul Bătrîna*, 1961, 408 p. + 17 pl., 52,50 lei.

Probleme de antropologie :

vol. I, 1954, 234 p., 9,45 lei.
vol. II, 1956, 356 p. + 10 pl., 14,45 lei.
vol. III, 1957, 332 p. + 3 pl., 14,50 lei.
vol. IV, 1959, 261 p. + 15 pl., 12,40 lei.
vol. V, 1960, 272 p. + 10 pl., 13,10 lei.
vol. VI, 1961, 184 p. + 7 pl., 10,30 lei.
vol. VII, 1963, 272 p. + 6 pl., 16 lei.

St. cerc. antropol., tomul 5, nr. 1, Bucureşti, 1968.

I. P. I. — c. 5146

43881

Lei 20

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.antropologia.ro